

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDE VERGİ
REKABETİNİN ETKİSİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ÖZNUR MERT

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. COŞKUN ÇILBANT

MANİSA

2014

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 06.06.2014 tarih ve 13/15 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü Öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Öznur MERT'in "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerinde Vergi Rekabetinin Etkisi ve Türkiye Örneği" konulu tezi incelenmiş ve aday 27.08.2014 tarihinde saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerinin sorduğu sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına

*

OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine

**

ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Yrd. Doç. Dr. Cöskün ÇİLBANT
(Danışman)

ÜYE

Doç. Dr. Birol KOVANCILAR

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Deniz ZÜNÇÜN

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, başını gereksizdir.

ÖZET

Küreselleşme süreciyle üretim faktörlerinin mobilitesi artması ile birlikte, gelişmiş ülkeler pazar payını korumak ve genişletmek isterken, gelişmekte olan ülkeler ise sermaye açığını kapatarak ekonomik büyümeye katkı sağlamak amacıyla yabancı sermaye faktörünü kullanmışlardır. Bu durum yatırımı çeken ülkelerin, vergi politikalarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu nedenle vergi rekabetine ilişkin belirgin bir teşvik türü olan vergi indirimleri, yatırım politikası aracı olarak büyük önem taşır hale gelmiştir. Çünkü vergi sistemi yoluyla yapılacak değişiklikler, hükümetlerin kolayca uygulayabilecekleri ve kısa sürede tepki verecek değişkenlerden oluşmaktadır.

Bu çalışma ile Türkiye’de uygulanan teşvik politikaları ve vergisel teşviklerin yabancı sermayeli şirketlerin yatırım kararını belirlemedeki etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, Türkiye’de DYY yatırım kararlarında vergi ve vergi teşviklerinin yatırım kararları üzerindeki etkinliğinin tespit etmektir. Çalışma ile Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların 1980’li yıllardan itibaren gelişimi ele alınmıştır. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren yaşanan önemli artışların vergi rekabeti kavramı ile birlikte ele alınarak, vergi teşvikleri ile olan bağlantısı ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın birinci bölümde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının yapılanma süreci, dünya ve Türkiye’deki gelişimi, ikinci bölümde uluslararası vergi rekabetinin oluşumu ve özellikleri aktarılmıştır. Üçüncü bölüm ise Türkiye’nin gelişen vergi rekabeti ortamına uyum süreci ele alınarak, kurumlar ve gelir vergisinde yapılan değişikliklerin, ülkemize fiili giriş yapan DYY’lerin ülkesel bazda değerlendirmeleri, firma sayıları, bölgesel ve sektörel dağılıma etkilerini içermektedir.

ABSTRACT

With the increase in the mobility of production factors due to globalization; both developed and developing countries utilized foreign capital. Developed countries utilized in order to protect and increase market share; while developing countries utilized foreign capital in order to close the capital gap which contributes economic growth. This situation has caused significant changes in the tax policy of the investment attracted countries. Therefore, tax cuts, which is a major tax incentive related to tax competition, have become an important tool. Because, the changes made through the tax system consist of the variables that can be reacted in a short period of time and easily implemented by government.

By this study, incentive policies and the effects of tax incentives implemented in Turkey with foreign capital investment decisions of companies have been investigated. In this context, the purpose of the study is to determine the efficacy of tax and tax incentives on the FDI investment decisions in Turkey. The development of foreign companies since 1980s operating in Turkey is under debate. Examining the major augmentation of foreign capital investment especially since the 2000s with the concept of tax competition, the relation between foreign capital investment and tax incentives have determined. In the first section; the restructuring process of Foreign Direct Investment in Turkey and all over the World has explained, while in the second section; properties of international tax competition has explained. In the third section; by examining adaptation process of newly developed tax competition, it is shown that the effects of the changes of corporate and income tax in Turkey to the actual entering of FDI national basis evaluations, number of firms , regional and sectorial distribution.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerinde Vergi Rekabetinin Etkisi Ve Türkiye Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

27/08/2014

Öznur MERT

İÇİNDEKİLER

Tez Veri Giriş Formu.....	i
Türkçe Özet.....	ii
İngilizce Özet.....	iii
Yemin Metni.....	iv
Tutanak.....	v
İçindekiler.....	vi
Şekiller Listesi.....	vii
Tablolar Listesi.....	viii
Grafikler Listesi.....	ix
Kısaltmalar.....	x
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

I. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Tanımları.....	4
II. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türleri.....	7
A. Yeni Yatırımlar.....	8
B. Şirket Evlilikleri.....	8
C. Özelleştirmeler.....	9
D. Stratejik Birleşmeler.....	10
E. Yap-İşlet Devret Modeli.....	10
III. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Açıklayan Teoriler.....	11
A. Ürün Hayat Devreleri Teorisi.....	11
B. Lideri İzle Teorisi (Oligopolistik Tepki).....	11
C. OLI Teorisi.....	12
D. Piyasanın İçselleştirilmesi Teorisi.....	13
E. Endüstri Ekonomisi Teorileri.....	13
F. Hymer-Kindleberger Teorisi.....	14
IV. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri ve Etkileri.....	15
A. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri.....	17
1. Politik Faktörler.....	20
2. Ekonomik Faktörler.....	21
B. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Etkileri.....	23
1. Piyasa Hacmi.....	23
2. İstihdam ve Ücretler.....	24
3. İktisadi Büyüme.....	25
4. Döviz Kuru.....	26
5. Teknoloji ve Verimlilik.....	27
6. Vergi.....	28
7. Ödemeler Dengesi.....	29
V. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Avantajları ve Dezavantajları.....	29
A. Yatırım Çeken Ülkeler Açısından Avantajlar ve Dezavantajlar.....	30
B. Yatırımı Gerçekleştiren Ülkeler Açısından Avantajlar ve Dezavantajlar.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ REKABETİNE YÖNELİK KURAMSAL DEĞERLENDİRME

I. Vergi Rekabeti Kavramına İlişkin Genel Değerlendirme.....	34
A. Vergi Rekabetinin Tanımı.....	35
B. Vergi Rekabetinin Unsurları.....	37
1. Uluslararası Rekabetin Aracı Olarak Vergilendirme.....	37
2. Vergi Politikalarının Belirleyicisi Olarak Rekabet.....	39
C. Vergi Rekabetinin Türleri.....	39
1. Dikey Vergi Rekabeti.....	40
2. Yatay Vergi Rekabeti.....	40
D. Vergi Rekabeti Teorisi (Tiebout Teorisi)	40
E. Vergi Rekabetinin Nedenleri ve Araçları.....	41
1. Vergi Rekabetinin Nedenleri.....	41
a. Emegın Mobilitesinin Artması.....	42
b. Sermayenin Mobilitesinin Artması.....	42
c. Vergi Cennetlerinin Ortaya Çıkması.....	43
2. Vergi Rekabetinin Araçları.....	43
a. Vergi Tatilleri.....	45
b. Vergi Oranlarında İndirim.....	46
F. Vergi Rekabeti Olarak Kabul Edilen Uygulamalar.....	48
1. Serbest Bölge Uygulamaları	48
2. Kıyı Bankacılığı.....	49
G. Vergi Rekabetinin Ekonomik Etkileri.....	50
1. Vergi Rekabetinin Olumlu Etkileri.....	52
2. Vergi Rekabetinin Olumsuz Etkileri.....	53
a. Vergi Gelirlerini Erozyona Uğratması.....	55
b. Milli Gelir Üzerindeki Dışlama Etkisi.....	56
c. Sosyal Devletin Zarar Görmesi.....	56
d. Gelir Dağılımında ve Vergilemede Adaletsizliğe Neden Olması.....	57

II. Haksız (Zararlı) Vergi Rekabeti Kavramı.....	59
A. Haksız (Zararlı) Vergi Rekabetinin Tanımı.....	60
B. Haksız Vergi Rekabeti ve OECD.....	62
III. Vergi Cennetleri (Tax Havens) Kavramı.....	62
A. Vergi Cennetleri (Tax Havens) Tanımsal Açıklaması.....	63
B. Vergi Cennetlerinin Ekonomik Etkileri.....	65
1. Vergiden Kaçınma.....	66
2. Transfer Fiyatlandırması.....	67
3. Vergi Kaçırma.....	68
4. Vergi Ertelemesi.....	68
5. Vergi Planlaması.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SÜREGELEN VERGİ REKABETİ UYGULAMALARININ DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN EKONOMİK ANALİZ

I. Vergi Rekabetinin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Kararları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Literatür Taraması.....	70
II. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Analizi.....	73
A. Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	73
B. Cumhuriyet Dönemi.....	75
C. 1980 Sonrası Dönem.....	79
III. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Analiz.....	86
A. Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırım Girişlerine Genel Bir Bakış.....	87
B. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dünyadaki Yeri.....	93
C. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Bazda Analizi.....	98
D. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi.....	100
IV. Türkiye'de Vergi Rekabeti Uygulamalarına İlişkin Analiz	102

A. Türkiye’de Vergi Rekabeti Araçları ve Kullanımları.....	103
B. Vergi Rekabetinin Türk Vergi Politikasındaki Yeri.....	104
C. Vergi Rekabetinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi.....	111
V. Türkiye’de Uygulanan Vergi Sisteminin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisine İlişkin Ekonomik Analiz.....	121
A. Türkiye’de Vergi Rekabetine Yönelik Uygulamaların Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Girişlerine Etkisinin İncelenmesi.....	123
B. Vergi Rekabetine Yönelik Uygulamaların Türkiye’deki Yabancı Sermayeli Firmalara Etkisinin İncelenmesi.....	126
C. Türkiye’deki Vergi Rekabeti Uygulamalarının Sektörler Bazında Meydana Getirdiği Oluşumların İncelenmesi.....	127
D. Türkiye’nin Vergi Rekabetine Yönelik Uygulamalar Gerçekleştirmesi Sonucu Ortaya Çıkan Coğrafi Etkileşimlerin İncelenmesi.....	129
Sonuç.....	132
Bibliyografya.....	135
EK 1 – Vergi Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Oranlarına İlişkin Veriler.....	147
EK 2 – Sermaye Gelirleri ile Vergi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleriyle Karşılaştırılmasına İlişkin Veriler.....	148
EK 3 – Çeşitli Vergi ve Gelir Kalemlerinin Kurumlar Vergisi ile Karşılaştırılmasına İlişkin Veriler.....	149
EK 4 – Çeşitli Vergi ve Gelir Kalemlerinin Gelir Vergisi ile Karşılaştırılmasına İlişkin Veriler.....	150
EK 5 – Türkiye’de Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Paylarına İlişkin Veriler.....	151
EK 6 – Kurumlar Vergisinde Yapılan Değişikliklerin Sektörel Bazda Yabancı Sermayeli Firma Sayılarına Etkisine İlişkin Veriler.....	152
EK 7 – Türkiye’de Fiili Olarak En Çok Faaliyet Gösteren 3 Ülkenin Yabancı Sermayeli Firma Sayılarına İlişkin Veriler.....	153

TABLolarIN LİSTESİ

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Yatırımların İvme Kazanmasının Nedenleri.....	16
Tablo 2: Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerinde Etkili Olan İtici ve Çekici Faktörler.....	17
Tablo 3: Ev Sahibi Ülkenin Doğrudan Yabancı Yatırım Belirleyicileri.....	19
Tablo 4: Yeni Teşvik Sistemi.....	38
Tablo 5: Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İçin Konumsal Avantajları.....	87
Tablo 6: Uluslararası Sermayeli Firmaların Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı.....	89
Tablo 7: Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler)	91
Tablo 8: Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında En Fazla DYY Çeken Ülkeler (İlk 20).....	94
Tablo 9: Türkiye'deki Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri ve Uluslararası Doğrudan Yatırımlardan Aldığı Pay.....	96
Tablo 10: Uluslararası Sermayeli Firmaların Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı.....	99
Tablo 11: Yabancı Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı.....	100
Tablo 12: Yıllar İtibariyle Kurumlar Vergisi Oranları.....	106
Tablo 13: 01.01.2001 - 31.03.2014 Tarihleri Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri.....	115
Tablo 14: 1980-2001 Yılları Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri Toplam Yatırım Tutarlarının Sektörel Dağılımı (Milyon\$).....	115

GRAFİKLERİN LİSTESİ

Grafik 1: Türkiye’de Uluslararası Sermayeli Şirket Sayısı (Birikimli).....	90
Grafik 2: Türkiye’de Bulunan Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (Milyar Dolar).....	92
Grafik 3: Batı Asya Bölgesinde En Fazla Yatırım Çeken Ülkeler (İlk 5).....	95
Grafik 4 (a): Dünyada Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (2000-2012).....	97
Grafik 4 (b): Türkiye’de Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (2000-2012)	97
Grafik 5: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Uluslararası Doğrudan Yatırımlardan Aldıkları Paylar.....	101
Grafik 6: 1980-2001 Yılları Arasına Düzenlenen Teşvik Belgeleri (Öngörülen-Gerçekleşen).....	114
Grafik 7: Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı.....	116
Grafik 8: Sermaye Gelirleri ile Vergi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleriyle Karşılaştırılması.....	117
Grafik 9: Çeşitli Vergi ve Gelir Kalemlerinin Kurumlar Vergisi ile Karşılaştırılması.....	118
Grafik 10: Çeşitli Vergi ve Gelir Kalemlerinin Gelir Vergisi ile Karşılaştırılması.....	119
Grafik 11: Türkiye’de Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı.....	120
Grafik 12: Türkiye’deki Kurumlar Vergisi Oranları ile Yabancı Sermaye Girişlerinin Karşılaştırılması.....	124
Grafik 13: Kurumlar Vergisinde Yapılan Değişikliklerin Türkiye’de Bulunan Yabancı Sermayeli Firma Sayılarına Etkisi.....	126
Grafik 14: Kurumlar Vergisinde Yapılan Değişikliklerin Sektörel Bazda Yabancı Sermayeli Firma Sayılarına Etkisi.....	128
Grafik 15: Türkiye’de Fiili Olarak En Çok Faaliyet Gösteren 3 Ülkenin Yabancı Sermayeli Firma Sayıları.....	130

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1: Global Sermaye Akışları ve Vergi Cennetleri.....	64
Şekil 2: Teşvik Bölgeleri Haritası.....	109

KISALTMALARIN LİSTESİ

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tebliğ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

DEG: Alman Yatırım ve Kalkınma Kuruluşu

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

ECO: İktisadi İşbirliği Teşkilatı

EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi

FDI: Foreign Direct Investment

FIAS: Yabancı Yatırım Danışmanlık Hizmetleri

FPI: Foreign Porfolio Investment

GATT: Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması

GSYH: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla

GVK: Gelir Vergisi Kanunu

GOÜ: Gelişmekte Olan Ülkeler

IFC: Uluslararası Finans Kurumu

IMF: Uluslararası Para Fonu

ITC: Uluslararası Ticaret Örgütü

KEİ: Karadeniz Ekonomik İşbirliği

KDV: Katma Değer Vergisi

KVK: Kurumlar Vergisi Kanunu

KVO: Kurumlar Vergisi Oranı

NAFTA: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması

MIGA: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı

M&A: Birleşmeler ve Satın Almalar

OCIFT: Türkiye-Fransa Yatırım ve İşbirliğini Geliştirme Teşkilatı

OECD: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı

TL: Türk Lirası

UN: Birleşmiş Milletler

UNIDO: Birleşmiş Milletler Sanayi Kalkınma Teşkilatı

UNCTAD: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

VUK: Vergi Usul Kanunu

WAIPA: Dünya Yatırım Geliştirme Ajansları Birliği

WB: Dünya Bankası

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

YASED: Uluslararası Yatırımcılar Derneği

GİRİŞ

II. Dünya savaşı sonrasında ülkeler arasında ortaya çıkan güvensizlik ortamı, ülkelerin yabancı sermayeye karşı temkinli yaklaşmasına neden olmuştur. Oluşan bu olumsuz tavır özellikle 1980'li yıllarda değişmiş, ülkeler yaşadıkları borç krizinin etkisiyle dış piyasalardan borçlanmak yerine, yabancı sermaye yatırımlarına yönelmişlerdir.

Küreselleşme sürecinin hızlanması ile girişimciler için dünya ortak bir pazar haline gelmiştir. Yabancı sermaye yatırımlarını kendi ülkelerine çekmek isteyen politika yapıcılarını vergi sisteminde uyguladıkları değişiklikler ve teşvikler ile bu amaca ulaşmayı hedeflemişlerdir. Uluslararası sermaye hareketliliği önündeki engellerin kaldırılmasıyla birlikte ülkeler, daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımı (DYY) çekebilmek için birbirleriyle sürekli rekabete eder hale gelmişlerdir. Uygulanan politikalar ile her dönemde istenen sonuç elde edilememiş olsa da, bu, DYY'ye olan ilgiyi azaltmamış; aksine, son dönemde yaşanan ekonomik krizle birlikte kredi piyasalarında meydana gelen katılıklar, DYY'nin önemini daha da artırmıştır. Ülkeler uluslararası ekonomik düzen içerisinde yer alabilmek, büyüme, kalkınma ve verimlilik artışı gibi temel ekonomik amaçlara ulaşabilmek için, DYY içerisinden pay almayı hedeflemektedirler. Bu nedenle, ülkelerin diğer ülkeler ile özellikle vergi politikaları konusunda önemli bir rekabete girmişlerdir.

DYY belirleyicileri pazar büyüklüğü, ekonomik istikrar, yatırım yapılacak ülkenin üretim faktörleri, vergi ve hukuk politikaları ve alt yapı gibi birçok çeşitli değişkenlerden oluşmaktadır. Ancak bu değişkenlerin çoğunun kısa sürede ve etkili bir şekilde değiştirilmesi değişkenlerin yapısı itibarıyla pek mümkün değildir. Başvurulacak vergi politikaları ve teşvikler yoluyla kısa sürede yapılan değişiklikler ile ülkeye çekilen DYY'lerin yansımaları da kısa sürede görülecektir. Ancak bu uygulamaların her koşulda ülkelerin beklentilerine cevap vermediğini, istenilen düzeyde DYY girişi sağlanamadığı da gözlenmiştir. Ülkemizde 1950'li yıllardan günümüze kadar DYS yatırımların teşviki için farklı politikalara başvurulmuştur. Özellikle 1980 sonrasında liberal ekonomiye geçişle birlikte yoğunlaşan bu politikalar, 2000 yılı ve sonrası yapılan düzenlemeler ile etkisini göstermeye başlamıştır. 2000'li yıllara kadar

uygulanan politikalar sonuç vermediği gözlenmiştir. 2000'li yıllarda artan özelleştirme uygulamaları, yabancılara tanınan gayrimenkul alım hakkı, uluslararası tahkim gibi yasal düzenlemeler DYY girişini artırmıştır. Kurumlar Vergisi oranı 2000-2004 yılları arasında %33 iken KV'nin 2005 yılında %30'a düşürülmüştür. 2006 yılında ise KV oranı %20'ye kadar çekilmiştir. Bu önemli vergi indirimleri ile Türkiye'ye giriş yapan DYY'ler artış göstermiştir.

Uluslararası vergi rekabetinin ülkelerin uyguladıkları vergi sistemleri üzerinde farklı uygulama ve etkilere (vergi cennetleri, tercihli vergi uygulamaları ve transfer fiyatlandırması gibi)sahip olduğu görülmektedir. Uluslararası vergi rekabetinin DYY üzerindeki etkilerinin Türkiye açısından değerlendirildiği bu çalışmada Türkiye'de uluslararası vergi rekabetinin araçları ile bu araçların DYY ilişkisine yer verilmektedir. Uluslararası vergi rekabeti kapsamında Türkiye'de yer alan DYY'lerin fiili girişleri, yabancı sermayeli firmaların sayıları, ülkelere göre dağılımı ile sektörel ve bölgesel bazda ülkelerin Türkiye'ye yapmış oldukları fiili girişlere yer verilmiştir. Bu veriler ile vergi politikaları yoluyla ülkeye çekilmeye çalışılan DYY'lere yönelik etkileri değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, Türkiye'de şu an yürürlükte bulunan 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nda vergi rekabetine yönelik düzenlemeleri ile 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun getirmiş olduğu yenilikler ele alınmıştır. Bu kapsamda, 1980 yılından itibaren yabancı yatırımları ülkemize çekmek için kullanılan vergisel teşviklerin işlerliği ve yabancı sermaye girişleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Uluslararası vergi rekabeti aracı olarak Kurumlar Vergisi oranlarında yapılan indirimlere bağlı olarak, toplam vergi gelirleri içindeki payı, Gelir Vergisinin GSYH içindeki payı ve yabancı sermayeli firma sayısı ile DYY girişleri arasındaki ilişki, değerlendirilmiş; Kurumlar Vergisi (KV) oranı ile DYY girişleri arasında ters yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yabancı sermaye literatürde birçok farklı şekilde tanımlanmıştır. Fakat temel olarak yabancı sermaye yatırımı, UNCTAD (1999) tarafından belirtildiği gibi, bir ülkeye başka bir ülkedeki yerleşik kişi veya kurumların sermaye transferi yapması olarak tanımlanabilir. Bu yatırımlar iki türlü olabilir ve bunlar doğrudan yabancı sermaye yatırımları (Foreign Direct Investment: FDI) ile dolaylı yabancı sermaye yatırımları (yabancı portföy yatırımları) (Foreign Portfolio Investment: FPI) olarak adlandırılırlar. Doğrudan ve dolaylı sermaye yatırımları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bir ülkede yerleşik gerçek ya da tüzel kişilerin bir başka ülkenin finansal piyasalarında yaptıkları portföy yatırımları, uluslararası literatürde yabancı portföy yatırımları “foreign portfolio investments” (FPI) ya da dolaylı sermaye yatırımları olarak adlandırılmaktadır. Terimde yer alan dolaylı ifadesi, sermayenin finansal kesime girdikten sonra reel yatırımlara aktarılmasından, dolayısıyla kredi ya da benzeri şekillerde yönlendirilmesinden kaynaklanmaktadır¹. Yabancı portföy yatırımları, yatırımlarını para ve sermaye piyasasında ilgili piyasa araçlarına (tahvil, bono, hisse senedi vb) yaparlar. Bu durum yabancı portföy yatırımlarının hızlı bir şekilde hareket etmesine ve geldikleri ülkeden herhangi bir risk yükselmesi veya gelir oranlarının azalmasında ülkeyi terk etmelerine olanak verir².

Bir ülkede yerleşik gerçek ya da tüzel kişilerin, diğer ülkede yaptıkları, mal ya da hizmet üretimi amaçlı ve istihdam yaratan yatırımlara doğrudan yabancı sermaye yatırımı (FDI) adı verilmektedir. UNCTAD’a göre bu yatırımlar uzun süreli olmaktadır. Bir yabancı yatırımın doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak değerlendirilebilmesi için, yapılan toplam yatırım içinde en az %10’luk yabancı sermaye payı aranmaktadır³.

Doğrudan yabancı yatırım, (direct foreign investment), bir ülkede bir firmayı satın almak, yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesi sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir

¹ BAKKALCI, Can & ARGİN, Nilüfer, “Yabancı Yatırımların İşgücü Piyasalarını Uyarma Süreci Kapsamında Dış Ticaretin İçselleştirilmesi”, Çalışma İlişkileri Dergisi, Ocak 2013, c.4, S.1, s.72.

² DİKMEN, Hüseyin, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Sorunu”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s.5.

³ BAKKALCI& ARGİN, a.g.m., s.72-73.

ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımlardır⁴. Portföy yatırımları sermaye sahiplerinin faiz geliri ve temettü elde etmek için başka ülkelerdeki menkul kıymetlere yatırım yapmalarıdır. Bu nedenle de daha yüksek faiz geliri ve temettü veren alanlara sermaye hareketi olacaktır. Portföy yatırımları doğrudan yabancı yatırımlara göre daha karmaşıktır. Doğrudan yabancı sermaye, yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından başka bir ülkeye taşınması şeklindedir. Bu anlamda doğrudan yabancı yatırımlar portföy yatırımlarından farklı olarak marka, teknoloji, işletmecilik bilgisi gibi maddi olmayan varlıkların transferini ve yatırımcıya yatırımını kontrol etme yetkisini de içermektedir. Bir ülke borsasında işlem gören şirketlerin hisselerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eden portföy yatırımları dışında kalan ve bir veya birden fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olarak veya yerli bir veya bir kaç firma ile ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar, doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlanmaktadır⁵.

I. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIM TANIMLARI

Yatırım genel olarak “belli bir dönem içinde, ekonomideki üretim araçları mevcuduna yapılan eklemeler ve bu eklemeleri mümkün kılan harcamalar” şeklinde tanımlanmaktadır. Bir başka açıdan yatırım, tasarruf edilen değerlerin yeniden üretimde kullanılmasıdır. Ekonomilerde toplam tüketim harcamaları, toplam yatırım harcamalarından daha büyüktür. Yatırımlar ekonominin dinamik unsuru olup, makro ekonomik istikrarın belirleyicisidir. Yatırım, tüketim tercihinin daha ileriki dönemlere kaydırılmasıdır⁶.

Genel anlamda, bir ülke sakinlerinin kendi ülkelerinin sınırları dışında servet edinmelerine uluslararası yatırım veya yabancı sermaye yatırımı adı verilir. Yabancı ülkelerde edinilen servetler ise ya mali ya da reel bir nitelik taşıyabilir. Banka mevduatları, tahvil ve hisse senetleri gibi menkul değerlerin satın alınması mali gruba örnek gösterilebilir. Yatırımdaki zaman sürecine bağlı olarak mali yatırımlar da kısa

⁴ KARLUK, Rıdvan, “Türkiye Ekonomisi”, İstanbul, 2002, s.639.

⁵ AFŞAR, Muharrem; Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bankacılık Sektörü <http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-%20M9.pdf>

⁶ KESKİN Huzur, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye’de Ekonomik Büyümeye Etkisi-Çin ve Tayland ile Karşılaştırmalı Analizi, Doktora Tezi, İstanbul 2006, s.3

dönemli finansal yatırımlar ve uzun dönemli mali yatırımlar (portföy yatırımları) olarak ikiye ayrılır. Yabancı ülkelerdeki tesis, fabrika, arazi, bina gibi fiziki varlıkların elde edilmesi ise doğrudan yabancı yatırımlar olarak tanımlanmaktadır⁷. Doğrudan yabancı yatırımlar ile portföy yatırımları birbirine karıştırılan kavramlar olmakla birlikte aralarında önemli farklar bulunmaktadır. Yurt içinde yerleşik kamu ve özel kurum ve kuruluşların çıkarmış oldukları menkul kıymetlerin yurtdışında yerleşik olanlara satışı portföy yatırımı olarak nitelendirilmektedir⁸. Doğrudan yatırımı portföy yatırımından ayıran en önemli faktör, sermaye ile birlikte değişen ölçülerde teknoloji, işletmecilik bilgisi ve kontrol unsurlarının da yatırımın yapıldığı ülkeye gitmesidir⁹.

Dolaylı yatırımlar sıcak para olarak adlandırılan ve spekülatif amacı ağırlıklı olan, istikrarsız ekonomik kaynaklardır. Bu yatırımların ülkeye girişleri hızlı olduğu gibi ülkeden çıkışları da hızlı olabilmektedir. Hatta elektronik ortamlardaki işlemler sayesinde bu giriş çıkışlar dakikalara kadar inebilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları; üretim, istihdam, gelir seviyesi, fiyat, ödemeler dengesi, ekonomik gelişme ve genel refahı etkilemektedir. Bu nedenle yabancı sermaye denildiğinde akla gelen ve ülkelere istenen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır¹⁰.

Özel kişi ve kuruluşlarca ticari amaçlı olarak, bir ülkeden diğerine gönderilen, kar amaçlı uluslararası kaynaklara da yabancı sermaye adı verilir. Sonuç olarak bütün tanımlardan da anlaşılacağı gibi bir ülkeye yabancı sermaye akımları; portföy yatırımları, doğrudan yatırımlar, banka kredileri ve mevduatı, tahvil ihracı ve diğer krediler ile dış yatırımlar şeklinde olmaktadır. Yabancı sermaye girişlerinden kredi ve dış yardımlar nitelikleri dolayısıyla ayrı tutulursa yabancı yatırım, yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından başka bir ülkeye taşınmasıdır¹¹.

⁷ SOYDAL, Haldun, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama”, Doktora Tezi, Konya, 2007, s.6.

⁸ KİLİ, Suna, “Cumhuriyet ve Küreselleşme”, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Cumhuriyet Kitaplığı Dizisi/29, Ankara, 2002, s.48

⁹ AYDOĞUŞ, İsmail & KUTLU Erol & YILDIRIM Selim, “Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Afyon Kocatepe Üniversitesi” İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 7, 2005, s.7., <http://www.iibfdergi.aku.edu.tr/pdf/7-2/1.pdf>

¹⁰ ÖZKAN, Bülent, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Faktörler: İşletme ve İşveren Profili Açısından Gaziantep İli Örneği, Doktora Tezi”, Kütahya 2005, s.7.

¹¹ ÇILBANT, Coşkun, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Sektör Analizi (Otomotiv), Doktora Tezi, Manisa, 2006, s.11.

Bir ülkedeki gereksinimlerin o ülkenin kendi iç kaynaklarından karşılanması asıldır. Ancak kaynakların dünya ülkeleri arasındaki eşitsiz dağılımı, ülkelerarası kalkınmışlık farklılıkları ve gelişen uluslararası bağlantı ve ilişkiler nedeniyle ülkelerin iç kaynakları yeterli gelmemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye, teknoloji ve nitelikli insan gücü yetersizlikleri, bu ülkeleri dış kaynak aramaya zorlamaktadır. Bu yetersizliklerden kaynaklanan açık- gerek yatırım gerek borçlanma şeklinde olsun- yabancı sermaye ile giderilmeye çalışılmaktadır¹². Zira bir ülkenin ekonomik kalkınmasının bağlı olduğu etkenlerin başında yeterli düzeyde sermaye birikimine sahip olması gelir. Sermaye birikimi olmaksızın öteki ekonomik ve toplumsal faktörlere sahip olmak yeterli olmayacağı gibi; istenen düzeyde kalkınmayı gerçekleştirmek de sağlanamayacaktır. Sermaye birikimi için gerekli kaynaklar üç yolla sağlanabilir. Bunlar;

- Cari tüketimden vazgeçilmek suretiyle ülke içinde yapılan kişisel ve kurumsal birikimler,

- Dış ticaret (ve turizm) sonucu yaratılacak net döviz girişleri,

- Yabancı sermaye şeklinde ülkeye girecek ülke dışı birikimlerdir¹³.

Doğrudan yabancı yatırımlar, bir şirketin üretimini, kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesine yaymak üzere, ana merkezinin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alma şeklinde yapılan yatırımlardır¹⁴.

Doğrudan yatırım, yatırımcının yerleştiği olduğu ekonominin dışında bir ekonomide yaptığı uzun vadeli yatırımı gösterir. Burada yatırımcının kuruluşun sermayesinde %10'dan (dahil) fazla paya sahip olması veya yönetiminde söz sahibi olması esastır¹⁵. IMF'nin Ödemeler Dengesi 5. El kitabı ve OECD'nin Doğrudan Yatırım Tanımları Kitabı'nda (OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment-4th Edition), doğrudan yatırım, bir ülkede yerleşiklerin başka bir ülkede yerleşik şirkette sürekli bir pay elde ettiği uluslararası yatırım kategorisi olarak tanımlanmaktadır. Şirket payında sürekli mülkiyet, yabancı yatırımcının uzun vadeli bir

¹² EVGİN, Tülay, "Dünden Bugüne Dış Borçlarımız", (www.econturk.org), Haziran, 2000, s.24.

¹³ ŞİRİN, Zafer Ertunç, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Vergi Rejimi Karşısındaki Durumu", Doktora Tezi, İstanbul, 2005, s.10-11.

¹⁴ TÜRKMEN YILMAZ, Sibel, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s.12.

¹⁵ Ödemeler Dengesi İstatistikleri Tanım ve Türkiye uygulaması, (www.tcmb.gov.tr), s.7

yatırımının varlığını ve şirketin yönetiminde etkin olduğunu göstermektedir. Doğrudan yatırım şirketi, yabancı yatırımcının bir şirketteki hisse senetlerinin yüzde 10 ve/veya daha fazlasına sahip olduğu şirketler olarak tanımlanmakta, hisse senetlerinin yüzde 10 ve/veya daha fazlasına sahip olunması da doğrudan yatırım ilişkisinin varlığını belirlemektedir¹⁶.

Doğrudan yabancı yatırımı özel bir sermaye transferi olarak değerlendirmek mümkündür. Fakat bu özel sermaye transferinin iki özelliği vardır. Bunlar;

- Doğrudan yatırım bir sermaye transferi olmakla birlikte, aynı zamanda teşebbüs, teknoloji, risk taşıma ve organizasyon aktarımı da sağlamakta ve bu sebeple işletmelerin sadece kuruluş ve teçhizatının finansmanı olarak değerlendirilmektedir. Doğrudan yatırım bu rolünden dolayı, işletmecilik ustalığı, know-how ve rekabet faktörünü de ülkeye getirmektedir.

- Genellikle doğrudan yatırımlar, sanayi sektörüne yöneliktir ve daha çok A ülkesinden B ülkesine sermaye transferi şeklinde değil, A ülkesinin X sanayi dalından, B ülkesinin X sanayi dalına akış şeklindedir. Özellikle doğrudan yatırımlar, iki sanayi kesimi arasında bir sermaye akışı özelliği taşımaktadır. Bu sermaye akışı, yatay ve dikey yatırımlar şeklinde meydana gelmektedir¹⁷.

II. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARIN TÜRLERİ

Uluslararası sermaye hareketlerine getirilen serbestlik, özelleştirme uygulamaları, şirket birleşme ve satın almaları, sözleşmelerin güvence altına alınması ve uygun yatırım ortamlarının artması, ülkelerin yabancı yatırım çekmek için uyguladıkları teşvikler yatırımcıların önüne konulan birçok özendirici düzenlemeler, ülkelere gelen yabancı sermaye yatırımlarını arttırmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapmak isteyen firmalar, yeni yatırımlar gerçekleştirebilir, iştirak/ortak yatırımlara gidebilir yada şirket birleşmeleri yoluyla yatırım yapabilirler. Bu yollardan hangisini tercih edeceği firmanın yapısına, yatırım için hangi alanları çekici bulduğuna,

¹⁶ Uluslararası Yatırım Pozisyonu Metodolojisi ve Türkiye Uygulaması, (www.tcmb.gov.tr), s.1-2

¹⁷ KARLUK, Rıdvan, "Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika, Beta Basım Yayım", 7.Bası, Eylül, 2003, s.487.

maliyetlerini ne kadar azaltabildiğine vb. nedenlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir¹⁸.

A. Yeni Yatırımlar

Yeni yatırımlar, firmaların ev sahibi ülkede tamamen yeni bir tesis kurması şeklinde meydana gelen yatırımlardır. Yeni iş ve katma değer yaratma potansiyeli olduğu için ev sahibi ülke tarafından en çok istenen yatırım tipidir. Geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerde genellikle yavru şirketler aracılığıyla yapılan bu yatırımlarda proje risklerinin fazla, yatırımın ilk aşamasında maliyetin yüksek ve yatırımdan beklenen getirilerin geri dönüş sürelerinin uzun olması firmaların bu yatırım türünü tercih etmelerini zorlaştıran faktörlerdir¹⁹.

B. Şirket Evlilikleri

Küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği kavramlardan biri de, şirket evlilikleridir. Bir şirket sahip olduğu yetkileri geniş pazarlara yayarak pazar payını arttırmak ve konumunu güçlendirmek amacıyla sermaye yatırımı yapmaktadır. Şirket evliliklerinde iki ana yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerden ilki şirket birleşmeleri diğeri şirket satın almalarıdır. Şirket birleşmeleri, benzer büyüklükteki iki şirket arasında piyasa gücünü veya verimliliğini artırmak amacıyla ve de hisse senetlerinin el değiştirmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Şirket satın almaları ise, küçük bir işletmenin büyük bir işletme tarafından ya da büyük bir işletmenin daha büyük ve daha karlı bir işletme tarafından, varlıklarının veya hisselerinin önemli bir kısmı satın alınarak ele geçirilen şirketin yeniden yapılanması amacıyla gerçekleştirilen bir sermaye yatırımıdır²⁰.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, farklı çevrimlerle farklı bölgelere ve ülkelere yönelik dalgalar şeklinde gerçekleşmektedir. Gelişmiş ülkelerde doğrudan yabancı yatırımı 1980’li yıllarda şirket birleşme ve satın alma dalgaları yönlendirmiştir. Son yıllarda ise, gelişmiş ülkelerde faiz oranlarının düşük olması ve karların artması, şirket birleşme ve satın almaların en önemli kaynağı olmuştur. Uzun yıllar şirket

¹⁸ KILIÇ GÖRMEZÖZ, Kızbes, “Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkileri”, Uzmanlık Tezi, Ankara 2007, <http://statik.iskur.gov.tr/tr>, s.17.

¹⁹ KILIÇ GÖRMEZÖZ, Kızbes, a.g.t., s.17.

²⁰ KILIÇ GÖRMEZÖZ, Kızbes, a.g.t., s.18.

birleşme ve satın almaları daha çok gelişmiş ülke şirketlerinin kendi aralarındaki işlemlerinden kaynaklanmıştır²¹.

Şirket evlilikleri ülke için net yatırım veya üretimde nadiren bir artışa yol açmaktadır. Çoğu zaman uluslararası yatırımcı ile birleşen şirkette oluşacak politika ve perspektif değişikliğinden ötürü yatırımlarda bir azalma bile söz konusu olabilir. Bu aslında ilk bakışta görüldüğü kadar olumsuz bir gelişme değildir. Uluslararası yatırımcı bu şekilde gerçekleştirdiği yatırımların çoğunu sermaye ile birlikte değişen ölçülerde teknoloji, işletmecilik bilgisini firmaya dolayısıyla ülkeye sokmaktadır. Ayrıca bu yatırımlar çoğu zaman yerel şirketlerin yaşaması ve rekabet edebilmesini sağlamaktadır²².

C. Özelleştirmeler

Kamu kesiminin ekonomideki ağırlığını ve finansman gereksinimini azaltmak, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırmak amacıyla özelleştirme bir araç olarak öngörülmüş ve kullanılmıştır²³. Özelleştirmenin ana felsefesi, devletin, asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesidir²⁴.

Özelleştirmenin ‘evrensel’ boyutta gündeme gelmesi iki nedenle olmuştur: Birincisi, 1980’li yılların başında dış borç faizlerini dahi ödeyemez duruma düşen çevre ülkelerinin yeniden borç ödeyebilir duruma girmesiyle ilgilidir. Buna karşı borç/hisse senedi değişimi (debt/equity swap) öngörülmüştür. Kamu hisseleri borç anaparaları karşısında satılmak yoluyla dış borç indirimi sağlanabilir; uluslararası bankaların üzerindeki riziko böylece azaltılabilirdi. Nitekim, 1980’li yılların başında Latin Amerika’daki ağır borçlular (başta Brezilya, Meksika, Arjantin, Şili) ile Türkiye bu

²¹ AYKAÇ, Mustafa & PARLAK, Zeki & ÖZDEMİR, Süleyman, “Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Artırılması ve Türkiye’de Kobi’ler”, İstanbul, 2009, s.49. <http://makale.suleymanozdemir.com/Kitap2-RekabetveKOBİ'ler.pdf> (03.04.2014)

²² AYDOĞUŞ, İsmail & KUTLU, Erol & YILDIRIM, Selim “Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 2005, Cilt:7, Sayı:2, s.15

²³ KİLİ, a.g.e., s.28

²⁴ ÖZSOY Şerafettin & YAŞAR Mustafa Malkoç, “Türkiye’de Uluslararası Doğrudan Yatırımların Yerel Sanayi ve KOBİ’ler Üzerindeki Etkileri”, Uluslararası Yatırımcılar Derneği, Yayın No: Yased-T/ 2009-12/61, İstanbul, Aralık 2009, s.22.

yolu kullanmışlardır²⁵. Türkiye’de özelleştirme 1980’lerden itibaren ithal ikamesi gelişme modelinin terk edilip devlet kontrollerinin azaldığı, piyasa mekanizmasının kaynak dağılımında baş rol oynadığı, dış ticaret ve uluslararası sermaye akımlarının serbestleştiği yeni bir ekonomi politikası rejiminin bir parçası olarak gündeme gelmiştir²⁶.

D. Stratejik Birleşmeler

Ortak girişim ve pazarlama anlaşmalarını öngören stratejik birleşmeler bir çeşit dolaysız dış yatırım benzeridir. Diğer ortak girişimlerin avantaj ve sakıncalarını taşırlar. Aralarındaki belli başlı fark, stratejik birleşmelerde, ana şirket ile genellikle bir değişim yapılmasıdır²⁷.

E. Yap-İşlet Devret Modeli

İleri teknoloji veya yüksek maddi kaynak ihtiyacı duyulan projelerin gerçekleştirilmesinde kullanılmak üzere geliştirilen özel bir finansman modeli olup, elde edecek kar dahil yatırım bedelinin şirkete, şirketin işletme süresi içerisinde ürettiği mal veya hizmetin idare veya hizmetten yararlananlarca satın alınması suretiyle ödenmesini ifade eder²⁸.

Devletin artan kamu hizmet talebi karşısında kısıtlı finansman kaynakları ile yapamadığı alt yapı tesislerini özel sektör katılımı ile gerçekleştirmek için Yap-İşlet-Devret (YİD) yöntemi geliştirilmiştir. YİD yönteminde “sermaye şirketi” veya “yabancı şirket” altyapı tesisini tasarlar, finansmanını bulur ve inşaatını yapar, öngörülen süre boyunca tesisi işletir, bakımını yapar, kredi anapara ve faiz geri ödemelerini gerçekleştirerek yatırdığı sermayesini ve anlaşılan miktardaki temettüyü geri aldıktan

²⁵ KAZGAN, Gülten, “Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 5, Nisan 2002, s.225.

²⁶ ÖZSOY & YAŞAR, s.22.

²⁷ SEYİDOĞLU, Halil, “Uluslararası Finans”, Güzem Yayınları, İstanbul, 1994, s.308.

²⁸ 11.06.2011 tarih ve 27961 sayılı 1.Mükerrer Resmi Gazetede yayınlanan 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtılması Hakkında Kanununun Uygulama Usul ve Esaslarına İlişkin Karar Madde 4.

sonra tesisi çalışır vaziyette ve bedelsiz olarak ilgili kamu kuruluşuna devreder²⁹. Bu modelde sözleşme süresi 49 yıl ile sınırlanmıştır.

III. DOĞUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI AÇIKLAYAN TEORİLER

Özellikle gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilen yabancı sermayeli yatırımların büyük miktarlara ulaşması, iktisatçıların ilgisini çekmiş ve bu tür yatırımların neden yapıldığı konusunda birçok teori ortaya atılmıştır.

A. Ürün Hayat Devreleri Teorisi

Vernon tarafından geliştirilen teoride; ürün yaşam dönemlerinin sonundaki üretici firmanın, üretimini lisans anlaşmalarıyla üçüncü ülkelere kaydırmak yerine, üretimin yapılacağı ülkeye doğrudan kendisinin yatırım yapmasının daha kârlı olabileceği ortaya konulmaktadır. Genel olarak ihracata yönelik yabancı yatırımlar bu hipoteze göre değerlendirildiğinde, yabancı yatırımcıların özellikle teknolojinin standart hale geldiği aşamada üretimin maliyetini düşürmek için yatırımlarını emeğin ucuz olduğu GOÜ'lere kaydardıkları görülmektedir³⁰.

B. Lideri İzle Teorisi (Oligopolistik Tepki)

Knickerbocker (1973) “lideri izle” kuramını geliştirmiş ve bir yabancı ülkeye yatırım yapan lider firmanın yatırımlarını “saldırı yatırımları”, lideri izleyen rakiplerin yaptıkları yatırımları da “savunma yatırımları” olarak isimlendirmiştir. Oligopolistik tepki yatırımları olarak da değerlendirilen bu kurum ABD endüstrisi ile ilgili bazı temel gözlemlerden hareket etmektedir. Doğrudan yabancı yatırım yapan ABD endüstrileri oligopolistik bir yapıya sahiptir. Bu firmaların yatırımları coğrafi olarak belli bölgelerde, sektörel olarak belirli endüstrilerde yoğunlaşmıştır. Oligopolistik endüstride lider firmanın doğrudan yabancı yatırım yapması rakiplerin de buna tepki olarak, sahip oldukları dış pazarları kaybetmemek, ölçek ekonomisinden kaynaklanan rekabetçi

²⁹ YAŞAR, Süleyman, “Türkiye’de Kullanılan Özelleştirme Yöntemlerinin Analizi”, Doktora Tezi, İstanbul, Mart 2006, s.86.

³⁰ YAPRAKLI, Sevda, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:21, Sayı:2, Yıl:2006, s.26-27.

avantajları kaptırmamak için genellikle de aynı bölge ve sektörde yatırım yapmasına yol açar³¹.

Oligopol piyasada birbirini etkileyebilecek kadar az sayıda firma olduğundan, piyasadaki herhangi bir firmanın üretim, fiyat ve satış konularındaki kararı diğer firmaları yakından ilgilendirmektedir. Rakip firmalardan birinin yatırım yapması halinde, aynı endüstride faaliyet gösteren diğer firmaların da öncü firmayı izleyerek yatırım faaliyetine başlaması oligopolistik tepki sonucudur. Oligopol piyasalarında aynı endüstride yer alan firmalar yabancı bir ülkeye aynı zamanlarda yatırım yapmaktadırlar. Bu kimi zaman pazar koşullarına cevap vermelerinden kimi zaman da pazardaki rakiplerinin avantajlarını kullanmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Eğer firmalar bu konuda birbirlerini takip etmezler ya da geç kalırlarsa, çok uluslulaşma sürecinde başarılı olamazlar³².

C. OLI Teorisi

OLI avantajları, mülkiyet avantajları, yerleşme avantajları, içselleşme avantajları olarak üç grupta toplanabilir. OLI ownership, location, internalization baş harflerinden oluşmaktadır³³. Jhon H. Dunning tarafından geliştirilen, DYY kuramı oluşturma amacına yönelik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre DYY, sahipliğin, alansal avantajların ve içselleştirmenin bir fonksiyonudur. Dunning, bu değişkenleri bir firmanın belirli bir DYY kararı vermesi için tatmin olmak zorunda olduğu koşullar haline getirmiştir³⁴.

Bu koşulların ilki, firma evsahibi ülkelerdeki diğer firmalar üzerinde patentli teknoloji ve ticari marka, yönetim ve pazarlamayla ilgili know-how, piyasaya girişin kontrolü gibi bazı özel avantajlara sahip olmalıdır. Ayrıca, bu avantajlar bu firmanın faaliyette bulunduğu yabancı çevreden kaynaklanan olumsuzluklardan daha ağır gelmelidir. Koşullardan ikincisi, dolaysız yabancı sermaye yatırımları yoluyla yukarıda belirtilen avantajların içselleştirilmesinin faydasının, lisans anlaşması ve patentin satışı

³¹ EFE, Birol, “Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi ‘İzmir Örneği’”, İzmir Ticaret Odası, İzmir, 2002, s.10.

³² OKTAYER, Nağihan & SUSAM, Nazan & ÇAK, Murat, “Yatırım Kararlarının Belirlenmesinde Vergisel Faktörlerin Önemi”, İSMMM Yayınları, İstanbul, 2008, s.56.

³³ ERTÜRK, Emin, “Uluslararası İktisat Teori- Politika İktisadi Birleşmeler- Parasal İlişkiler”, Alfa Yayınları, Bursa, Eylül 2001, s.85.

³⁴ ÖZKAN, a.g.t, s.95.

gibi alternatiflerden sağlayacağı faydalardan daha büyük olduğuna firmalar emin olmalıdır. Üçüncüsü ise, evsahibi ülkenin ucuz işgücü, ucuz enerji, ucuz girdi ve yatırım teşvikleri gibi bazı avantajlara sahip olması gerekir³⁵.

D. Piyasanın İçselleştirilmesi Teorisi

P.J. Buckley ve M. Cason'un ileri sürdüğü ve J.H. Dunning ve A.M. Rugman'ın da katkıda bulunduğu bu teoriye göre, yurt dışındaki piyasaların bir çok düzensizlik ve riskler içermesi firmaları bu piyasalara DYY yapma yoluyla içselleştirmeye yönlendirmektedir³⁶. Çokuluslu şirketler, ülkeler arasında katma değer yaratan faaliyetlerin oluşturulmasında ve koordinasyonunda, piyasa güçlerine alternatif bir mekanizma sunmaktadır. Firmalar yerel ve yabancı yatırımlara sahip olmakla sağlanacak kazançların, dış ticaret yoluyla sağlanacak kazançtan fazla olduğuna inandığı an doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelmektedir³⁷.

Bu teoriye göre içselleştirme, yabancı yatırımı gerçekleştiren firmaların buldukları piyasalardaki mevcut ticaret ve yatırımların verimliliğini azaltan, üretim süreçlerini olumsuz etkileyen piyasa aksaklıklarından kurtulmak ve bundan kazanç elde etmek için başka piyasalara yönelme çabalarıdır. İçselleştirmenin firmalara sağladığı faydalar; gecikme, pazarlık ve müşteri belirsizliklerinden kaçınabilme, ticaret engellerinin varlığı, sermaye hareketlerine konan sınırlamalar ya da ülkeler arasındaki vergi oranı farklılıkları gibi hükümet kontrollerinin etkilerini en aza indirecek şekilde firma içi fiyat oluşturulabilme ve piyasalar arasında fiyat farklılaştırması uygulayabilme olanağı şeklinde sıralanabilir³⁸.

E. Endüstri Ekonomisi Teorileri

Bu hipoteze göre gelirin yüksek olduğu ülkelerde teknoloji yüksektir, yenilikler bu ülkelerde ortaya çıkar, dolayısıyla AR-GE harcamaları da yüksektir (ABD gibi).

³⁵ ŞİMŞEK, Mevlüdiye & BEHDİOĞLU, Sema, "Türkiye'de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma", Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Eylül/2006, c. 20, S. 2, s.51.

³⁶ ÖZTÜRK, Lütfü, "Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış", Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 2004, c.4, S.7, s.118.

³⁷ KIRANKABEŞ, M.Cem, "Dünya Ekonomisinden Seçme Konular- Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı, Teorileri, Türleri ve Ülke Ekonomilerine Etkileri", Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s.280.

³⁸ YAPRAKLI, a.g.m., s. 27.

Hipoteze göre, bir mal, yeni mal durumundan eski mal biçimindeki yaşam dönemlerine geçerken, üretimin coğrafi yeri değişir³⁹.

Birinci aşamada, yeni bir mal küçük ölçekte üretilir ve daha çok iç talebe yöneliktir. Üretim yeri yeniliğin ortaya çıktığı ülkedir. İkinci aşamada üretime dair problemler aşıldıkça, ihracata da yönelim olur. Üçüncü aşamada ürünün iç üretim ve tüketimi artar, aynı zamanda dış talep de söz konusudur. Yenilikçi firma hala tek üreticidir. Üretim teknolojisi standartlaştıkça, yenilikçi firma içte ve dışta lisans vererek üretimi yaygınlaştırır. Standart ürün aşaması denilen bu aşamada üretim, maliyetlerin düşük olduğu ülkelere kaymaya başlar. Çünkü icatçı ülkede vasıflı işgücü ciddi bir maliyet unsurudur. Giderek malın üretiminde yeni üreticiler söz sahibi olmaya başlayınca, yenilikçi ülke ihracatçı özelliğini de yitirmeye başlar. Taklitçi ülkeler ihracatçı konumuna gelir, lisanslar engel olmaktan çıkar, ürüne ait teknoloji yaygınlaşır.

Son aşamada ise yenilikçi ülke, iç piyasada da tamamen devre dışı kalır, yeni ürünlerin ortaya çıkması gerekmektedir⁴⁰.

F. Hymer-Kindleberger Kuramı

Hymer-Kindleberger teorisinde, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının nedeni piyasalardaki oligopolistik endüstriyel yapıdan kaynaklanmaktadır. Teorinin ana teması, yatırımın yapıldığı ülke şirketlerinin daha avantajlı oldukları düşüncesine dayanmaktadır. Uluslararası yatırımlara teşebbüs eden şirketlerin karşı karşıya oldukları bazı risk ve belirsizlikler bulunmaktadır. Bu nedenle, yabancı piyasalarda dolaysız yatırımda bulunacak şirketlerin, bu piyasalarda başarılı olabilmeleri için, ev sahibi ülkenin şirketleri karşısında bir takım üstünlüklere sahip olmaları gerekir. Kindleberger, yatırımcı şirketlerin sahip oldukları üstünlükleri şu şekilde belirlemiştir⁴¹;

Yatırım yapılan ülkenin mal piyasalarında tam rekabet şartlarını aksatan her türlü faaliyetler, yatırımcı şirketlere oligopolistik güç kazandıracaktır. Bu faaliyetlere, mal ve fiyat farklılaştırması, özel pazarlama ve reklam yöntemleri örnek olarak gösterilebilir.

³⁹ KIRANKABEŞ, a.g.e., s.273.

⁴⁰ KIRANKABEŞ, a.g.e., s.273.

⁴¹ ŞİMŞEK &BEHDİOĞLU, a.g.m., s.49-50.

- a) Yatırımcı şirketlerin patent haklarına sahip oldukları yeni teknolojileri, kolay sermaye sağlama imkanları, yöneticilerin bilgi ve yetenekleri gibi gelişmeler, faktör piyasalarında tam rekabetten uzaklaşılmasına neden olmaktadır.
- b) Yatay ve dikey bütünleşmeler yoluyla dışsal ekonomiler sağlanması,
- c) Yabancı piyasalara girişte hükümet müdahalelerini en aza indiren ve şirketlerin elde ettikleri gelirlerin (kar, lisans, ücret gibi) transferini kolaylaştıran ev sahibi ülkenin politikaları.

IV. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİLERİ

Ülkelerin iktisadi kalkınması açısından asıl işlev gören yabancı kaynak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır⁴². Bu tür yatırımların başlıca nedeni uluslararası kar farklılıklarıdır. Yurt dışında sağlanan karlar ana ülkeden daha fazla olduğu sürece, yatırımlar yabancı ülkelere kaymaktadır. Ancak, dünya pazarlarının bütünleşmesi, firmanın faaliyet hacminin genişletilmesi ve uzun dönemde yabancı piyasada egemenlik kurmak gibi unsurlar da doğrudan yatırıma neden olmaktadır⁴³.

Sermayedarın, yabancı ülkelere yatırıma karar vermesinde belirleyici olan temel unsurlar iktisadi etkenlerdir. Yabancı yatırımcının tercih edeceği ülkeyi belirlerken aradığı ekonomik koşulların, daha fazla kar elde edebileceği ortamı sağlaması gerekmektedir. Bu güdü içerisindeki yabancı yatırımcı üretimini en düşük maliyetle gerçekleştireceği yerlerde yapmayı tercih edecektir⁴⁴. Mali disiplinsizlik ve yansımalarından biri olan yüksek enflasyonun varlığı, ekonomide belirsizliği, dolayısıyla yerli ve yabancı yatırımcıyı yatırım yapmaktan alıkoyan caydırıcı uygulamalar olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca mal ve finansal piyasalarda liberalizasyon uygulamalarına gidilmesine karşılık, bu uygulamaları pekiştirecek

⁴² ENGIN, İsmail, “Vergi Rekabetinin Avrupa Birliği ve Türkiye Açısından Etkilerinin Analizi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, SBE, Ankara, 2004, s.78.

⁴³ ÖÇAL, Tezer & OSMANLI, Azad, “Uluslararası İktisat Para Banka”, Savaş Yayınevi, Ankara, 2004, s.64.

⁴⁴ AÇIKALIN, Sezgin & GÜL, Ekrem & YAŞAR, Ercan, “Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2006, S.16 s.271-272.

özelleştirme konusunda geç kalmaması da yabancı sermaye çekmede yetersizliklerin nedenlerindedir⁴⁵.

Yatırım kararlarını etkileyen faktörlerin sayısı çeşitli çalışmalarda elliye kadar çıkabilmektedir. Buna rağmen doğrudan yabancı yatırım kararlarını etkileyen en önemli değişkenleri aşağıdaki biçimde sıralamak mümkündür⁴⁶;

- ❖ Geniş pazar olanakları ve etkin dağıtım kanallarının varlığı,
- ❖ Piyasaya giriş koşulları,
- ❖ Düşük maliyetli, genç ve eğitilmiş işgücünün varlığı,
- ❖ İyi işleyen hukuk sisteminin varlığı,
- ❖ Büyük pazarlara sahip ülkelerle yapılmış serbest ticaret anlaşmaları,
- ❖ Kamu tarafından sağlanan iyi alt yapı hizmetleri,
- ❖ Politik ve makro ekonomik istikrarın varlığı,
- ❖ Ölçek ekonomilerinin varlığı,
- ❖ Düşük vergisel yükümlülüklerdir.

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Yatırımların İvme Kazanmasının Nedenleri

<ul style="list-style-type: none">• Ülke Perspektifi Açısından1. Liberal piyasa mekanizması2. Ekonomik küreselleşme3. Refah sağlayıcı varlıkların artan hareketliliği4. Kalkınma (take off) aşamasına gelen ülke sayısının artması5. Gelişmiş ve bazı yeni endüstrileşmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarının yakınlaşması6. DYY'nin fayda ve maliyetlerinin hükümetler tarafından daha iyi değerlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none">• Firma Perspektifi Açısından1. Global piyasalara erişim ihtiyacının artması2. Mevcut en ucuz kaynaklardan girdi temin etmek için oluşan rekabetçi baskılar3. Bölgesel bütünleşmenin daha fazla etkinlik arayışında olan yatırımları hızlandırması4. Ulaşım maliyetlerinin düşmesi ve sınır ötesi iletişim kolaylığının artması5. Lider firmalar arasında oligopolistik rekabetin yükselmesi6. DYY için yeni mekansal olanakların ortaya çıkması7. Globalleşme ve lokalleşmenin avantajlarını daha iyi dengeleme ihtiyacı
--	---

Kaynak: ÖZCAN, Burcu, ARI, Ayşe, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi Yıl: 2010, Sayı:12, s.67-68.

⁴⁵ EMSEN, Selçuk & DEĞER, Kemal, “Geçiş Ekonomileri ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermayenin Dinamikleri”, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2005, s.122.

⁴⁶ ENGİN, a.g.t., s.78.

A. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri

Bir ekonomideki işletmenin başka bir ekonomideki işletmeye veya işletmelere yönelik uzun vadeli ilgisini ve kontrolünü yansıtan bir yatırım türü olan DYY'ı belirleyen çeşitli faktörler vardır. Gerek kaynak ülke gerekse ev sahibi ülke açısından birçok faktörü içine alan bu belirleyici faktörlerin bir kısmı ekonomik, bir kısmı da politik faktörler olarak ifade edilmektedir⁴⁷. Ülkeler, politik ve ekonomik istikrardan vergilere, teşviklere, yatırım yerlerine, lojistik maliyetlere, personel maliyetlerine, kalifiye işgücünün varlığına, ulaşım, iletişim ve enerji maliyetleri ve altyapı koşullarına kadar çok çeşitli alanlarda karşılaştırılmaktadırlar. Bir ülke yukarıda belirtilen faktörlerin hepsinde iyi olmayabilir, birinde çok iyi diğerinde ortalamanın altında olabilir. Burada yatırımcıların son kararını şekillendiren şey tüm faktörlerin birleşimidir⁴⁸.

Tablo 2: Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerinde Etkili Olan İtici ve Çekici Faktörler

İtici faktörler: Genellikle dış dünyadaki ekonomik gelişmeler sonucu sermayenin dışarıya yönelmesine etki eden unsurları kapsamaktadır:	Çekici faktörler: Doğrudan yabancı yatırımın yöneldiği ekonominin iç dinamiklerinden kaynaklanmaktadır:
<ul style="list-style-type: none">*Bölgesel ticaret anlaşmaları*Gelişmiş ülke piyasalarındaki kârlılığın azalması.	<ul style="list-style-type: none">*Sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kaldırılması ve finansal serbestleşme*Ulaşım ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmeler*Gelişmekte olan ülkelerin keşfedilmemiş birer pazar oluşları*Hammadde ve işgücü maliyetinin ucuz olması*Vergi oranları*Döviz kuru politikaları*Mali teşvikler*Özelleştirme uygulamaları*Makro ekonomik istikrar*Bürokrasinin kalitesi ve politik istikrar

Kaynak: ÖZCAN, Burcu, ARI, Ayşe, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz:OECD Örneği”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi Yıl: 2010, Sayı:12, s.69.

⁴⁷ ÇEŞTEPE, Hamza & MİSTAÇOĞLU, Tuğba, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Entegrasyon: ASEAN ve MERCOSUR Örneği”, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 2010, c.17, S.2, s.95.

⁴⁸ BULUT, Mustafa, “Yatırım İkliminin Geliştirilmesinde Vergi Politikalarının Rolü: Türkiye Örneği”, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2009/388, Ankara, 2009, s.82-83.

Doğrudan veya portföy yatırımlarında, esas itibariyle belirleyici faktörler, vergi sonrası karlardır. Özellikle iletişim teknolojisindeki gelişmeler ve globalizasyon, yatırım alanlarının ve yerlerinin belirlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Söz konusu yatırım kararlarında uluslararası vergi yükü karşılaştırmalarının önemi giderek artmıştır⁴⁹.

Çokuluslu şirketlerin sınır aşırı yatırımların kuruluş yeri seçiminde nominal vergi oranlarının daha etkili bir faktör oluşturduğu, belirli bir ülkede yatırım yapma kararının alınmasında ise vergi matrahının belirlenme usullerinin ve efektif vergi oranlarının daha etkili bir faktör olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır⁵⁰.

Yukarıdaki tablodan hareketle belirleyici faktörler incelendiğinde, vergilendirmenin önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Çünkü uygulanan vergi politikaları diğer faktörler gibi bir anda gerçekleştirilemeyecek, zaman içerisinde ve pazardaki işleyişe göre şekil alacak bir özellik göstermemektedir. Vergi politikaları ülke otoritesince uygulanan cebri ve tek yönlü politikalarlardır. Dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımı belirlenmesinde başlıca etken olarak vergi politikaları ve vergi rekabeti unsurunun ön plana çıktığı söylenebilir. Ancak vergi konusu 2. Bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Yukarıdaki tabloda yer alan diğer faktörler ise aşağıda açıklanmıştır.

⁴⁹ ÖNCEL, Türkan, S.Yenal ÖNCEL, “Uluslararası Vergi Rekabeti”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezleri Konferansı, 43.-44. Seri, İstanbul, 2003, s.19.

⁵⁰ EYÜPGİLLER, S.Saygın, “Uluslararası Zarar Verici Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri”, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2002, s.145.

Tablo 3: Ev Sahibi Ülkenin Doğrudan Yabancı Yatırım Belirleyicileri

I.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İÇİN POLİTİK ÇERÇEVE	Doğrudan Yabancı Yatırım Tipine Göre Sınıflandırılmış Uluslararası Şirketler	Ev Sahibi Ülkelerin Temel Ekonomik Belirleyiciler
<ul style="list-style-type: none">•Ekonomik, politik ve sosyal istikrar• Piyasaya giriş-çıkış ve işleyiş kuralları• Firma içi ticarete getirilen standartlar• Piyasa yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (rekabet ve şirketin satın ve birleştirme politikaları)• Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile ilgili Uluslararası Anlaşmalar• Özelleştirme Politikası• Ticaret Politikası ve Ticaret Politikası ile Doğrudan Yabancı Yatırımların uyumu• Vergi Politikası	A.PAZAR ARAYIŞI	<ul style="list-style-type: none">• Pazar hacmi ve kişi başına düşen gelir• Pazarın büyümesi• Bölgesel ve küresel pazarlara giriş• Ülkeye özgü tüketici tercihleri• Pazarların yapısı
II.EKONOMİK BELİRLEYİCİLER	B.KAYNAK/ VARLIK ARAYIŞI	<ul style="list-style-type: none">• Hammaddeler• Düşük ücretli vasıfsız işgücü• Vasıflı İşgücü• Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılan varlıklar (Örn. Marka adları)• Fiziksel altyapı (havaalanları, yollar, enerji ve telekomünikasyon)
III.İŞ İMKANLARI <ul style="list-style-type: none">• Yatırım Promosyonları (İmaj yaratılması, ülkenin pazarlanması vs.)• Yatırım Teşvikleri (Yatırım yaratan faaliyetler ve yatırım kolaylaştırma servisleri)• Mücadele Maliyetleri (Yolsuzluk ve bürokrasiyle ilgili maliyetler vb.)• Sosyal imkanlar (Yabancı dilde eğitim veren okullar, yaşam kalitesi vs.)• Yatırım sonrası hizmetler	C.ETKİNLİK ARAYIŞI	<ul style="list-style-type: none">• B başlığında listelenen varlıkların ve kaynakların maliyeti, verimlilik için ayarlanabilir işgücü kaynakları• Diğer girdi maliyetleri (örn. Ulaşım ve iletişim maliyetleri ve ev sahibi ekonomi içindeki diğer ara ürünlerin maliyetleri)• Bölgesel anlaşmalara ve işbirliği anlaşmalarına üyelik

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 1998, s.91.

1. Politik Faktörler

Yabancı sermayenin yatırım karar sürecinde, ev sahibi ülkeler açısından en önemli hususlardan birisi de idari istikrardır. Nitekim, gelişmekte olan ülkeler arasında en fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekenler mercek altına alındığında, başlıca ortak paydalarından birinin idari istikrar olduğu görülecektir⁵¹.

Her ticari faaliyet türü gibi, yabancı sermaye yatırımı için de en temel güdü devamlılık arz eden kardır. Başka bir ülkede yatırımda bulunma kararı verilirken, en az karlılık kadar, bu karlılığın devamlılığı da aranmaktadır. Karın devamlılığını sağlayan en önemli etken ise politik istikrardır. Kalıcı bir istikrar da, sağlam bir demokrasi ile temel insan hakları, mülkiyet hakkı ve teşebbüs özgürlüğünün güvence altında olduğu ortamlarda mevcuttur⁵². Ulusun makro ekonomi politikaları, çoğunlukla ekonomik istikrar ve devamlılığa yönelik mali ve parasal politikalar ile daha az ölçüde, zenginlik ve eşitlik politikalarının koordinasyonundan oluşur. Bir ulus aşağıda belirtilen sorunların üstesinden gelebilmek için makro ekonomi politikaları geliştirir⁵³:

- ❖ Enflasyonla başa çıkmak
- ❖ Sermaye yatırımlarını yönetmek
- ❖ Döviz kurlarını yönetmek
- ❖ Mali tedbirleri yönetmek
- ❖ İşsizlikle mücadele etmek
- ❖ Dış kaynaklı şokların üstesinden gelebilmek.

Siyasi ve sosyal istikrar, doğrudan yabancı sermaye akışının bir ülkeye yönelmesindeki en temel faktörlerdendir. Ülkenin siyasi durumu uzun dönemli yatırımı riskli duruma sokuyorsa örneğin, bir iç savaş, saldırı veya devletin yıkılması endişesi varsa yabancı firmalar yatırım yapmakta isteksiz davranacaklardır. Yine, ülkenin yönetim rejiminin geleneksel olarak demokratik bir tarzı benimsemiş olup olmaması, siyasi sistemde sıklıkla askeri darbe vs. radikal değişikliklere yer verilip verilmemesi, ülkeyi yöneten gruplar arasında ideolojik farklılıkların bulunup bulunmaması da

⁵¹ EFE, a.g.e., s.17.

⁵² KIRANKABEŞ, a.g.e., s.269.

⁵³ ADIGÜZEL, Muhittin, “ Küresel Rekabet Gücü-Türkiye İçin Sistematik ve Elektik Bir Yaklaşım”, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011, s.222.

uluslararası doğrudan yatırımları etkileyen önemli siyasi istikrar unsurları arasında belirtilmektedir⁵⁴. Sermayenin, arsa, arazi, bina, makine ve ekipman veya üretim tesisi gibi kolaylıkla likite dönüştürülemeyen aktif değerlere bağlandığı doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında, yatırım kararı uzun vadeli bir taahhüdü içermektedir. Dolayısıyla, kısa vadeli program, uygulama ve teşvikler, geleceğe dair belirsizliğin söz konusu olduğu ortamlarda etkilerini büyük ölçüde kaybetmektedir⁵⁵.

2. Ekonomik Faktörler

Küreselleşmenin en önemli özelliği, finans-kapitalin serbest dolaşımını sağlamasıdır, buna karşılık, insanların ülkelerarası hareketleri katı bir şekilde denetlenmeye devam etmektedir. Ülkeler, üretimin temel öğelerinden sermayeyi kendilerine çekmek için rekabet etmek zorundadırlar; bu da, sermayeyi vergilendirme ve denetleme yetkilerini kısıtlamaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle, ekonomik ve sosyal yapılanma köklü değişikliklere uğramıştır⁵⁶. Pazar arayan doğrudan yabancı sermaye yatırımları (market- seeking FDI) için ev sahibi ülkedeki pazar genişliği, pazarın gelişme hızı, bölgesel ve küresel pazarlara erişim olanağı, ülkeye özgü tüketici tercihleri, pazar yapısı ve yerel ticaretin gelişmişliği özel önem taşımaktadır. Çünkü yabancı yatırımcı açısından pazar genişliği ve gelişme hızı daha fazla talep ve daha fazla karlılık anlamına gelmektedir⁵⁷.

Bir ekonomide yatırımların artmasında en önemli etkenlerden biri, yapılacak olan yatırımlara ilişkin kaynak yaratılmasıdır. Bu kaynak ise hiç kuşkusuz ekonominin genelinde yani kamu ve özel kesim tarafından yaratılacak olan tasarruflardır. Tasarrufların yetersiz olması ülkeleri ya borçlanmaya ya da yabancı kaynak ihtiyacına yöneltmektedir⁵⁸. Yabancı yatırımcılar; öncelikle nasıl bir yatırım ortamında faaliyette göstereceklerini tahmin edebilmek amacıyla ev sahibi ülkenin makroekonomik göstergelerini ayrıntılarıyla incelemektedirler. Sürdürülebilir reel ekonomik büyüme, düşük faiz oranları, öngörülebilir enflasyon oranları ve ılımlı döviz kuru dalgalanmaları yabancı yatırımcıların yatırım aşamasında değerlendirmeye aldıkları başlıca göstergeleri

⁵⁴ OKTAYER & SUSAM & ÇAK, a.g.e., s.41.

⁵⁵ EFE, a.g.e., s.17.

⁵⁶ KILIÇARSLAN, Harun, “Avrupa Birliği’nde Vergi Rekabeti ve Türkiye”, Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışması, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 2005, s.26.

⁵⁷ EFE, a.g.e., s.15.

⁵⁸ OKTAYER & SUSAM & ÇAK, a.g.e., s.57-58.

oluşturmaktadır⁵⁹. Yatırımların büyüklüğü ve kalitesinin verimlilikte ve üretim yapısı üzerindeki önemi dikkate alındığında makro-ekonomik ortamın önemi açığa çıkar. Zira makro-ekonomik ortam yatırımların düzeyini ve kalitesini büyük ölçüde belirler. Rekabet gücünün artırılmasında verimlilik artışının yanı sıra sermaye-emek rasyosundaki artış ile tasarruflardaki artışın önemi büyüktür. Verimlilik artışında başarılı olan ülkeler emek ve sermayenin etkin bir şekilde kullanıldığı ülkelerdir⁶⁰.

Uluslararası piyasalara açılacak kadar yüksek verimliliğe sahip bir şirketin, ihracat ya da DYY'den hangisine daha çok ağırlık vereceğini belirlemede, bu şirketin ülkesindeki üretim maliyetleri ve ihracatta karşılaştığı taşımacılık maliyetleri önemli rol oynamaktadır. Taşıma maliyetlerinin düşük olması durumunda, verimliliği yüksek olan firmanın ihracat pazarlarındaki rakiplerine göre önemli bir rekabet kaybı olmayacaktır. Ancak, taşımacılık maliyetlerinin yüksek olması durumunda, şirket büyük iç pazara sahip ya da büyük pazar potansiyeli olan bölgelere yakın ülkelerde üretim tesisi kurmayı tercih edecektir. Böylece, o ülke ve çevresindeki pazarlardaki rakipleriyle rekabet edebilmesi mümkün olacaktır⁶¹. Dolayısıyla bir ülkede yatırım yapacak yabancı yatırımcı için yatırımın ekonomik fizibilitesi de önemlidir. Ancak ekonomik fizibilite kadar önemli faktörler, ekonomi yönetiminin niteliği, piyasanın büyüklüğü, ihracat olanak ve kolaylıkları, işgücü verimliliği ve ücret düzeyi, toplumsal, siyasi ve ekonomik istikrar, hukuki ve idare düzenlemelerin güvenilirlik ve etkinliği, asayiş ve ülke altyapısının elverişliliği ve yabancı sermayeye ülkede hükümet ve yurttaşların bakış açısı şeklinde sıralanmaktadır⁶².

Yatırım teşvikleri, maliyetleri azaltıcı ya da başka bir söylemle karı arttırıcı önlemlerdir ve diğer belirleyici unsurların aksine, ilgili devlet tarafından kolaylıkla bir yatırım politikası aracı olarak kullanılabilir. Şöyle ki, bir ülkenin yabancı yatırımlar açısından cazip hale gelebilmesi için coğrafi konumu değiştirilemez ya da vasıflı çalışan sayısını bir anda arttırılmaz. Ancak benimsenen politikalarla belirli sayıda istihdam sağlayan veya önemli miktarlarda yatırım yapmayı taahhüt eden yabancı yatırımcılar

⁵⁹ EFE, a.g.e., s.14-15.

⁶⁰ AKTAN, Coşkun Can & VURAL, İstiklal Y. "Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri", Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Rekabet Dizisi:2, Ajans-Türk Basın ve Basım, Yayın No:254, Ankara 2004, s.35.

⁶¹ YILMAZ, Kamil, "Türkiye İçin Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi'ne Doğru", Uluslararası Yatırımcılar Derneği, Yayın No: Yased-T/ 2006-12/54, Aralık 2006, İstanbul, s.6.

⁶² EYÜPGİLLER, a.g.e., s.144-145.

için ücretsiz yer tahsis edebileceği gibi vergi sisteminde de bu duruma özel istisna ve muafiyetler düzenlenebilir⁶³.

Literatürde DYY girişlerini açıklamak için çok sayıda değişken kullanılmaktadır. Ancak, DYY'ı belirleyen değişkenler konusunda bir görüş birliği yoktur. Bu durumun sebepleri arasında, ülkelerin kendilerine özgü ekonomik yapıları olduğu gibi, çalışmalardaki bakış açılarının, kullanılan yöntemlerin, örnek seçimlerinin ve analiz araçlarının farklı olması da söylenebilir. Literatürde yer alan değişkenlerin bir kısmı DYY ile ilgili teorilerin sunduğu hipotezlere dayanmaktadır. Diğer bir kısmı ise sezgisel olarak açıklayıcı olabileceği düşünülen değişkenlerden oluşmaktadır.⁶⁴

B. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Etkileri

Doğrudan gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımları, ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde gerek bütçe dengesi ve gerekse dış ticaret dengesi açısından önem arz edebilecek etkilere sahiptir. Söz konusu etkilere maddeler halinde aşağıda yer verilmiştir.

1. Piyasa Hacmi

Doğrudan yabancı yatırımlarla pazar büyüklüğü arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü yeterli büyüklükteki bir pazar, firmaya tatmin edici bir satış düzeyi sağlar ve buna bağlı olarak da firma, o bölgeye olan yatırımlarını artırır. Firmalar genellikle varlıklarından optimal düzeyde yararlanmak için geniş pazarlara yatırım yapmayı tercih etmektedirler⁶⁵.

Piyasa hacmi ve potansiyel talep yapısı, ev sahibi ülkenin GSYİH'sı ile ölçülmektedir⁶⁶. Ev sahibi ülkenin piyasasının yeterince büyük olması durumunda ülkenin bu potansiyelinden yararlanmak amacıyla ihracat yerine ülkede doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yapılması tercih edilecektir. Bir malın, bir piyasaya ihracat

⁶³ OKTAYER & SUSAM& ÇAK, a.g.e., s.60.

⁶⁴ LEBE Fuat & ERSUNGUR Ş. Mustafa; "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Ampirik Analizi", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 2011, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniibd/article/viewFile/1025007783/1025007174>, s.329.

⁶⁵ KURTARAN, Ahmet, "Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007, c.10, S.2, s.374.

⁶⁶ YAPRAKLI, s. 28.

yoluyla girişinin ortalama maliyetleri piyasadaki ortalama üretim maliyetini geçtiğinde üretim, ihracat yerine doğrudan yabancı sermaye yatırımları yoluyla yapılacaktır. Piyasanın talep potansiyelini gösteren durum ülke nüfusedir. Ancak piyasanın hacim olarak büyüklüğünün yanı sıra piyasadaki kişi başına düşen milli gelirin de, yani tüketicilerin alım gücünün de yüksek olması yatırımları çekici bir etken olmaktadır. Piyasa büyüklüğünün göstergesi olan nüfusun azlığı yanında satın alma güçlerinin düşük olması piyasayı daha küçük hale getirir. Faaliyet gösterilecek bir ülkede üretilen malları alacak kadar gelire sahip olmayan tüketici grubunun olması doğrudan yabancı sermaye yatırım girişini olumsuz yönde etkileyecektir⁶⁷.

2. İstihdam ve Ücretler

Küreselleşme süreciyle birlikte istihdam yapısında önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Yaşanan bu değişim özellikle gelişmiş ülkelerde sanayi sektöründeki istihdamın gerilemesi, buna karşılık hizmetler sektöründeki istihdamın artması ile biçimlenmektedir. Bu anlamda, işgücü piyasasında nitelikli işgücüne olan talebin artması ile sonuçlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde nitelik düzeyi yüksek işgücüne talep hızla artarken nitelik düzeyi düşük olan işgücüne talep de düşmektedir⁶⁸.

Vergi, yatırım, ticaret, finans ve sosyal güvenlik gibi devletin ekonomi merkezli politikaları küresel ekonomik aktörlerin beklentileri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Bunun da en önemli nedeni, devletin istihdam yaratabilmesi ve dolayısı ile vatandaşlarına daha iyi bir hayat seviyesi sunabilmesinin temelinde yabancı sermaye girişinin yatıyor olmasıdır⁶⁹. Sermaye akışının artmasıyla birleşen yüksek işsizlik düzeyi, işçilerin işverenle pazarlık şansını zayıflatmıştır. Bunun yanında, doğrudan yabancı yatırımlara ve pazara dönük uluslararası rekabetin artması, emek piyasasının esnekleşmesine yol açmış ve emek korumasını erozyona uğratmıştır. Böylece daha önce açıklanan doğrudan yabancı yatırımların olumlu etkilerine ve yabancı firmalarda çalışan işçilerin yerel firmalarda çalışanlara oranla daha fazla kazandığı gerçeğine rağmen, küresel üretim sistemlerinin kimi kısımlarında ortaya çıkan yetersiz istihdam

⁶⁷ CANDEMİR, Aykan, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler”, Ege Akademik Bakış Dergisi, 2009, c.9, S.2, s.668.

⁶⁸ TEMİZ, Hasan Ejder, “Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri”, İzmir, 2004, s.110.

⁶⁹ ATEŞ, Davut, “Küreselleşme: Ne kadar Tek Boyutlu?”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 2006, c.7., S.1, s.30.

niteliğinden büyük çıkarlar elde edilmektedir⁷⁰. Küreselleşme süreciyle birlikte gelişmiş ülkelerde istihdamın hizmetler sektöründe yoğunlaşması, iş ilişkisini esnekleştiren standart dışı istihdam biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olurken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı istihdamın artmasında da etkili olmuştur⁷¹.

3. İktisadi Büyüme

Ülkelerin dış ticaretini serbestleştirmesi, doğrudan yabancı yatırımcıları çekebilmek için pazar ekonomisi ilkeleri çerçevesinde yasal ve idari önlemler alması gibi uygulamalar istihdam artışı ve büyüme gibi makro ekonomik hedeflerle yakından bağlantılıdır. İstihdam ve büyüme ise insanların hayat seviyelerini belirleyen ve onlara geleceğe dönük planlar yapma fırsatı veren olguların başta gelenlerindedir⁷². Ekonomik büyümeye katkı sağlamada birincil öneme sahip olan sermaye birikimi, teknolojik gelişme ve istihdam artışı ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar oluşturabilmektedir⁷³.

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının iktisadi büyümeye etkileri söz konusu olduğunda literatürde şu başlıklar altında ifade edilen yararlılardan bahsedilmektedir.

- ❖ Sermaye girişi,
- ❖ Teknoloji Transferi,
- ❖ Organizasyonel ve yönetsel teknikler ve uygulamaların transferi,
- ❖ Uluslararası piyasalara erişim imkanlarının gelişimi.

Bu yararları dolayısıyla ülkeler DYY çekmek için uygun iklim yaratmaya çalışmaktadırlar. Bir yandan DYY girişindeki sınırlandırmaları azaltırken diğer yandan DYY rejimlerini liberal hale getirmektedirler. En başta DYY gelirlerinden alınan vergiler yurtiçi refahı artırıcı etkiye sahiptir. Bu etki daha fazla sabit sermaye yatırımlarının emek verimliliği üzerindeki etkisi nedeniyle fazlalaşmaktadır⁷⁴.

⁷⁰ “Adil Bir Küreselleşme: Herkes İçin Fırsatlar Yaratılması- Küreselleşmenin Sosyal Boyutu Dünya Komisyonu”, Uluslararası Çalışma Ofisi Yayınları, Ankara 2006, s.46.

⁷¹ TEMİZ, a.g.e., s.112.

⁷² ATEŞ, a.g.m., s.27.

⁷³ ADIGÜZEL, Muhittin, “Türkiye Ekonomisi ve Stratejik Dönüşümü”, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011, s.110.

⁷⁴ BULUT, a.g.m., s.85-86.

Düşük enflasyon, belirsizliğin azalması ve faizlerin düşmesi anlamına geldiğinden, yatırım ortamının da iyileşmesi anlamına gelir. Bir başka ifade ile düşük enflasyonda büyüme ve karlılık potansiyeli artar⁷⁵. Büyüme açısından yaklaşıldığında, yabancı sermaye yatırımlarının üretime katkı sağladığı gözlenmektedir. Yatırımlar büyümeyi hızlandırmaktadır. Büyüme dış ticaret ve dış ticaretin içselleşmesini sağlayan doğrudan yatırımlarla desteklendiğinde, kalkınmayla da sonuçlanabilmektedir⁷⁶.

4. Döviz Kuru

Ev sahibi ülke para birimindeki bir değerlenme, bu ülkedeki tüketicilerin satın alma gücünü yükselteceği için yerel piyasa yönlü doğrudan yabancı sermaye yatırım girişini arttırabilir. Reel döviz kuru, refah seviyesi ve işgücü maliyetlerini etkileyen bir değişken olduğundan ev sahibi ülkenin parasında meydana gelen bir değer kaybı, yabancı işletmelerin refahını ve yabancıların yerli mallarına yönelik harcamalarını arttırabilir. Buna ek olarak reel bir değer kaybı, daha ucuz hale gelen yerli işgücüne yönelik avantaj sağlama isteği ile ülkeye sermaye akışını arttırabilir. Çünkü karşılaştırmalı üretim maliyetleri gibi belirleyenler reel döviz kuru seviyesi ile yakından ilişkilidir⁷⁷.

DYY literatüründe rekabet gücünün göstergesi olarak kabul edilen döviz kuru, DYY'leri gelir ve maliyet etkisi olmak üzere iki şekilde etkilemektedir. Döviz kurlarının yükselmesi durumunda, ihracata yönelik yatırımcının üretiminde ulusal girdi kullanımını artırması, yatırımcının ihracatının ve karının artmasına imkan sağlayacaktır. Buna gelir etkisi denilmektedir ve bu durumda döviz kurunun yükselmesi DYY'leri pozitif yönde etkilemektedir. Diğer taraftan döviz kurunun yükselmesi durumunda, ihracata yönelik yatırımcının üretiminde ithal girdi kullanması ve ithal girdi bağımlılığının yüksek olması yatırımcının ihracatının ve karının düşmesine neden olabilecektir. Buna ise maliyet etkisi denilmektedir ve bu durumda döviz kurunun yükselmesi DYY'leri negatif yönde etkilemektedir. Döviz kurlarının DYY üzerindeki net etkisi, gelir ve maliyet etkisinin büyüklüğüne göre değişmektedir. Gelir etkisi

⁷⁵ ASLANOĞLU, Erhan, "Küreselleşme ve Düşen Enflasyon Sürecinde Türkiye ve Dünya Ekonomisi", Başlık Yayın Grubu, İstanbul, 2011, s.71.

⁷⁶ BAKKALCI & ARGİN, a.g.m., s.76.

⁷⁷ CANDEMİR, a.g.m., s.669.

maliyet etkisinden büyükse, döviz kurunun yükselmesi DYY'leri pozitif, maliyet etkisi gelir etkisinden büyükse negatif yönde etkilemektedir⁷⁸.

5. Teknoloji ve Verimlilik

Küreselleşmenin hızla arttığı ve uluslararası piyasalarda kıran kırana rekabetin yaşandığı bir ortamda firmaların ve ülkelerin yeterli pazar payına sahip olabilmeleri büyük oranda küresel rekabet ortamının kurallarını bilmelerine ve bu kuralların gereğini yapmalarına bağlıdır. Bu bağlamda bugün için ülkelerin ve firmaların rekabet güçlerini oluşturması ve sürdürülebilmesi büyük ölçüde teknolojik ve yenilikçilik kapasitelerine bağlıdır⁷⁹.

Yabancı yatırımlar gelişmekte olan piyasalara teknoloji transferi sağlamaktadır. Çoğu zaman yeni teknolojilerle beraber gerçekleştirilen yatırımlar ülkenin teknolojik altyapısını geliştirmektedir. Rakip firmalar da aynı maliyet avantajını sağlamak üzere makine ve teçhizat parkını yenileme yoluna gitmektedirler. Dönüşüm, kaynak kullanımında etkinliği arttırmakta, kamu kesiminin yaygın olduğu ülkelerde, doğrudan yabancı sermaye yatırımları özel sektörün güçlenmesini sağladıkça kamu kesimi verimsizliğinden kaynaklanan sorunların aşıldığı gözlenmektedir⁸⁰. Teknolojik ilerlemeye bağlı olarak ülke içinde faaliyet gösteren firmaların ya da endüstrilerin rekabet düzeyleri ve verimlilikleri yükselmektedir. Yeni teknolojinin ülke içinde geliştirilmesi, dış ticaret yapan firmalara ciddi rekabet ve yüksek kâr elde etme şansı tanımaktadır. Rekabet edemeyen firmalarsa üretim alanını terk ederek kaynak dağılımında iyileşmeye neden olmaktadır. Ancak teknolojik dönüşüm çoğu zaman sermaye yoğun teknikle üretimi sağlamaktadır. Yabancı sermaye yatırımlarının kullandığı teknolojinin de genellikle emek tasarruf ettirici olduğu bilinmektedir. Bu durumda teknolojik dönüşümün istihdam yaratmayan büyümeye ya da yaratıcı yok etme sürecine yol açabileceği vurgulanmaktadır. Teknolojinin istihdam üzerine olan etkisinin yönü çoğu zaman tahmin edilememektedir⁸¹.

⁷⁸ YAPRAKLI, s. 29.

⁷⁹ ADIGÜZEL, Muhittin, "Uluslararası Rekabet Gücü- Belirleyici Faktörler ve Ölçülmesi, Türkiye Bağlamında Bir Değerlendirme", Nobel akademik Yayıncılık, Ankara, 2011, s.125.

⁸⁰ BAKKALCI& ARGİN, a.g.m., s.76.

⁸¹ BAKKALCI & ARGİN, a.g.m., s.76.

Verimlilik sonucunda aynı miktardaki üretim faktörüyle mal ya da hizmet üretiminde aşağıdakilerden biri ya da birkaçı beraberce ortaya çıkabilmektedir⁸²;

- ❖ Daha çok üretim yapılabilen,
- ❖ Üretim süresi kısalmakta,
- ❖ Daha kaliteli üretilen,
- ❖ Daha ucuza üretilen.

6. Vergi

Üretim faktörlerinin, emek ve daha çok da sermayenin, artan uluslararası hareketliliği karşısında bir ülkenin vergi oranlarını değiştirmesi bir diğer ülkenin vergi kaynaklarını korumak için buna duyarsız kalmamasını gerektirmektedir⁸³. Yabancı sermaye rekabeti, teşviklere dayalı rekabet ve kurallara dayalı rekabet olmak üzere iki farklı rekabeti bünyesinde barındırır. Teşviklere dayalı rekabet mali ve finanslar teşvikleri içerir. Mali teşvikler arasında belirli yatırım türleri için gelir üzerinden alınan vergi oranlarında indirim yapılması; tarife muafiyetleri ve vergi iadeleri; hızlandırılmış amortisman uygulaması; yatırım indirimleri ve sosyal güvenlik katkılarında indirimler yer alır⁸⁴.

Yatırımların getirisini doğrudan etkileyen vergi farklılıkları temelde yatırımcıların ödeyecekleri verginin belirlenmesine ilişkin mevzuattır. Vergi matrahının nasıl belirlendiği, vergi oranı, zararlara nasıl işlem yapılacağı, kar dağıtımında vergisel işlemler ile uluslararası vergi anlaşmalarının hükümleri yatırımcıların yatırımı gerçekleştirmeleri halinde ne kadar vergi ödeyeceğinin saptanmasında önem taşıdığı gibi, yatırımın ömrü boyunca verginin artma ya da azalma olasılığının da bilinmesi gerekmektedir⁸⁵.

⁸² BAKKALCI & ARGİN, a.g.m., s.77.

⁸³ ÖZER, Levent, "Vergilemede Global Eğilimler", Scala Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.42.

⁸⁴ KAHRİMAN, Hamza, "Vergi ve Teşviklerin Yabancı Yatırımların Ülkeye Kazandırılması Üzerindeki Etkisi", Yased, İstanbul, 2007, s.128.

⁸⁵ AKKAYA, Şahin, "Küreselleşme Sürecinde Vergi Yapıları ve Uluslararası Vergi Rekabeti", Filiz Kitabevi, İstanbul, 2005, s.39.

7. Ödemeler Dengesi

Dolaysız yabancı sermaye yatırımları ile ülkeye giren dövizler, uzun dönemde ithalatı ikame ettiği ve ihracatı teşvik ettiği sürece, gidilen ülkenin ödemeler dengesini sağlamada önemli bir rol üstlenir⁸⁶. Şirket iç pazara değil de, dış pazara dönükse, kurulduktan sonra yaptığı ihracat ve sağladığı ithal ikamesi ile ödemeler bilançosuna olumlu katkılar sağlar. Fakat daha sonraki süreçte⁸⁷;

- ❖ Üretimin sürdürülebilmesi için gerekli olan girdilerin ithali,
- ❖ Yurtdışına yapılan kar transferi,
- ❖ Mahalli olarak yaratılan yüksek gelirin marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak artan ithal eğilimi ve
- ❖ Üretimin sona ermesi durumunda getirilmiş olan sermayenin ülke dışına çıkarılması ödemeler bilançosu üzerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır.

V. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

Günümüzde ulus devletler artık her alanda dünyanın diğer devletlerinden daha bağımsız bir şekilde hareket edememekte, politikaları önemli ölçüde kısıtlanmaktadır. Sermaye faktörünün etkisi giderek artmakta, bu da gelir dağılımını ve dolayısıyla ülkelerin refahlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmek amacıyla birbirlerine karşı giriştikleri vergi rekabetini, sermaye faktörünün ne kadar etkili olduğunun önemli bir kanıtı olarak değerlendirmek mümkündür. Ülkeye çekilebilen sermaye tutarının artışını işgücünün istihdamını artırabildiği ölçüde faydalı olduğunu söyleyebilmekle birlikte, bunun beraberinde getireceği maliyetlerinin de unutulmaması gerektiğini belirtmek gerekir⁸⁸.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, iktisadi küreselleşme sürecinin başka bir boyutunu oluşturan uluslararası ticaretin gelişmesine katkıda bulunmakta ve bu yolla yatırım yaptıkları ülke ekonomisini olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir⁸⁹. Aslında, son yarım yüzyılın verileri incelendiğinde gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan

⁸⁶ ŞİMŞEK & BEHDİOĞLU, a.g.m., s.52.

⁸⁷ EFE, a.g.e., s.30.

⁸⁸ AKKAYA, 2005, s.61.

⁸⁹ EFE, a.g.e., s.29.

lkeler arasındaki gelir dağılıımının sürekli bozulduğu görülmektedir (UNCTAD, 1999). Bununla birlikte yabancı sermaye ve yatırımın gelişmekte olan bir ülkede istihdam yaratması ve göreceli olarak bir önceki konuma göre daha iyi bir hayat seviyesi getirmesi, devletlerin çok uluslu şirketlerin beklentilerine olumlu yanıt vermesini meşru kılıyor gibi de görünmektedir. Ancak, bu her zaman sorgulanmaya açık bir gelişmedir. Zira, değerler mutlak olarak karşılaştırıldığında gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin aldıkları paylar arasındaki fark her geçen gün artmaktadır⁹⁰.

A. Yatırım çeken lkeler Açısından Avantajlar ve Dezavantajlar

Yabancı sermaye yatırımları yatırımın yapıldığı ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde çeşitli ekonomik etkiler yaratır. Bunlar retim, istihdam, gelir, fiyat, demeler dengesi, ekonomik gelişme ve genel refah gibi etkilerdir. Bu etkilerden bazıları ülke ekonomisine katkı sağlarken, bazıları da ekonomiye külfet yüklemektedir. Aynı şekilde bazı etkiler, yatırımın yapıldığı anda ortaya çıkarken, diğer bazılarında nesiller sonra sonuç alınabilmektedir⁹¹. Gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları çekmek için aralarında giriştikleri yoğun rekabet sonucunda bu ülkelerin düzenlemeleri, vergileri, evre koruma ve çalışma standartlarını daha aşağılara çekmede çok ileri gitmeleri de kaygılar yaratmaktadır. Düzenlemeler ve vergi engellerinin uygunsuz boyutlara ulaştığı ülkeler söz konusu olduğunda bunların aşağı çekilmesi elbette gereklidir. Bu tür aşırı düzenlemelerin yalnızca DYY’yi engellemekle kalmayıp yerli ekonominin rekabet edebilirliğini azalttığı ve tüketicileri daha yüksek fiyatlara mecbur ettiği bir gerçektir. Ancak, burada ele aldığımız türde yoğun rekabet bu tür gerekli önlemlerin çok ötesine geçmektedir. Öyle ki, DYY için aşırı rekabetin gerekli olmayan ve sonuçta elde edilen kazanımları azaltan boyutlara varması söz konusudur⁹².

Teknoloji ve teknik bilgi transferi gerektirdiğinden, DYY’nin ekonomik büyüme üzerinde hem doğrudan hem dolaylı olarak etkili olması beklenmektedir. Teknoloji transferinin yanı sıra önemli mülkiyet kontrolü de içerdiğinden, DYY’nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, artan verimlilik, beşeri sermaye birikimi, araştırma-kalkınma aktiviteleri, teknolojik ve verimlilik yayılmaları yollarıyla

⁹⁰ ATEŞ, a.g.m., s.30-31.

⁹¹ KARLUK, 2003, s.495.

⁹² “Adil Bir Küreselleşme: Herkes için Fırsatlar Yaratılması- Küreselleşmenin Sosyal Boyutu Dünya Komisyonu”, Uluslararası alışma Ofisi Yayınları, Ankara 2006, s.88.

gerçekleşebilir. Üstelik ülkeye çekilen DYY çeşitleri iç yatırım aktivitesini harekete geçirirse, ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin daha da büyük olması beklenir⁹³.

Yabancı sermaye yatırımlarının olumlu yönlerinin yanı sıra olumsuz yönlerinin varlığı da söz konusudur. Bunlar ise; ülke ekonomisi için ana ve stratejik sektörlerin kontrolünün elden çıkarak ekonominin kontrolünde zaafa düşülebilmesi, sanayileşme ve teknoloji alanında ters yönlü sapmalar ortaya çıkarabilmesi, ekonomide dual bir yapının oluşma riski, küçük ölçekli yerel şirketler karşısında ezici ve haksız bir rekabet oluşturmalarıdır. Ev sahibi ülke için bu ve benzeri etkiler önemli bir risk kaynağı teşkil etmektedir⁹⁴.

Yabancı sermaye yatırımlarının etkileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklıdır. Gelişmiş ülkelerde yatırım yapan firmaların, ev sahibi ülke üzerinde ekonomik alanda gelişmekte olan ülkeler dikkate alındığında görece daha olumlu etki yaptığı söylenebilir. Çok uluslu şirketlerin ev sahibi ülkelere yaptığı transferler, oluşturduğu negatif durumdan ötürü yoğun bir tartışma konusu olmuştur. Ancak, bu olumsuzluk, ev sahibi ülkenin kısa ve uzun vadeli makro hedeflerinin ve mikro kararlarının yatırım yapan firmaların yarattığı etki ile uyumlu olması bu sorunu hafifletebilmektedir⁹⁵.

İthal ikame rejimine sahip ülkeler özellikle pazarları genişse istihdamı canlandırabilirler. Eğer yatırım yeni yatırım alanlarında gerçekleşiyorsa, bu yatırım yeni işçi talebini de beraberinde getirir. Diğer taraftan yabancı sermayenin giriş şekli, şirket birleşmeleri ve satınalmalar (Mergers& Acquisitions) biçiminde ise sadece yeni işçi talebi yaratmamakla kalmaz, aynı zamanda bir kısım işçilerin işten çıkarılmasıyla da sonuçlanabilir⁹⁶. Özelleştirme yoluyla yapılan yatırımlarda da benzer bir durum söz konusudur. Satınalan tarafın yerli ve yabancı olmasına bakılmaksızın, özelleştirme gerçekleşikten sonra bir miktar istihdam azalmaktadır⁹⁷.

⁹³ YILMAZ, Kamil, s.17

⁹⁴ KAYMAKÇI, Oğuz, “ Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler Ve Türkiye'deki Yansımaları”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, c.11, S.1, s.228-229.

⁹⁵ KAYMAKÇI, a.g.m. , s.228.

⁹⁶ EFE, a.g.e., s.24.

⁹⁷ EFE, a.g.e., s.24.

B. Yatırımı Gerçekleştiren Ülkeler Açısından Avantajlar ve Dezavantajlar

Yatırım yapan ülkelerin çok uluslu şirketleri hem mikro hem de bağlı buldukları ülkeye makro yarar ve etki sağlamaktadırlar. Bunları özetle belirtmek gerekirse bu yararlar; ekonomik, politik, kültürel ve teknolojik olarak ifade edilebilir. Yatırım yapan ülkeler bu sayede ülkelerine kar transferi sağlamaktadırlar. Bunun yanı sıra faaliyet gösterilen ülkede ucuz işgücü ve hammadde kaynağı da temin edilebilmektedirler. Ülkelerinin politik ve kültürel sahadaki etkinliklerinin de yayılmasını sağlama bakımından Çok uluslu şirketler bu alandaki neredeyse en önemli aktördür. Sahip oldukları teknolojileri transfer ederek teknolojik karlar elde etmelerinin yanı sıra bazen de yatırım yapılan ülkedeki teknolojiyi/teknolojileri de içselleştirebilmektedirler⁹⁸.

Ülkede, serbest piyasa ekonomisinin benimsenmiş olması, uluslararası ticaret ve yabancı sermaye politikalarında liberalleşme yönünde adımlar atılması, yabancı yatırımcıların yatırım kararlarını olumlu yönde etkileyebilmektedir⁹⁹.

VI. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI YÖNLENDİREN ULUSLARARASI KURULUŞLAR

Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların teşvik edilmesi, uzun yıllardan beri sanayileşmiş ülkelerde üzerinde durulan ve gerek çeşitli uluslararası organizasyonlarca gerek ulusal kuruluşlarca gerekse de ticari birliklerce geliştirilmeye çalışılan bir olgudur. Bunu sağlamak üzere çeşitli programlar düzenleyen bu kurumların çıkış noktaları temel olarak iki varsayıma dayanır¹⁰⁰.

- ❖ Gelişmiş ülkeler çıkışlı doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasına önemli bir katkıda bulunacaklardır.
- ❖ Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelere akışlarının sağlanması desteklenmedikçe akış çok sınırlı kalacaktır.

Özellikle borç krizi yıllarında bu kuruluşların önemi giderek artmış, bu kuruluşlar da faaliyetleri içinde bu konuya daha fazla ilgi göstermeye başlamışlardır.

⁹⁸ KAYMAKÇI, a.g.m., s. 229.

⁹⁹ EFE, a.g.e., s.15.

¹⁰⁰ “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu- Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, Ankara, Mayıs 2000, www.dpt.gov.tr, s.13.

Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların teşvik edilmesi konusuna programlarında yer veren uluslararası organizasyonların ve programların başlıcaları şunlardır¹⁰¹:

- ❖ OECD Teşkilatı (Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı),
- ❖ UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Yatırım Konferansı),
- ❖ UNIDO (Birleşmiş Milletler Sanayi Kalkınma Teşkilatı),
- ❖ IFC (Uluslararası Finans Kurumu),
- ❖ WTO (Dünya Ticaret Örgütü),
- ❖ ITC (Uluslararası Ticaret Örgütü),
- ❖ Dünya Bankası,
- ❖ MIGA (Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı),
- ❖ FIAS (Yabancı Yatırım Danışmanlık Hizmetleri),
- ❖ AB Programları (EC-CDI ve EC-IIP),
- ❖ KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği),
- ❖ EFTA(Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi),
- ❖ ECO(İktisadi İşbirliği Teşkilatı) gibi bölgesel kuruluşlar,
- ❖ OCIFT(Türkiye-Fransa Yatırım ve İşbirliğini Geliştirme Teşkilatı),
- ❖ DEG (Alman Yatırım ve Kalkınma Kuruluşu),
- ❖ İngiliz Yatırım Bürosu,
- ❖ WAIPA (Dünya Yatırım Geliştirme Ajansları Birliği).

¹⁰¹ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu- Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, Ankara, Mayıs 2000, www.dpt.gov.tr , s.13.

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ REKABETİNE YÖNELİK KURAMSAL DEĞERLENDİRME

Vergi rekabetinin küresel ölçekte varlık nedeni sorgulandığında, en önemli nedeninin, teknolojik olanaklar ve benimsenen serbestleşme politikaları sayesinde bazı üretim faktörlerinin –ki vergilendirme açısından ele alındığında bunlar vergi matrahi olarak düşünülmelidir- hareketli hale gelmesi olduğu söylenebilir. Üretim faktörlerinin coğrafi açıdan hareketli hale gelmesi, kendileri açısından iktisadi getirinin maksimize edildiği bölgelere yönelmesini kolaylaştırmaktadır. Vergiler bu faktörlerin sağlayacağı getiriye maliyet unsuru olmasından dolayı ters yönde etkilediğinden, yerleşme kararlarının önemli bir belirleyicisi olmaktadır¹⁰².

I. VERGİ REKABETİ KAVRAMINA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME

Dünyanın birçok ülkesi yatırım cazibelerini arttırıcı politikalarının kalitesini gün geçtikçe arttırmakta, cazibelerine yönelik reformlar vurgulamakta, en etkili enstrümanları geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu alanda Avrupa ve dünya çeşitli bölgelerinde ülkeler arası “ yatırım-teşvik-rekabeti” ne ya da bir diğer ifade ile “ cazibe rekabeti” ne birçok örnek vermek mümkündür.¹⁰³ Teşvik rekabeti özellikle ileri teknoloji chip endüstrisinde çok güçlüdür. Devletler kısa sürede gerçekleşecek bu türden büyük projelere, toplam üretim maliyetlerinin %40’ının üzerinde teşvik sağlayacaklarını duyurabilmektedirler. Özellikle İngiltere ve İrlanda’nın uygulamaya başladığı, chip endüstrisi gibi yeni endüstrileri cezbetmek için kullanılan bu tür proaktif politikalar tüm dünyada artan rekabetin bir göstergesidir.¹⁰⁴

1990’lı yılların sonlarında zaman zaman şiddetini arttıran bu rekabet rasyonel politikalar uygulayan ülkeleri kazançlı çıkarmakta, düşüncesizce cömert teşvik paketleri ile yarışa giren ülkeleri kaybettirmektedir. Ülkelerarası rekabet, yönetim kalitesini ve

¹⁰² SARAÇ, Özgür, “Küresel Vergi Rekabeti ve Ulusal Vergi Politikaları- Türkiye Değerlendirmesi” Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2006, s.117.

¹⁰³ KOVANCILAR, Birol; “Dünya Bir Pazar Yeri- Hayata ve Piyasaya Dair”, Liberte Yayınları, Ankara, 2008, s.150.

¹⁰⁴ KOVANCILAR, Birol; a.g.e., s.151.

rasyonel politika tasarımının önemini ortaya koymuştur. Bu unsurlara sahip olmayan ülkelerin kazanma ihtimali iyice azalmıştır.¹⁰⁵

A. Vergi Rekabetinin Tanımı

Rekabet; ürünlerin kimler tarafından, ne miktarda üretileceği ve hangi ticari koşullarda hangi fiyattan pazarlanacağına piyasa koşullarında belirlenmesini sağlamaya yönelik olmak üzere, birimlerin ekonomik kararlarını bağımsız olarak alabilmeleri olgusunu içeren ekonomik yarış olarak ifade edilmektedir¹⁰⁶.

Vergi, devletin veya devletten aldığı yetkiye dayanan kamu tüzel kişilerinin kamu harcamalarını karşılamak ve ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmek amacıyla devletin egemenlik hakkına dayanılarak çıkarılan kanuna uygun olarak gerçek ve tüzel kişilerden cebren, karşılıksız, nihai olarak ve doğrudan aldıkları parasal tutarlardır¹⁰⁷. Devletler, bağımsızlık ve egemenlik hakkının doğal bir sonucu olarak, kendi siyasi sınırları içinde bulunan istisnalar haricindeki bütün gerçek ve tüzel kişilere ait ekonomik faaliyetleri bir şekilde vergilendirmektedir. Bu hak, aynı zamanda devletin başlıca varlık nedenlerindedir¹⁰⁸. Vergileme, vergilenecek gelir ve işlemlerin belirlenmesi, ne oranlarda veya miktarlarda vergileneceği, genel kural olarak vergilenmesi kabul edilmişken belirli gerekçelerle vergi alınmasından vazgeçilecek gelir ve işlemlerin belirlenmesi (istisna ve muafiyetler), vergilemedeki usul ve esasların ortaya konması gibi pek çok konuda karar almayı gerekli kılan bir hükümet politikasıdır¹⁰⁹.

Farklı ülkelerdeki firmalar arasındaki stratejik işbirliğinin artması sonucu dünyada var olan rekabet anlayışında önemli değişiklikler olmuştur. Bu yeni birliktelikler bilginin gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere akışını kolaylaştırmıştır. Uzun yıllar varlığını koruyan kapalı piyasa anlayışı yıkılmış ve sonuçta, kamu tarafından iç pazarda uzun yıllardır dış firmalara karşı korunan işletmeler

¹⁰⁵ KOVANCILAR, Birol, a.g.e., s.152.

¹⁰⁶ ADIGÜZEL, Muhittin, “ Küresel Rekabet Gücü- Türkiye İçin Sistemik ve Elektik Bir Yaklaşım”, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011, s.9.

¹⁰⁷ KILIÇARSLAN, a.g.t., s.15.

¹⁰⁸ PEHLİVAN, Osman, “Uluslararası Vergilendirme”, Derya Kitabevi, Trabzon, 2006,s.12.

¹⁰⁹ BULUT, a.g.m., s.88.

yoğun rekabet ortamına çekilmiştir¹¹⁰. Özellikle günümüzde uluslararası mal ve sermaye hareketleri düzeyi açısından gelinen noktanın, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını (DYY) azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından çok daha önemli hale getirdiği ve bu nedenle ülkelerin daha fazla DYY çekmek için yarıştıkları dikkate alınmalıdır. Bu açıdan, bir ülkedeki vergisel maliyetlerin diğer ülkelere göre daha yüksek olması durumunda, bunun o ülkenin iktisadi büyümesi açısından önemli bir kayba yol açabileceğini söylemek mümkündür¹¹¹.

Bireylerin refah artışı için daha fazla mal ve hizmet (iktisadi nitelikte olan ve olmayan) tüketimi ve bunun bir gereği olan daha fazla mal ve hizmet üretimi döngüsünde aktif rol, daha fazla mal ve hizmet üretimine imkan tanıyan sabit sermaye yatırımlarını yapan firmalara aittir¹¹². Öte yandan, uluslararası sermaye hareketliliğinin artması ve elektronik ticaretin uluslararası bir boyutta yaygınlık kazanması ile birlikte ortaya çıkan yeni imkanlardan daha fazla çıkar sağlamak isteyen devletler, vergilendirme rejiminde yaptıkları düzenlemelerle ülkeleri daha cazip hale getirmek istemeleri, “uluslararası vergi rekabeti”ni gündeme getirmiştir. Söz konusu rekabet o kadar ileri boyutlara ulaşmıştır ki bazı devletler, giderek artan hareketli sermayeden daha fazla pay almak için uyguladıkları vergi rejimleri ile ülkelerini adeta birer “vergi cenneti” haline getirmişlerdir¹¹³.

Geniş anlamda uluslararası vergi rekabeti, ülkelerin vergi politikalarının diğer ülkeler üzerinde yarattığı etkiler olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanıma göre ise vergi rekabeti, bir ülkenin önemli ölçüde vergileri düşürme ve avantajlar sağlama yoluyla yatırım faaliyetlerini ve işletmeleri çekmek için olanaklar sunma davranışdır¹¹⁴. Yapılan bu iki tanımdan hareketle vergi rekabetinin “vergi yükü” değişkeni esas alınarak çok daha geniş kapsamlı ve bütünleyici bir şekilde tanımlanması mümkün olmaktadır. Buna göre, vergi rekabeti; “mobil üretim faktörlerinin ulusal iktidar alanına

¹¹⁰ ÇİVİ, Emin & DEMİRAY EROL, Ece, “Ulusal Rekabet Gücünü Artırma Yolları: Literatür Araştırması”, Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Yıl:2008, Cilt:15, Sayı:1, s.99.

¹¹¹ BULUT, a.g.m., s.97.

¹¹² BULUT, a.g.m., s.97.

¹¹³ Proje Grubu ‘TOSUNER, Mehmet& ARIKAN, Zeynep & ÖZ, ERSAN’, “Uluslararası Vergilendirme Problemleri ve Türkiye Örneği”, Aralık 2006, İzmir, s.17.

¹¹⁴ ÖZ, N.Semih, “Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri”, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2005, Ankara, s.53.

çekilmesi amacıyla vergi oranlarında indirimle gidilmesi ve çeşitli vergisel ayrıcalıklar getirilerek vergi yükünün düşürülmesi” şeklinde tanımlanabilir¹¹⁵.

B. Vergi Rekabetinin Unsurları

Vergi rekabetine konu olan ilk unsur vergidir ve verginin rekabet aracı olabilmesi için üzerinden politika geliştirilmesi gerekmektedir. Burada geliştirilecek vergi politikasının içeriğini ise, hareketli üretim faktörleri olarak anılan hedef değişkenlerden rakiplere göre daha fazla pay alma mücadelesi oluşturmaktadır. Diğer yandan aynı amaçlar kapsamında birbirlerine rakip olma özelliği gösteren tarafların varlığı, kaçınılmaz bir rekabet ortamı anlamına gelmektedir¹¹⁶.

1. Uluslararası Rekabetin Aracı Olarak Vergilendirme

Kamu ekonomisi anlayışının rekabetçi bir karaktere bürünmesi, uygulamada ülkelerin rekabetçi politikalar izlemelerine neden olmaktadır. Hareketli üretim faktörlerinden rakiplere göre daha fazla pay alma mücadelesinde izlenen bu türden politikalar arasında ise, uluslararası rekabetin aracı olarak vergi politikası ön plana çıkmaktadır. Çünkü vergi; ekonomik, sosyal ve politik yansımaları ile modern ekonomilerin üzerinde durduğu en önemli değişkenlerden biridir. Vergilendirme, sadece ulus devletlerin mali sınırları içerisinde değil, özellikle artan uluslararası faktör hareketliliği nedeniyle küresel anlamda da önem kazanmıştır. Bu bağlamda, vergi matrahlarının hareketli olduğu bir dünyada farklı ulusal vergi sistemlerinin varlığı, maliyet unsuru olma özelliğinden dolayı yerleşim kararlarının alınmasında vergilendirmenin belirleyici değişken olma gücünü artırmaktadır. Verginin belirleyicilik özelliğinin artması ise, küresel alanda hareketli üretim faktörlerinin iktidar alanına çekilmesi amacıyla ulus devletlerin yöneldiği bir rekabet aracı haline gelmesini sağlamaktadır¹¹⁷.

¹¹⁵ SARAÇ, a.g.e., s.111.

¹¹⁶ SARAÇ, a.g.e., s.113.

¹¹⁷ SARAÇ, a.g.e., s.114.

Tablo 4: Yeni Teşvik Sistemi



Kaynak: “Yeni Teşvik Sistemi” <http://dengemusavirlik.com/2012-yeni-yatirim-tesvik-sistemi.htm>, (Erişim tarihi: 18.11.2012)

Yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekmeye yönelik vergisel teşvikler için katma değeri ve verimliliği yüksek sektörler ve alanlar olması şartının yanı sıra ülkemize sağlayacağı yeni teknoloji, nitelikli işgücü, tecrübe ve teknik bilgi kazandırması gibi dışsal faydaların bulunması şartı da aranmalıdır. Aksi halde sağlanacak genel ve bölgesel mahiyetteki vergisel teşvikler, sadece teşvik dönemi sürecinde ülkede kalan, daha sonra teşvik sağlayan başka ülkelere giden, ileri teknoloji ve nitelikli işgücü gerektirmeyen, dışsal fayda yerine dışsal zararları fazla olan, kalıcı değil geçici istihdam artışı sağlayan, göçebe yabancı sermaye yatırımları ile karşılaşmaya yol açar¹¹⁸. Vergi düzenlemeleri yoluyla ekonomik faaliyetleri etkilemek, çok eskiden beri vergi politikasının makro ekonomik amaçları arasında yer almaktadır. Makro ekonomik politikaların başarıya ulaşması için, vergi politikasının bu işlevinin doğal olduğu söylenebilir. Bu nedenle, devletin çeşitli ekonomik aktiviteleri teşvik edici uygulamalarda bulunması normal ve hatta yararlı olarak kabul edilmektedir. Ancak,

¹¹⁸ ATILGAN, Hasan, “Vergilemenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye’deki Durumun Analizi”, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No:2004/365, Ankara, 2004, s.248.

burada dikkat edilmesi gereken konu, vergiler ekonomik faaliyeti özendirmede bir araç olarak kullanılırken, ekonomik karar alma sürecinde birinci derece belirleyici ve etkileyici faktör olmamalıdır¹¹⁹.

2. Vergi Politikalarının Belirleyicisi Olarak Rekabet

Rekabet kavramı genel olarak, aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme veya yarışma olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca rekabet, piyasa ekonomisinin temel kavramlarından biridir. Piyasa ekonomisinde rekabet, iktisadi faaliyette bulunan aktörlerin belirli bir piyasaya serbestçe girişi ve çıkışı ifade etmektedir¹²⁰. Rekabet mal ve hizmet piyasasında teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verilebilmesini sağlayan yarıştır¹²¹. Rekabet kavramının tanımlanmasında en önemli unsurlardan biri, birden çok katılımcının varlığıdır. Ancak, fiili bir katılımcının bulunduğu ortama benzer amaçlarla potansiyel katılımcıların girme olasılığı varsa, fiili katılımcının varlığı da rekabet olgusunu sağlayabilir. Burada önemli olan husus, başka katılımcılara da açık bir ortamın var olmasıdır. Vergi rekabeti ortamında vergilendirme yetkisine sahip birden fazla siyasi birimin varlığı, rekabete ait bu özelliğin vergi rekabeti ortamında da bulunduğunu göstermektedir¹²².

Rekabet kavramının temel unsurlarından bir diğeri, iktisadi anlamda kıt kaynakların veya kıt imkânların bulunduğu bir ortamda bunlardan pay almayı sağlayacak bir performans sergilemesidir. Vergi rekabeti ortamında iktisadi açıdan kıt sayılan üretim faktörleri hedef değişken olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca bu faktörlerin hareketli oluşu rekabet ortamının sürekliliğini sağlamaktadır¹²³.

C. Vergi Rekabetinin Türleri

Vergi rekabeti, farklı ülke veya devletler arasında uluslararası alanda olabileceği gibi federal devletlerin bünyesindeki eyalet veya devletler arasında da söz konusu

¹¹⁹ YILDIZ, Habib, “Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s.45.

¹²⁰ KILIÇARSLAN, a.g.t., s.16.

¹²¹ YILMAZ, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara, Yetkin Yayınları, 2003, s.570.

¹²² SARAÇ, a.g.e., s.115.

¹²³ SARAÇ, a.g.e., s.116.

olabilmektedir. Bu durumda, yatay ve dikey vergi rekabeti ayrımını ortaya çıkarmaktadır¹²⁴.

1. Dikey Vergi Rekabeti

Dikey vergi rekabeti, bir siyasal birliğin veya devletin farklı seviyelerindeki iki veya daha fazla yönetimi arasındaki vergi rekabetidir¹²⁵. Federal hükümet ile eyalet hükümetleri gibi farklı düzeylerdeki hükümetler arasındaki rekabeti tanımlamak üzere kullanılır¹²⁶.

2. Yatay Vergi Rekabeti

Yatay vergi rekabeti aynı seviyede olan iki veya daha fazla yönetimin vergi rekabetidir¹²⁷. Burada dikey vergi rekabetinden farklı olan nokta aynı düzeydeki yönetimlerin arasındaki ilişkinin ele alınmasıdır. Yani bir siyasal birliğin veya devletin bünyesindeki yerel yönetimler arasında olduğu gibi uluslararası yönetimler arasındaki vergi rekabeti de yatay vergi rekabetidir.¹²⁸

D. Vergi Rekabeti Teorisi (Tiebout Teorisi)

Charles Tiebout tarafından 1956 yılında yerel idarelerce kamu mal ve hizmetlerinin optimal tedarikine ilişkin olarak geliştirilen teori, vergi rekabeti konusuna da açıklık getiren bir yaklaşımdır. Tiebout'un analizinde her bir yerel idare, daha fazla bireyi ilgili bölgede yaşamaya ikna etmek suretiyle yörenin vergi sonrası toprak değerini artırma gayreti içerisinde olan idarelerce yönetilmektedir. İdareciler, bireyleri kendi bölgelerinde ikame etmeye ikna edebilmek için yerel vergilerce finanse edilen farklı kamusal mal ve hizmetler sunmaktadırlar. Bu sayede yerel idareler arasındaki rekabet hareket halindeki hane halklarının toplam refahını artırmaktadır¹²⁹.

Tiebout'un hipotezine göre, hareketli emek için yerel yönetimler arasındaki rekabet, toplumun refahını artıracaktır. Şöyle ki, bir bölgedeki faktörlerin başka

¹²⁴ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.21.

¹²⁵ KILIÇARSLAN, a.g.t., s.19.

¹²⁶ AKKAYA, Şahin, "Küreselleşen Ekonomik Sorunlar ve Vergilemenin Küreselleşmesi", Filiz Kitabevi, İstanbul, 2011, s.79.

¹²⁷ KILIÇARSLAN, a.g.t., s.19.

¹²⁸ KILIÇARSLAN, a.g.t., s.19.

¹²⁹ ÇAK, Murat, "Uluslararası Vergi Rekabeti Transfer Fiyatlaması ve Vergilendirme", Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Yayın No:2008/235, Ankara, 2008, s.4.

bölgelere gitmesini önlemek için yetkililer, bireylerin tercihlerine uygun vergi ve kamu harcama bileşimini belirlemek zorundadırlar¹³⁰. Eğer vergiler elde edilen faydalara eşit ise, Tiebout firmaların ve insanların en fazla tercih ettikleri vergi-harcama paketini alabilmek için, bir pazarda insanların dükkanları dolaştıkları gibi bölgeler arasında dolaşıp tercih yaptıklarını ve en uygun olanına göç edeceklerini iddia eder. Ayrıca bu göçün sonucunda ortaya çıkan kaynak tahsisi “pareto optimumu” olacaktır. Yani bir dağıtım ile başka bir kişinin durumu kötüleşmeden bir kişinin durumu iyileşmeyecektir. Bununla birlikte, Tiebout etkinliği sonuçları sadece fayda vergileri kullanılıyorsa geçerli olacaktır. Fayda vergileri sosyal marjinal maliyeti yansıtır ve bundan dolayı insanların ve firmaların bölgeleri etkin bir şekilde seçmelerini sağlar¹³¹.

Tiebout modeli bütün vergi mükelleflerinin hareketli olduğu varsayımına dayanır. Oysa gerçek hayatta durum böyle değildir. Varlıklı mükellefler yoksullara göre daha fazla hareket kabiliyetine sahiptir. Dolayısıyla bu durum gelir dağılımının fakir halk kesimleri aleyhine değişmesi sonucunu doğurabilir. Diğer yandan bireyler ve işletmeler için yer seçimi için tek kriter vergiler ve harcamalar değildir. Bunun yanında bireyler açısından yasal, sosyal ve psikolojik etkenler bulunduğu gibi şirketler açısından da gerçekte altyapının yeterliliği, taşımacılık, siyasal ve ekonomik istikrar ve ülkede yabancı yatırımların tabi olacağı hukuki mevzuat ve işlemler gibi yer seçiminden başka etkili olan unsurlar da vardır¹³².

E. Vergi Rekabetinin Nedenleri ve Araçları

Vergi teşviklerinin temelini oluşturduğu düşünülen vergi rekabeti, yurtiçi tasarrufların yeterli olmadığı durumlarda ülkelerin sermaye açıklarını tamamlamak için kullandığı önemli enstrümandır. Ülkeleri bu enstrümanı kullanmaya yöneltten çeşitli nedenler ve hayata geçirilmelerini sağlayan araçlara aşağıda yer verilmiştir.

1. Vergi Rekabetinin Nedenleri

Vergi rekabetini doğuran nedenlerin başında, bazı ülkelerin diğer ülkelerde yerleşik yatırımcıların ellerinde bulundurdukları sermayeyi kendilerine çekerek finansal

¹³⁰ STIGLITZ, Joseph E., “Kamu Kesimi Ekonomisi”, (Çeviren: Ömer Faruk Batrel), İstanbul 1994, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayın No: 396, s.791

¹³¹ KILIÇARSLAN, a.g.t., s.22.

¹³² KILIÇARSLAN, a.g.t., s.23.

hizmetlerin gelişmesini temin etmek ve bu yolla ekonomik kalkınmayı sağlamak istemeleri yatmaktadır. Benzer şekilde gelişmekte olan ülkelerin sürekli olarak karşı karşıya kaldıkları dış ticaret ve ödemeler dengesi açıklarından kurtulma çabaları ve sürdürülebilir bir kalkınma için yabancı sermayeye eskisine göre daha fazla ihtiyaç duymaları haksız vergi rekabetini uygulamalarının bir başka nedenidir¹³³.

Dışa açık ekonomilerde ve özellikle sermayenin mobil olması durumunda vergi oranlarında meydana gelen bir azalma küresel ekonomik faaliyetleri de ülkeye çekmektedir. Küreselleşme sürecinde ülkelerin daha fazla dışa açılmaları Kurumlar Vergisi tabanının esnekliğini artırmakta, bu da mobilitesi artan firmaların vergi arbitrajına yönelik faaliyetlerde bulunmalarına imkan sağlamaktadır¹³⁴. Dolayısıyla vergi rekabetini doğran olaylar arasında, emeğin ve sermayenin mobilitesinin artması ile vergi cennetlerinin ortaya çıkması gibi nedenler sıralanabilir;

a. Emeğin Mobilitesinin Artması

Ülkeler çeşitli nedenlerle kişilerin sınır ötesi hareketlerini kontrol altına almak için önemli tedbirleri yürürlüğe koysalar da teknolojik ilerlemeler, bölgesel ticaret bloklarının ortaya çıkması ve yeni medyanın yabancı ülkelerdeki yaşam kalitesi ve fırsatlar hakkında bireyleri gittikçe artan düzeyde daha fazla bilgiyle donatması sınır aşan işgücü akımlarını artırmaktadır¹³⁵.

b. Sermayenin Mobilitesinin Artması

Ulusal ekonomiler son yıllarda gittikçe daha fazla birbirlerine entegre olmaktadır. Bu entegrasyonda sınır-aşan yabancı yatırımların payı büyüktür. Son yıllarda yabancı yatırımların istihdam artırma, milli gelire olumlu katkı sağlama ve ileri teknolojiye erişim olanağı sunma gibi olumlu etkilerini dikkate alan çok sayıda ülke yabancı yatırımların önündeki engelleri önemli ölçüde kaldırmaktadır. Son otuz yıldır ülkelerin çoğu kambiyo kontrollerini ortadan kaldırmak suretiyle sınırlarını yabancı sermayeye büyük ölçüde açmışlardır. Ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri ikili

¹³³ YILDIZ, a.g.e., s.45.

¹³⁴ YILDIZ, a.g.e., s.46.

¹³⁵ AKTAN, Coşkun Can, İstiklal Y., VURAL, “ Vergi Rekabeti”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:22, Ocak-Haziran, 2004, s.8.

yatırım ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları gibi deregülasyon faaliyetleri de yabancı yatırımların artmasına yol açmıştır¹³⁶.

c. Vergi Cennetlerinin Ortaya Çıkması

Son yıllarda vergi cenneti olarak adlandırılabilen ülke veya bölgelerin ortaya çıkması mükelleflerin vergiden kaçınmayı ve vergi kaçırmalarını kolaylaştıran yeni bir olanağa kavuşmalarına ve dolayısıyla ulus devletlerin vergi kaybına uğramasına yol açmaktadır. Çok düşük vergi oranlarına sahip olan ve diğer ülkelerde elde edilen gelirleri vergiden kaçırmaya olanak sağlayacak şekilde sahte vergisel adresler temin eden vergi cennetleri, kendilerine yönelen finansal sermaye üzerinden aldıkları cüz'î vergi ve ücretlerden gelir elde etme imkanına kavuşurken sermaye sahipleri buralarda elde ettikleri gelirleri beyan etmediği için sermayenin kaynağı olan ülkeler vergi kaybına uğramaktadırlar¹³⁷.

2. Vergi Rekabetinin Araçları

Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, kalkınmanın finansmanı için yabancı tasarruflara ihtiyaç duyan her ülkenin bu amaçla, aktif şekilde vergi politikaları uygulamaları daha anlaşılır hale gelmektedir. Dolayısıyla, bu gereksinim, ülkeler açısından bunları çekme yönünde bir vergi rekabeti oluşturmuştur. Bu rekabet ortamında yürütülen politikaların en başında ise vergi oranlarının indirilmesi ve vergi engellerinin kaldırılması yer almaktadır¹³⁸.

Vergi rekabetine işlerlik kazandırmanın çok sayıda farklı yöntemi bulunmaktadır. Günümüzde vergi yükünün mukayeseli olarak hafifletilmesi amacıyla kullanılan vergi oranı indirimleri başta olmak üzere vergi tatili uygulamaları, bazı vergilerin tamamen yürürlükten kaldırılması, hızlandırılmış amortisman uygulamaları, her türden yatırım teşvikleri ve faiz gelirleri gibi bazı gelir unsurlarına tanınan vergi muafıkları en çok kullanılan yöntemlerdendir¹³⁹.

¹³⁶ AKTAN & VURAL, a.g.m., s.6-7.

¹³⁷ AKTAN & VURAL, a.g.m, s.11.

¹³⁸ AKTAŞ, Ahmet, "Vergi ve Teşviklerin Yabancı Yatırımların Ülkeye Kazandırılması Üzerindeki Etkisi", Yased, İstanbul, 2007, s.128.

¹³⁹ SARAÇ, a.ge., s.125.

Vergi mevzuatı çerçevesinde yatırımın finansman şekli, yatırımın yapılma şekli gibi konular da yatırımcıların vergi yükünü etkileyeceğinden, bunlar da ülkeler arasındaki vergi farklılıklarının karşılaştırılmasında ele alınmaktadır. Ayrıca, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmek isteyen ülkelerin; belirli tür yatırımlara yönelik indirimli vergi oranları, hızlandırılmış amortisman, yatırım indirimleri ve vergi tatilleri gibi özendirici vergi ayrıcalıkları da yatırımcıların yatırım kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir¹⁴⁰. Ancak, yatırımların vergi öncesi geliri, bu gelirlerin devam edeceği süre, gelirin halihazır değerini bulmakta kullanılan iskonto oranı, vergi oranı, amortisman oranı gibi parametrelerin alabilecekleri çeşitli değerler bir tedbiri, diğerine göre bazen etkin bazen daha az etkin kılabilir. Her ne kadar bu parametrelerin alacakları değerlere dayanarak belli bir tedbirin diğerine üstünlüğü ortaya konabilirse de değerlerin değişmesi sonucu tersine çevirebilir¹⁴¹.

Bir yatırım projesinin maliyetini ve riskini azaltarak potansiyel karlılığını artırmak amacıyla verilen teşvikler hem yatırımcı hem de ekonomi politikasını etkilemektedir. Uygulamada yatırımları artırmak amacıyla verilen teşvikler; bir yatırımın maliyetini veya potansiyel karını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleridir. Ekonomik literatürde de “teşvik” kavramı, belirli ekonomik ve sosyal faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen nakdi ve/veya gayri nakdi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanmaktadır¹⁴². Teorik olarak, teşvik tedbirlerinin yarattığı yatırım artışları, vergi kaybı artışlarından fazla olduğu sürece bu maliyetlere katlanmanın yerinde olacağı savunulabilir. Ancak, yatırım artışları ile vergi kaybındaki artışların eşit olduğu noktaya ulaşıldıktan sonra devletin vergi almaktan vazgeçmesi için bir neden bulmak kolay değildir. Çünkü tedbirlerin daha ileriye götürülmesi halinde yatırımlardaki artışlar bu artışları yaratmak için devletin katlandığı vergi kaybından daha az olacaktır. Oysa amaç özel yatırımların değil toplam yatırımların artması ise bu kritik noktadan sonra devletin vergi olarak alınacak fonları özel kesime bırakmaktan

¹⁴⁰ AKKAYA, 2011, s.83.

¹⁴¹ ULUATAM, Özhan, “Vergilerin Yatırım Üzerindeki Etkisi ve Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası-Teori ve Türkiye Uygulaması”, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971, s.84.

¹⁴² OKTAYER & SUSAM & ÇAK, a.g.e., s.64.

vazgeçerek toplaması ve bu fonların tümünü yatırımlara ayırması mümkündür ve toplam yatırımların artması sonucunu yaratır¹⁴³.

Vergi teşvikleri genelde ekonomik, mali ve siyasi, sosyal ve idari amaçlara yönelik verilmektedir. Teşviklerin verilmesine neden olan ekonomik amaçları şu şekilde sıralayabiliriz. Tasarrufları ve yatırım hacmini arttırmak, yatırımları belirli alanlara ve bölgelere yönlendirmek, vergilerin ekonomik kararlar üzerine yarattığı olumsuz etkileri gidermek, ekonomik istikrarı sağlamak ve enflasyonist etkileri gidermek, istihdamı teşvik etmek, ihracat, döviz kazandırıcı işlemleri ve uluslararası rekabet gücünü artırmak, yeni kurulan sanayileri korumak ve dışsallıklardır¹⁴⁴.

Vergisel teşvikleri uygulamanın da bir maliyeti vardır ve bu maliyetin ilk görülebilen kısmı teşvikler nedeniyle tahsilinden vazgeçilen vergi gelirlerinin kamu açıklarını artırıcı etkisidir. Ciddi kamu açığı yaşayan ülkelerde kamu açıkları üzerinde olumsuz etkileri bulunan vergisel teşvikler uygulanmadan önce teşvik uygulamalarından beklenen faydalar ve teşviklerin öngörülen maliyetleri karşılaştırılarak fayda-maliyet analizi yapılmalıdır. Vergisel teşvik uygulamalarında genel veya bölgesel teşvikler yerine ülke açısından önemli görülen öncelikli sektörler ve özellikle katma değeri, verimliliği ve önem verilen sektörler sağladığı dışsal faydaları yüksek olan sektörler ve alanlara yönelik vergisel teşviklere yer verilmelidir¹⁴⁵. Vergi rekabeti aracı olarak vergi indirimleri ve vergi tatillerinin oldukça sık kullanıldığını söylemek mümkündür.

a. Vergi Tatilleri

Yabancı çok uluslu firmalar için vergi tatili; pazara girişlerini takiben belirli bir süre için verilen vergi imtiyazları veya doğrudan “devlet desteğidir”. Bu uygulamanın yaygınlaşması, bazı ekonomistlerin çok uluslu firmaların vergi gelirlerine en değerli katkının gelişmekte olan ülkelerde uygulanan vergi imtiyazları olduğunu vurgulamalarına yol açmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde en çok uygulanan teşvikler arasında yer alan vergi tatilleri, yabancı sermaye odaklı olarak tasarlanan ve

¹⁴³ ULUATAM, a.g.e., s.92.

¹⁴⁴ ACİNÖROĞLU, Serkan, “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 2009, c.1, S.2, s.150.

¹⁴⁵ ATILGAN, a.g.e. s.259.

ülkeye girişinden itibaren belirli bir zaman dilimi için ilgili sermayenin vergi dışı tutulması esasına dayanan vergisel bir imtiyazdır¹⁴⁶. Bir ülkede komple yeni yatırımlar bir potansiyel oluştururken mevcut yatırımların genişletilmesi de bir başka potansiyeldir. Bu ikinci potansiyel genellikle birinciye göre daha yüksek rakamlarla sonuçlanır. Oysa vergi tatili uygulamalarında bu ikinci potansiyel hedeflenmez. Buradaki kaygı noktası; mevcut sabit sermayenin zaten normal vergi rejimine tabi olduğu ve tatil uygulaması gereken yatırımların bunlardan ayrılması gerektiğidir. Oysa yatırımın mahiyetine göre mevcut yatırımların genişletilmesinin de kavranması ile amaçlanan hızlı büyüme hedefine daha rahat erişilebilir¹⁴⁷.

DYY'leri ülkesine çekmek isteyen hükümetler bu süre içerisindeki kayıplarını tatilin sona ermesinden sonraki dönemlerde telafi etmeyi düşünürler. Bu nedenle vergi tatilinden fayda sağlanması için DYY'nin ülkede uzun süreli olarak kalması gerekmektedir. Böylece, ülkeler bugünkü gelirlerinden fedakarlıkta bulunarak üretim ve istihdamı artırmayı amaçlarken, vergi tatilinin sona ermesi ile artacak olan vergi matrahı sayesinde ileriki dönemlerde vergi gelirlerini artırmayı düşünürler¹⁴⁸. Türk vergi sisteminde vergi tatili uygulamaları sınırlıdır. Ülkemizde sadece eğitim alanında bu uygulamaya yer verilmiş olup 01.01.2004 tarihinden itibaren faaliyete başlayan özel okulların işletmesinden elde edilen kazançlar 5 vergilendirme dönemi boyunca gelir veya Kurumlar Vergisinden istisna tutulmuştur¹⁴⁹.

b. Vergi Oranlarında İndirim

Efektif vergi oranlarının, çokuluslu girişimcilerin yatırım ve yerleşim kararlarını belirlemede önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Ancak vergi oranları dışında başka vergisel ayrıcalıklar da vergi yükünü azaltabilir. Daha açık bir ifade ile vergi rekabeti,

¹⁴⁶ DOYLE, Chris, WIJNBERGEN, Sweder Van; "Taxation of Foreign Multinationals: A Sequential Bargaining Approach To Tax Holidays- International Tax and Public Finance", 1994, No:1 <http://link.springer.com/article/10.1007%2F978-1-4020-0873-8#page-2>

¹⁴⁷ OKTAYER & SUSAM & ÇAK, a.g.e., s.76.

¹⁴⁸ ÖZER, a.g.e., s.112.

¹⁴⁹ SUSAM, Nazan & OKTAYER, Nagihan, "Küresel Dönemde Vergileme-Dönüşüm ve Türkiye'ye Yansımaları/ Vergi Rekabetinin Türkiye Üzerindeki Yansımaları", Derleyen: Ayşegül Yakar Önal ve Sezai Temelli, Beta Basım Yayım, 2012, s.186.

vergi oranları düşürülerek ve/veya vergi matrahı genişletilerek de gerçekleştirilebilmektedir¹⁵⁰.

Genelde Kurumlar Vergisi oranlarında yapılan indirimler olarak karşımıza çıkmakta olan vergi indirimleri, uygulamada ya bütün firmalara aynı avantajı sağlamakta, ya da belirli bir hedef seçerek sadece yabancı firmaların ilgili vergi indiriminden yararlanmasına olanak tanımaktadır. Kurumlar Vergisi oranlarında yapılan genel indirimler özellikle coğrafi açıdan küçük devletler ile ada devletleri tarafından sıkça başvurulan bir vergi teşvik yöntemi olmakla birlikte, maliye literatüründe tercihli vergi rejimi uygulaması da denilen ikinci tip uygulama daha yaygın olarak kullanılmakta ve bu sayede esas olarak uluslararası yatırımlar ülkeye çekilmek istenmektedir¹⁵¹.

İndirimin en önemli özelliklerinden biri süresiyle ilgilidir. İndirime tabi harcamaların kapsamı ve ne kadarlık bir sürede indirime tabi tutulacağı sağlayacağı vergi tasarrufunu ve gelir kaybını belirleyen önemli özelliklerdendir¹⁵². Vergi rekabetini savunanlar özellikle Kurumlar Vergisi alanındaki indirimlerle yabancı sermaye akımlarındaki artışlar arasında doğrudan ilişki olduğunu söylemektedir. Bir ülkede yatırımcılar vergi oranlarından daha önemli olan ve yatırımların getiri oranlarını etkileyen bazı faktörleri de göz önüne almaktadırlar. Ancak yatırımcıların ülkedeki vergi oranları ile ilgilenmediğini söylemek de yanlış olacaktır. Ancak çalışmalar ve incelemeler sonucunda şu söylenebilir ki, yabancı sermaye yatırımlarının yapılacağı yerinin seçiminde vergi oranları kadar diğer faktörlerin de etkili olduğu- ki bu faktörler politik istikrar, işgücünün kalitesi, altyapı sistemleri, piyasaya girişler ve ücretler-bilinmektedir¹⁵³. Yabancı yatırımcının, vergi indirimleri gibi araçlarla özendirilmesi, kronik istikrarsızlık ve çarpıklıkların egemen olduğu bir ortamda fazla etkili olmaz. Çünkü yabancı yatırımcı, dış yatırım pazarını seçerken, önceliği projenin karlılığını sağlayacak koşullara dayandırır¹⁵⁴.

¹⁵⁰ Proje Grubu , a.g.e., s.17.

¹⁵¹ OKTAYER & SUSAM & ÇAK, a.g.e., s.58.

¹⁵² DURAN, Mustafa, “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, s. 44.

¹⁵³ Proje Grubu , a.g.e., s.45-46.

¹⁵⁴ ÖÇAL, 2005, s.268.

F. Vergi Rekabeti Olarak Kabul Edilen Uygulamalar

OECD çalışmalarında, zararlı vergi rekabeti uygulamaları kategorisinde yer alan uygulamalar, serbest bölge uygulamaları ve kıyı bankacılığı rejimi olarak yer almaktadır¹⁵⁵.

1. Serbest Bölge Uygulamaları

Genel olarak serbest bölgeler; ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanabilir. 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nda serbest bölgelerin kurulması ve işletilmesindeki temel amaçlar; ihracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirme olarak sıralanmıştır. Buldukları ülke ekonomilerine sağladıkları katkıların yanında, esnek ve çağdaş idari yapılarıyla dış ticarete yönelmek isteyen firmalara modern ve gelişmiş bir yatırım ortamı sağlayan serbest bölgeler lojistik merkezler olarak ülkemizde de önemlerini artırmaktadırlar¹⁵⁶. Ticari kuruluşların vergilendirilmesi ile ilgili olarak Türk vergi mevzuatının yaratabileceği en önemli sorun serbest bölge uygulaması olarak ifade edilmiştir. Ancak 2004 yılında serbest bölgeler hakkında yapılan düzenlemelerle Avrupa Birliği vergilendirme kodu ile uyum sağlanabilmesi bakımından bu konudaki mevzuatın ve serbest bölgelerde sağlanan vergi avantajları önemli ölçüde ortadan kalkmıştır¹⁵⁷. Serbest bölgeler ülke ekonomisi açısından; döviz gelirlerinin artırılması, yabancı sermaye girişi ve teknolojik yeniliklerin ülkeye kazandırılması, liman ve taşımacılık hizmetlerinin gelişmesi, istihdam olanaklarının artırılması gibi olumlu katkıların yanında yerli sanayiye rakip olması, kaçakçılığı yaygınlaştırması, ücret dengesizliğini artırması, yatırımların serbest bölgede yoğunlaşması, çevre kirliliğini artırması ve transfer fiyatlaması olanaklarını artırması nedeniyle olumsuz katkılarda da bulunmaktadır¹⁵⁸.

¹⁵⁵ ENGİN, a.g.t., s.84.

¹⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "Serbest Bölge Uygulamaları", <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=790C7AE3-19DB-2C7D-3D034B137591651F>

¹⁵⁷ YILDIZ, a.g.e., s.187.

¹⁵⁸ ENGİN, a.g.t., s.85.

Serbest bölgelerin sunduğu avantajlar ise¹⁵⁹:

- ❖ Üretici kullanıcılar için vergi avantajlarından yararlanma imkânı
- ❖ Orta ve uzun vadede geleceği planlayabilme imkânı
- ❖ Kâr transferi imkânı
- ❖ Ticaret kolaylığı imkânı
- ❖ Gümrük vergisi prosedüründen arındırılmış ticari faaliyet imkânı
- ❖ AB ve gümrük birliği kriterlerinin gerektirdiği serbest dolaşım belgelerinin temini imkânı
- ❖ Eşitlik Prensibi
- ❖ Zaman kısıtlaması bulunmaması
- ❖ Pazar ihtiyaçlarına ve şartlarına göre serbestçe belirlenecek ticari faaliyet imkânı
- ❖ Gerçekçi bir enflasyon muhasebesi imkânı şeklinde sıralanabilir.

2. Kıyı Bankacılığı

Ülkemizde kıyı bankacılığı düzenlemeleri Serbest Bölgeler mevzuatı kapsamında düzenlenmiştir. Türkiye’de kıyı bankacılığının kuruluş amacı, daha doğru bir nitelikleme ile, serbest bölgelerde yapılabilecek faaliyetler arasında kıyı bankacılığının da sayılmasının amacı; sağladıkları vergisel avantajlar nedeniyle büyük hacimlerde fon toplanması ve ülkenin finansman ihtiyacının- gerek özel sektör kredi temini gerekse kamu iç borçlanma ihtiyacı- düşük maliyetle karşılanmasıdır. Serbest bölgelerde faaliyet gösterecek olan kıyı bankalarına, topladıkları fonlar itibariyle kanuni karşılık ayırmamak ve Bankalar Kanunu’ndaki kredilere ilişkin sınırlamalara tabi olmamak gibi ayrıcalıklar sağlanmıştır¹⁶⁰.

Türkiye’de 06.12.1990 tarih ve 20717 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 90/1210 sayılı BKK ve 20/10/1990 tarih ve 20671 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 90/999 sayılı BKK ile “İstanbul Atatürk Hava Limanı Kıyı Bankacılığı” bölgesi oluşturulmuş, ancak bu bölge fiilen hiç uygulamaya girmemiştir. Bu rejim, fiilen uygulamaya girmese de hukuken var olduğu için OECD’nin 2000 yılı Raporunda üye

¹⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, “Serbest Bölgelerin Avantajları”, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DA8B234A-D8D3-8566-45200A489EA13E64/Avantajlar.pdf>

¹⁶⁰ ENGİN, a.g.t., s.87.

ülkelere ait tercihli rejimler arasında yer almıştır. Rejim daha sonra Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunca çıkarılan *Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik* ile uygulamadan kaldırılmıştır¹⁶¹.

G. Vergi Rekabetinin Ekonomik Etkileri

Vergi rekabeti etkileri, ölçülmesi oldukça zor bir faktördür. Bu zorluğun nedenleri dört başlık halinde toplanmaktadır. Birincisi, vergi sistemlerinin karmaşık olması ve şeffaf olmamasıdır. İkinci neden vergi tabanının yerleşim kararını belirleyen vergi dışı birçok faktörün bulunmasıdır. Üçüncü neden, kamu harcamalarından elde edilen faydanın ölçülmeden vergi rekabetinin etkilerinin bağımsız olarak ölçülmesinin imkansızlığıdır. Dördüncüsü ise, vergi politikasını hedefleyen değişkenler ile aynı amaca yönelik çok sayıda maliye politikası aracının bulunmasının yalnızca vergi rekabetinin etkilerini görmeyi zorlaştırmasıdır¹⁶².

Ülkeler arasındaki mal ve faktör hareketlerinin giderek serbestleştirilmesi sürecinden kamu harcamalarının finansmanını sağlayan vergilerden elde edilen hasılatın etkilenmemesi düşünülemez. Doğal olarak, tekil ülkelerin vergi hasılatında ne yönde bir değişikliğin meydana geldiği ya da geleceği, net sermaye ihracatçısı veya ithalatçısı olup olmadıklarına, gelirin vergilendirilmesine ilişkin olarak vergilendirme yetkisi konusundaki ilkelerden hangisine göre gelirin vergilendirildiği gibi unsurlara da bağlı olacaktır. Bundan dolayı, bazı ülkelerin vergi gelirleri artarken, bazılarının gelirlerinde azalma gerçekleşecektir. Bu belirtilen türden etkileri dışarıda bıraktığımızda, küreselleşme sürecinin, elektronik ticaret hacminin artması, çokuluslu şirketlerin transfer fiyatlarının kötüye kullanılması, vergi rekabeti ve yeni mali araçların ortaya çıkması gibi nedenlerle ülkelerin toplam vergi gelirlerini azaltacağı ya da artışlarını sınırlandırıcı etki yaratacağını söylemek mümkündür¹⁶³. Vergi rekabeti sonucu, gözlemlenebilecek diğer bir etki kamu borç stokundaki değişimdir. Kamu borçlanması, ülkelere vergi rekabeti dolayısıyla uygulama alanı daralan sosyal refah harcamalarını finanse etme olanağı sunmaktadır¹⁶⁴.

¹⁶¹ ÖZ, N.Semih, s.319.

¹⁶² GOODSPEED, Timothy J. Tax Competition, Benefit Taxes, and Fiscal Federalism, *National Tax Journal*, Eylül 1998,C.51, 582-583.

¹⁶³ AKKAYA, 2005, s.63.

¹⁶⁴ ENGİN, a.g.t., s.72.

Yatırım ve üretim maliyetleri içinde önemli bir yük tutan verginin teşvik aracı olarak önemi artmıştır. Sermayenin, vergi maliyetlerinin nispeten daha avantajlı olduğu ülkelere yönelme eğiliminde olması, ülkeleri sermaye maliyetini düşürerek rekabet edilebilir düzeye çekmek için vergi maliyetlerini hafifletmeye zorlamaktadır¹⁶⁵. Artan vergi rekabeti karşısında ülkeler servet vergilerini ve yabancıların faiz, kar payı ve diğer yatırım kazançları üzerinden alınan vergileri önemli ölçüde azaltmakta veya ortadan kaldırmaktadırlar. Sermayenin mobilitesinin artması yeniden dağıtım işlevine sahip vergilerin tahsilini güçleştirmekte ve bu vergileri hiç almayan veya daha az alan ülkeler karşısında yüksek vergi yüküne sahip ülkelerin rekabet gücünü geriletmektedir¹⁶⁶.

Ekonomik faaliyetler düşük vergili rejimlere hareket etme eğilimindedirler¹⁶⁷. Sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi, veri kamu harcaması düzeyinde, vergi yükünün görece mobil olmayan matrahlar üzerine kaydırılmasına neden olmaktadır. Bu anlamda mobil olmayan üretim faktörleri ve dolayısıyla matrahlar; emek, tüketim ve emlaktır ve bunların üzerindeki vergi yükünde artış ortaya çıkaracaktır¹⁶⁸.

Teknolojik değişim ve döviz kontrollerinde meydana gelen rahatlamalar sermayenin önemli ölçüde mobilite kazanmasına yol açmıştır. Sermayenin mobilite kazanması ülkelerin portföy ve doğrudan yatırımları çekebilmek için kişisel ve kurumsal gelir üzerinden alınan vergi oranlarının düşürülmesi olgusunu da beraberinde getirmiştir. Bu uygulamaların ülkelerin en önemli gelir kaynaklarını oluşturan kişisel ve kurumsal Gelir Vergisini aşındırmasından endişe edilmektedir. Uluslararası vergi rekabetinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki etkilerine bakıldığında ise tüm bu gelişmeleri olumlu açıdan yorumlayan bir kesim olduğu gibi olumsuz olarak değerlendirenler de bulunmaktadır. Yani hükümetlerin vergi rekabetine girişmelerinin gerçekten akılcı olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır¹⁶⁹.

¹⁶⁵ DURAN, a.g.e., s. 100.

¹⁶⁶ AKTAN & VURAL, a.g.m., s.5.

¹⁶⁷ HİNES, James, "Lessons From Behavioral Responess to International Taxation", National Tax Journal, Cilt:52, Sayı:2, Haziran 1999, [http://ntj.tax.org/wwtax/ntjrec.nsf/F52EF8A59E8CB4FE85256AFC007F178A/\\$FILE/v52n2305.pdf](http://ntj.tax.org/wwtax/ntjrec.nsf/F52EF8A59E8CB4FE85256AFC007F178A/$FILE/v52n2305.pdf) , s.312-313.

¹⁶⁸ ENGİN, a.g.t., s.56.

¹⁶⁹ YILDIZ, a.g.e., s.61.

1. Vergi Rekabetinin Olumlu Etkileri

Vergi rekabetinin pozitif etkileri, vergi indirimleri ve Gelir Vergisinin daha etkili kullanımını dolayısıyla yabancı sermaye yatırımlarındaki artışlar olarak belirlenebilir. Ülkelerin vergilendirme yetkisini belirleyen faktörlerin içerisinde de vergi yükü ve oranlarının belirlenmesinde dış dinamikler önemli olmaktadır. Aslında vergi rekabetinin altında yatan en önemli sebep olarak da bu etmen görülebilir. Üretim faktörlerinden emek ve sermayenin mobilitesinin artması sonucunda, bir ülkenin vergi yükü ve oranları ile ilgili almış olduğu karar diğer ülkelerin vergileme sistemleri ile ilgili kararlarını çok net şekilde etkilemektedir. Bir ülke daha fazla yabancı sermayeyi ülkesine çekmek için vergi oranlarını düşürebilir. Buna karşın diğer ülkeler de benzer şekilde taleplerde bulunacaklardır¹⁷⁰.

Vergi rekabetinin diğer avantajlarından birisi de hükümetin kamu hizmetlerinde etkinliği sağlama fonksiyonuna hizmet etmesidir. Hükümetler arasındaki rekabet devletin monopol gücünü sınırlandırarak vergi gelirlerinin daha etkin kullanılmasına zemin hazırlamaktadır¹⁷¹. Bu anlamda politikacıların, bürokratların, siyasi partilerin ve çıkar gruplarının mali disiplini bozmaları yani bütçede aşırı harcamalara neden olup, kamu harcamalarında etkinsizlik yaratmalarını engelleyebilecektir. Yani hükümetler arasındaki rekabet, çıkar gruplarını ve politika yapıcılarını sınırlandırarak ülkeler arasında dibe vurma yarışının aksine yukarı çıkma yarışına neden olmaktadır. Böylece hem vergi yükünün dağılımında hem de kamu harcamalarının yapılmasında optimal noktayı hükümetler belirlemek zorunda kalacaklardır. Bu diğer yandan kaynak dağılımında ve kullanımında etkinlik de sağlayarak dünya refahında da bir artış beraberinde getirebilecektir¹⁷².

Devletler tarafından genel vergi oranlarında yapılan indirimlerin ve verilen vergisel teşviklerin amacının o ülkedeki ekonomik aktivite düzeyini artırmak suretiyle vergi gelirlerinin yükseltilmesi olduğu bilinmektedir. Düşük vergi oranları vergi matrahının büyük ölçüde genişletilmesine neden olduğu ölçüde, toplam vergi gelirlerinin yükseltilmesini sağlamaktadır. Vergi matrahının artırılmasında vergi teşvik sisteminin, yeni iş kollarının kurulmasını ve uluslararası yatırımların ülkeye çekilmesini

¹⁷⁰ Proje Grubu , a.g.e., s.46-47.

¹⁷¹ Proje Grubu , a.g.e., s.55.

¹⁷² Proje Grubu , a.g.e.,s.56.

teşvik etmesi gerekmektedir. Bu sayede ekonomik büyüme amacına da vergi politikasıyla önemli katkılarda bulunmuş olunacaktır. Bu konudaki bazı ampirik araştırmalar, doğrudan yabancı yatırımların düşük vergi oranlarına ve vergisel teşviklere olumlu tepki verdiği ve çok uluslu şirketlerin yatırım kararlarını belirlerken bu tür hususları dikkate aldıkları tarzında sonuçlar ortaya koymuşlardır¹⁷³.

Ülkeler vergi rekabetine giriştiklerinde, sermayeyi ve işletmeleri çekmek için vergi oranlarını düşürmek yanında başka vergisel avantajlar sağlar. Bu durum söz konusu ülkelerin vergi gelirlerinde bir kayba neden olur. Ancak bu kayıp net bir kayıp olmamaktadır, çünkü ülkeye girecek sermayenin vergi tabanını genişleterek vergi gelirlerini artırması beklenir. Dolayısıyla sağlanan vergi avantajlarıyla elde edilecek gelir, sağlanan avantajdan doğan kayıptan büyük olduğu durumda ülkeler vergi rekabetine girerler. Salt vergiler açısından düşünüldüğünde, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki bir vergi rekabetinde, bu durumdan çıkar sağlayan taraf gelişmekte olan ülkeler olur. Bunun nedenini şöyle açıklayabiliriz: Gelişmekte olan ülkelerin marjinal sermaye hasıla oranları gelişmiş ülkelere göre daha düşüktür. Bilindiği gibi marjinal sermaye/hasıla oranı, üretim veya hasılayı bir birim artırmak için endüstrinin ihtiyaç duyduğu sermaye miktarını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu oranın gelişmekte olan ülkelere düşük düzeyde olması, sınırlı bir sermaye stoğu ile işe başlanıldığında sermayenin marjinal verimliliğinin yüksek olması dolayısıyla sermayenin küçük miktarlarının dahi üretime katkısının büyük olacağı anlamına gelir. Bu da gelişmekte olan ülkeleri sermaye üzerindeki vergi yükünü düşürmeye sevk eder. Yani gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki bir vergi rekabeti gelişmekte olan ülkeler lehine işleyebilmektedir¹⁷⁴.

2. Vergi Rekabetinin Olumsuz Etkileri

Gerçek anlamda vergilerin ekonomi üzerinde yarattığı olumsuzluklar daha çok üç faktöre bağlanmaktadır. Bunlar, vergi oranlarının seviyesi, verginin matrahı ve vergi matrahının vergi oranlarına göre esnekliği veya elastikiyetidir. Vergi oranı düşük ve buna karşılık vergi matrahının esnekliği az ise verginin, üretim faktörlerinin tercihi üzerinde etkisi zayıf olacaktır; bir başka deyişle vergi yükü artmamakta veya vergi geliri

¹⁷³ ÇAK, a.g.e., s.8-9.

¹⁷⁴ KILIÇARSLAN, a.g.t., s.17.

artışı minimal kalmaktadır. Diğer yandan, vergi matrahının esnek olduğu durumlarda vergi oranları mümkün olduğu kadar düşük tutularak vergi gelirlerini arttırma olanağı vardır¹⁷⁵.

Bir ülkenin diğer ülkeye yönelen yatırımları kendisine çekmesi için vergi yükünü önemli ölçüde aşağı çekmesi gerekmekte, bu durum ise bu yatırımdan elde edilen kamu gelirinin önemli ölçüde düşmesi anlamına gelmektedir¹⁷⁶. Vergi oranlarındaki değişimler sonucu gelirleri azalan hükümetler harcamalarına da sınırlamalar getirmek zorunda kalmaktadırlar. Uzun dönemde harcamaların kontrol altına alınması sayesinde kaynak israfı önlenmekte ve ekonominin performansı artmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) kamu harcamalarına sınırlama getirmek, gereksinim duyulan sabit sosyal sermaye yatırımlarının (baraj, yol, sulama tesisleri, okul, hastane vb.) yeterince yapılmasını engelleyebilir. Bu nedenle GOÜ'ler de vergi rekabetinin fayda-maliyet analizi gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla önem taşımaktadır¹⁷⁷.

Küreselleşme sürecindeki yaygınlaşma eğilimi, vergi sistemlerinin önüne kısa yada uzun vadede çözümlenmesi gereken birçok sorun çıkarmıştır. Ancak bu sorunlar sanıldığı gibi yalnızca ulusal ya da yerel olmayıp, çok daha geniş bir kapsamda sosyo-ekonomik sürdürülebilirliği, sosyal adaleti, demokrasileri ve hatta doğal dengeleri tehdit eden sorunlardır. Mal, hizmet ve paranın saniyelerle ölçülebilen sürelerle yer değiştirebilmesi ölçülemez yararlar sağlasa da, bir o kadar olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bir yanda “vergi cennetleri” ya da düşük vergi gelirleriyle sermayenin eğilim gösterdiği “tercihli vergi rejimleri” ile giderek büyüyen bir sorun oluşturan haksız vergi rekabeti, öte yanda sosyal sorumluluklarından kaçan yatırımcıların giderek daha fazla kirlettiği gelişmekte olan ülkeler, buz dağının yalnızca

¹⁷⁵ ÖZER, a.g.e., s.61-62.

¹⁷⁶ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.38.

¹⁷⁷ ÖZER, a.g.e., s.66.

görünen yüzüdür¹⁷⁸. Zararlı vergi rekabeti, doğası gereği küresel bir olgudur ve çözümü için de yine küresel onaya ihtiyaç duyulmakta ve küresel katılımı gerektirmektedir¹⁷⁹.

a. Vergi Gelirlerini Erozyona Uğratması

Kamu açıklarındaki gelişim vergi rekabetinin türev göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Vergi rekabeti sürecinde, vergi gelirleri erozyona uğrayan ulusal devletler, ya kamu harcamalarını azaltacaklar ya da kamu açıklarında artışa razı olacaklardır¹⁸⁰.

Vergi rekabetinin en bilinen ve ilk göze çarpan zarar verici sonucu, fiskal değer kaybı (fiscal degradation) olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda, bir veya birden fazla ülkenin vergi kaybına neden olunması, bu ülkelere giren sermaye yatırımlarının azalması sonucunda vergi tabanının erozyona uğraması şeklinde ortaya çıkmaktadır¹⁸¹. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gittikleri ülke ekonomilerine istihdam yaratma, ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileme, teknoloji transferi sağlama gibi daha pek çok yararları yanında vergisel anlamda gerek ülkelerin vergi oranlarını düşürmesi sonucunda haksız rekabet yaratılması gerekse doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında motor işlevi gören çokuluslu şirketlerin vergilendirmeden sonraki ortaya çıkardıkları vergisel sorunlar önem teşkil etmektedir. Nitekim çokuluslu şirketler açısından vergilendirme olayı göz önüne alındığında bu şirketlerin sadece vergilendirme konusunda pozitif bir performans sergilemedikleri görülmektedir. Bu şirketler transfer fiyatlama yöntemini başarıyla kullanarak elde ettikleri geliri düşük vergi oranları kullanan ülkelere aktarmakta, sonucunda da gittikleri ülkelerin vergi matrahlarının erimesine neden olmaktadır¹⁸².

Yabancı sermaye yatırımlarının vergisel düzenlemelere duyarlılığı önemli ölçüde farklılaşabilmektedir. Yapısı itibariyle kısa vadeli olan finansal yabancı sermaye yatırımları ile görece uzun vadeli doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen

¹⁷⁸ EKMEKÇİ, Esra, “Küreselleşme ve Vergilendirmede Yeni Eğilimler”, Kazancı Hukuk Yayınları No:167, İstanbul, 200, s.7-8.

¹⁷⁹ OECD, “ Towards Global Tax Co-operation/ Report To The 2000 Ministerial Council Meeting And Recommendations By The Committee On Fiscal Affairs”, Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices, 2000, <http://www.oecd.org/tax/harmfultaxpractices/2090192.pdf> , s.22.

¹⁸⁰ ENGİN, a.g.t., s.71.

¹⁸¹ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.38.

¹⁸² Proje Grubu, a.g.e., s.58-59.

faktörler farklılaşabilmektedir¹⁸³. Finansal sermaye yatırımları; faiz oranları, enflasyon oranı, döviz kuru ve vergisel farklılıklara duyarlıdır. Kısa vadeli sermaye üzerinde marjinal getiri oranını etkileyen vergisel yükler, AB üyesi ülkelerde artan ölçüde belirleyici olma potansiyeli taşımaktadır¹⁸⁴.

b. Milli Gelir Üzerindeki Dışlama Etkisi

Vergi politikaları sermaye stokunda her yıl artış sağlasa dahi her bir ilave sermaye artışı sabit işgücü arzı varsayımı altında öncekinden daha az getiri sağlar. Büyümede devamlı artışlar için sermaye verimliliği ve işgücü niteliğinde model dışındaki teknolojik gelişme sayesinde sürekli gelişme sağlanması gereklidir. Bununla birlikte büyümede kısa dönemli artışlar, milli gelir düzeyinde kalıcı bir artış ve gelecekteki büyüme için de daha yüksek bir temel oluşturduğu için önemlidir¹⁸⁵.

Vergi rekabeti ortamında ülkeler açısından iki tür akım söz konusudur. Bunlardan birincisi, yüksek vergili ülkelere düşük vergili ülkelere yönelen DYY akımlarıdır. İkincisi ise, düşük vergiler nedeniyle yatırımcının sağladığı ilave geliri kendi ülkesine transfer etmesi ve gelirin bu ülkede vergilendirilmesiyle ilgilidir. Bu bağlamda, birinci durumda DYY transferi, ikinci durumda ise matrah transferi gerçekleştiği söylenebilir. Ortaya çıkan bu akımların her iki ülke grubu açısından da gerçekleşiyor olması ise, vergi rekabeti ortamındaki ülkelerin ayırım yapılmaksızın avantaj sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak bu ilişkide, gelişmiş ülkelerin politika tercihlerini pasifleştiren bir mekanizma çalışmaktadır. Buna göre, sermayenin girdiği ülkede yabancı yatırım için vergilendirme yapılmıyorsa, sermayenin çıktığı ülkenin sermaye sahibinin elde ettiği bu geliri vergilendirebilmesi, ancak ve ancak ülkesine sokması durumunda mümkündür¹⁸⁶.

c. Sosyal Devletin Zarar Görmesi

Vergilerin türleri, bileşimi ve milli gelirdeki payları sosyo-ekonomik yapıyı şekillendiren önemli dinamikler olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan sosyo-

¹⁸³ ENGİN, a.g.t., s.76.

¹⁸⁴ ENGİN, a.g.t., s.76.

¹⁸⁵ ATILGAN, a.g.e., s.87.

¹⁸⁶ SARAÇ, s.266.

ekonomik yapının genel durumu da vergi yapısını ve dolayısıyla vergi gelirlerini etkileyen temel değişkenler arasında değerlendirilmektedir¹⁸⁷.

Piyasa ekonomilerinde rasyonel bir yönetim, vergilerin piyasayı bozucu, sapırtıcı etkilerini (distortion effect) minimize etmeye çalışır. Bir başka deyişle, ülke yönetimleri, vergilerin olmadığı veya tarafsız olduğu durumda tam rekabet piyasasının sağlayacağı koşullar yönünde politikalar belirler. Böylece toplam refahı artırmaya çalışır. Ancak, iktisadi birimler vergilere karşı davranışları ile reaksiyon gösterirler¹⁸⁸. Bununla birlikte, bir ülke yatırımları çekici kılmak ve/veya nitelikli işgücünü çekmek için vergi oranlarını düşürdüğü zaman bir diğer ülke vatandaşları kendi iradelerinden de aynı indirim isteyeabilmektedirler; bu indirim olmazsa nadiren emek ve fakat çoğunlukla sermayenin bir kısmı düşük vergi oranlı ülkeye göç edebilmektedir¹⁸⁹.

Hükümetlerin vergi tabanlarını korumak ve vergi teşviklerinin sermaye ve finansal akımları çarpıtması yoluyla küresel refahı azaltmasını önlemek için yasal önlem almalarını, uluslararası işbirliğini yoğunlaştırmalarını gerektirmektedir. Vergi sistemlerinin işbirliğine gitmeleri kaçınılmaz olurken bu işbirliğinin mükellefleri korumak ve vergi adaletini güvence altına almak amacıyla olması gereklidir¹⁹⁰. Verginin sosyal fonksiyonu açısından bir değerlendirilme yapıldığında, vergi rekabetinin vergi matrahını bozucu etkisi ön plana çıkmakta, sosyal politikaları uygulayabilmek güçleşmektedir¹⁹¹.

d. Gelir Dağılımında ve Vergilemede Adaletsizliğe Neden Olması

Hızlanan küreselleşme sürecinin iktisadi büyüme ve buna bağlı olarak makroekonomik istikrar üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında vergi politikasının sosyal refah devletinin önemli bir aleti haline geldiğini, yatırımları artırmaya ve/veya yönlendirmeye yönelik vergi ayrıcalıklarının yaygınlaştığını görmekteyiz. Küreselleşme sürecinde gelir dağılımında adaletin sağlanması amacının yanında, iktisadi büyümenin hızlandırılmasının artan önemine

¹⁸⁷ EKİCİ, Mehmet Sena, “Vergi Gelirlerini Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faktörler”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2009, c.8, S.30, <http://www.e-sosder.com/?sayfa=dergelist&sayi=30.0>, s.201-202.

¹⁸⁸ ÖZER, a.g.e., s.61.

¹⁸⁹ ÖZER, a.g.e., s.42.

¹⁹⁰ KILIÇARSLAN, s.36.

¹⁹¹ AKDOĞAN GEDİK, Melek, “Vergi Rekabeti Etkinlik Değerlendirmesi: OECD Üyesi Ülkeler İçin Veri Zarflama Analizi Uygulaması”, Maliye Dergisi, Ocak-Haziran, 2011, S.160, s.335.

bağlı olarak uluslararası rekabet gücünün ön plana çıktığı görülmektedir. Böylelikle, yabancı yatırımcıların yatırımlarının artırılabilmesi amacıyla, ülkelerin sermaye giriş ve çıkışlarına ilişkin sınırlamaları kaldırmalarının, dolayısıyla vergilemeye daha duyarlı ve ülkeler arasındaki son derece düşük getiri farklılıklarını değerlendirerek karlarını artırmayı hedefleyen yatırımcıların neden olduğu kısa vadeli sermaye hareketlerinin yarattığı ve/veya yaratacağı istikrarsızlıkların refah maliyetleri göz önüne alınması gereken bir diğer konuyu oluşturmaktadır¹⁹².

Vergi rekabetiyle mücadele edilmesi, bireyler arasındaki vergi adaletinin son yüzyılda gündeme gelen üst boyutunda, uluslar düzeyinde vergi adaletinin sağlanmasını gerektirmektedir. Uluslar arasında vergi adaletinin sağlanabilmesi için, bir ülkenin yurttaşlarının ödedikleri vergilerle bu ülkedeki kamu harcamalarından sağladıkları faydanın adil biçimde dengelenmesi gerekmektedir¹⁹³. Vergi adaleti, ister herkesin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi gibi pasif, isterse kişiler arasında var olan servet farklarını gidermeye yönelmiş bir vergi sistemi gibi aktif bir kavram olarak anlaşılın, teşvik tedbirleri adeta zorunlu olarak vergi adaleti ile çatışacaktır. Zira vergi teşvik tedbirleri müteşebbisleri, yani normal yüksek gelir elde eden kişileri hedef almakta ve diğer gelir kategorilerinin aleyhine bu grubun gelirini yükseltmeye çalışmaktadır. Hatta, çok zaman bu tedbirler nedeniyle vergi gelirlerinden doğan azalışı telafi için diğer gelir kategorilerinin vergi yükünü artırma yoluna da gidilebileceğinden tedbirlerin vergi adaletini bozucu etkisi daha da belirgin olarak ortaya çıkar¹⁹⁴.

Vergi rekabeti nedeni ile artan oranlı vergi yapısının artan oranlılığının bozulması söz konusu olmaktadır. Artan oranlı Gelir Vergisi tarifesinin “yükseklik farkının” kısılması (en alt dilimdeki oran ile en üst dilimdeki oranın yaklaşması) ile yüksek gelirlere uygulanacak oranla, düşük gelirlere uygulanacak oranın yakınlaşması vergi adaletsizliği doğuracak, gelir dağılımında da bozucu etki yaratmış olacaktır¹⁹⁵. Vergiler aracılığı ile kaynakların bir kısmının kamuya aktarılması, diğer her şey sabitken, zorunlu olarak özel kesimde kullanılacak kaynakların azalmasına ve

¹⁹² AKKAYA, 2011, s.39.

¹⁹³ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.68.

¹⁹⁴ ULUATAM, a.ge., s.93.

¹⁹⁵ ÖZER, a.g.e., s.67-68.

yeniden dağıtılmasına neden olacaktır. Aslında vergiler aracılığıyla gelirlerinin veya servetlerinin bir kısmı alınan insanların buna bir şekilde tepki verebilecekleri açıktır¹⁹⁶.

Vergilemenin ekonomik büyüme ve refah bakımından etkileri farklı olabilir. Bazı vergi indirimleri milli gelir için olumlu, ancak refah bakımından olumsuz olabilir¹⁹⁷. Maliye politikasının önemli bir kısmını oluşturan vergi politikaları uluslararası sermaye piyasalarındaki gelişmelerden etkilenmiştir, ülkelerin diğer ülkelerle çakışan vergi ve harcama politikalarının koordine edilmesi, bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Vergi politikasının oyun alanı ülke sınırlarını aşip global arenaya dönüştükçe, bireyler arasında adalet kavramının yanı sıra ulusların arasında adaletin sağlanması ve ekonomik etkinlik için ihtiyaç duyulan vergi koordinasyonu da literatüre girmiştir¹⁹⁸. Birden fazla ülkede gelir elde eden kişinin gelirleri birden fazla vergi egemenlik alanının kapsamına giriyorsa, bu kişinin vergi yükünün, tüm gelirlerini tek ülkede elde eden kişiden farklı olmaması gereği, bireylerin arasında vergi adaletinin sağlanması için vergi koordinasyonunu gerekli kılmaktadır¹⁹⁹.

II. HAKSIZ (ZARARLI) VERGİ REKABETİ KAVRAMI

Yararlı ve zararlı vergi rekabeti arasında fark teorik olarak kolaylıkla anlaşılabilir. Ancak uygulamada bir ülke tarafından yürürlüğe konan spesifik bir vergi önleminin yararlı vergi rekabeti mi yoksa zararlı vergi rekabeti mi sayılacağını belirlemek oldukça zordur²⁰⁰. Zira uluslararası vergi rekabeti her şeyden önce ticaret ve yatırım kararları üzerinde saptırıcı etkiler meydana getirerek, kaynak dağılımı ve kullanımını bozucu etkilere yol açmaktadır. Çünkü ticaret ve yatırım kararlarının prensip olarak ekonomik gerekçelere dayanması, bu tür kararlarda vergisel faktörlerin birinci derecede etkili olmaması gerekir. Uluslararası vergi rekabeti çerçevesinde uygulamaya konulan önlemler, çeşitli derecelerde, piyasa rekabetinin sağlamış olduğu dengeler üzerinde bozucu ve saptırıcı etkilere yol açmaktadır²⁰¹.

¹⁹⁶ TURAN, Taner, "Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Bir Literatür İncelemesi", Sayıştay Dergisi, Nisan- Haziran 2008, S.69 s.18.

¹⁹⁷ ATILGAN, a.g.e., s.83.

¹⁹⁸ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.70.

¹⁹⁹ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.73.

²⁰⁰ GİRAY, Filiz, "Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları", Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 2005, c.5, S.9, s.110.

²⁰¹ YILDIZ, a.g.e., s.61.

A. Haksız (Zararlı) Vergi Rekabetinin Tanımı

Ülkelerin vergi sistemlerini dilediğince kurma hak ve yetkisine sahip olması (vergi egemenliği), yatırım ve finansman kararları üzerinde saptamalara yol açmaktadır. Bu durum zararlı vergi rekabeti olarak adlandırılmakta ve bu tip uygulamalara karşı uluslararası alanda/ölçekte mücadele edilmesi amaçlanmaktadır²⁰². Vergi rekabetinde, “saldırgan” ülkenin diğer ülkeyi hedefleyen politikaları “komşusunu yoksullaştırma” (beggar-thy-neighbour”) amacıyla uygulanması halinde zarar verici vergi rekabetinin söz konusu olduğu ortaya konulmaktadır²⁰³.

Vergi rekabeti, küreselleşmeye bağlı olarak gerçekleşen dönüşümlerle birlikte vergilendirme ile ilgili sorunlardan birini oluşturmaktadır. Vergi rekabetinin sorun olması diğer küresel vergi rekabeti sorunlarına göre karşılaştırmalı bir nitelik arz eder. Rekabet kavramının doğası gereği ülkeler, vergi rekabeti ortamında çeşitli kazanç ve kayıplarla karşı karşıya kalabilmektedir. Vergi rekabeti olgusunun sorun olma özelliği rekabetten zarar gören ülkeleri içermektedir. Buna rağmen, OECD ve AB vergi rekabetini, küresel vergi sorunları arasında değerlendirerek, zararlı olarak nitelendirmektedir²⁰⁴. Vergi rekabeti uygulamaları konusunda OECD’nin zararlı vergi rekabetine ilişkin yaklaşımı temel alınarak, daha çok hukuki düzenlemelerden hareketle sınıflandırılmış olan tercihli vergi rejimlerine yönelik uygulamalara yer verilebilir²⁰⁵. OECD’nin tercihli rejimler konusundaki tavrı net bir biçimde belirlenmiştir. Buna göre, düşük oranda ya da hiç Gelir Vergisi uygulamamak tek başına zararlı vergi rekabeti oluşturmaya yetmemektedir. Düşük oranda ya da sıfır vergi, “serbest bölge”, şeffaflık eksikliği, bilgi değişiminin yokluğu gibi yasal ya da yönetsel uygulamalarla birleştiğinde zararlı vergi rekabeti oluşmaktadır²⁰⁶.

Sermayenin vergilendirilmesine ilişkin karşılaştırmalı çalışmalar genelde OECD üyesi ülkeler ile sınırlı kalmaktadır. OECD üyesi olmayan ülkelerde, politik belirsizlik, kamulaştırma riski, transfer fiyatlandırmasına ilişkin kanuni baskı vs. gibi faktörler sermaye kaçışlarına neden olmaktadır. Politikacılar uzun süredir sermaye gelirinin

²⁰² Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Devlet Planlama Teşkilatı. S.9., www.dpt.gov.tr.

²⁰³ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.21.

²⁰⁴ AKDOĞAN GEDİK, a.g.m., s.333.

²⁰⁵ ENGİN, a.g.t., s.45.

²⁰⁶ EKMEKÇİ, a.g.e., s.10.

vergilendirilmesinin yatırım ve tasarrufların oluşması yönünde engel oluşturduğunun farkındadır. Nihayetinde, OECD üyesi ülkeler gibi AB üyesi ülkeler son yirmi yılda vergi sistemine ilişkin oluşturdukları reformlarda yurtiçinde ve yurt dışında yapılan yatırımlarda kaynak dağılımında gözlenen etkinsizliğe neden olan kanuni vergi oranlarında gözlenen azalma ile ilgilenmektedir²⁰⁷.

Burada çeşitli vergilerden önemli ölçüde gelir elde eden, ancak vergi sistemi zararlı vergi rekabeti oluşturan özellikler taşıyan ülkeler ile, kendi kamu hizmetlerinin finansmanını sıfır oranlı vergileme ya da nominal gelir vergileriyle sağlayan ve yerleşik olmayanların kendi ülkesindeki vergiden kaçınabilmeleri için topraklarını sığınabilecek bir yer olarak sunan ülkeleri birbirinden ayırt etmek gerekir²⁰⁸. Vergi cenneti olarak nitelendirilen ülkeleri net bir biçimde belirleyebilmek amacıyla OECD şu şekilde 4 temel kriter ortaya koymuştur²⁰⁹;

- ❖ Vergiyi doğuran olay ile ilgili hiç vergi alınmaması veya çok düşük bir nominal verginin alınması,
- ❖ Etkili bir bilgi paylaşımının olmaması,
- ❖ Kanuni, idari ya da mali işlemlerde saydamlığın bulunmaması,
- ❖ Fiilen mevcut olmaması ya da belirli bir faaliyette bulunmanın söz konusu olmaması.

Tüm bu sayılan kriterler aynı zamanda zararlı vergi rekabetinin kriterlerini de teşkil etmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki, zararlı vergi rekabeti ile mücadele denildiğinde akla ilk uluslararası mobil sermayenin karlılık durumunu etkileyebilen, Kurumlar Vergisi hususunda yapılan düzenlemeler gelmekte ise de, bu konuda AB bünyesinde yapılan çalışmaların bağlayıcılıklarının, uygulamalar göz önüne alındığında henüz arzu edilen seviyelere ulaşmaktan uzak olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, bir vergi rejiminin zararlı etkilere sahip olup olmadığı hususunda kullanılan kriterler arasında yer aldığını bildiğimiz transfer fiyatlaması hususundaki kurallara uymada titizlikle davranılmaması

²⁰⁷ AKDOĞAN GEDİK, a.g.m., s.331.

²⁰⁸ ÇAK, a.g.e., s.10.

²⁰⁹ ÇAK, a.g.e., s.10.

konusunun, sınır ötesi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde de bir engel olarak görüldüğü son gelişmelerden anlaşılmaktadır²¹⁰.

B. Haksız Vergi Rekabeti ve OECD

OECD, vergi cennetlerinin ve tercihli vergi rejimlerinin sunduğu cazip avantajların ve bunların bir sonucu olarak ortaya çıkan zararlı vergi rekabetinin, uluslararası yatırım kararlarında çarpıklıklara yol açarak ulusal vergi tabanlarını erozyona uğrattığını, vergiden kaçınma ve hatta vergi kaçakçılığını teşvik ettiğini ifade etmektedir²¹¹.

OECD'nin vergi rekabetine ilişkin en yoğun çalışmaları yürüttüğünü ve bunun öncülüğünü üstlendiğini söyleyebiliriz. OECD bünyesindeki zararlı vergi uygulamalarına ilişkin çalışmalara, 1996 yılında OECD Bakanlar Konseyinde, zararlı vergi rekabetinin, yatırım ve finansman kararları ve ülkelerin ulusal vergi tabanları üzerinde yarattığı olumsuz ve çarpıklık yaratıcı etkilerin engellenmesine dönük sistemlerin geliştirilmesi ve 1998 yılına kadar, bu konuda bir raporun hazırlanmasına karar verilmesi ile başlanmıştır²¹².

III. VERGİ CENNETLERİ (TAX HEAVENS) KAVRAMI

Küreselleşmenin vergi sistemleri üzerindeki etkilerinden birisi de ortaya çıkardığı vergi cennetleridir. Vergi cennetleri olarak adlandırılan ülkelerin büyük bir kısmı ada ülkelerden oluşmakta olup, dünya ölçeğinde dikkate değmeyecek kadar az nüfusa ve yüzölçümüne sahip bulunmaktadırlar. Vergi cennetleri ülkeler, sığınacak ülke arayan yabancı sermayeyi ülkelerine çekmektedirler. Yani vergi cenneti ülkeleri, vergi cenneti olma avantajlarını kullandıkları gibi, yabancı sermayeye de vergi cenneti ülkesinde bulma avantajlarını kullanma olanağı sağlamaktadırlar²¹³.

²¹⁰ ÇAK, a.g.e., s.33.

²¹¹ KARACA, Yüksel, "Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri: OECD Bünyesindeki Çalışmalar Ne Aşamada?", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:238, Haziran, 2001, s.97.

²¹² KARACA, a.g.m., s.91.

²¹³ YETKİNER, Erkan, "Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 235, Mayıs 2001, s.93.

A. Vergi Cennetlerinin (Tax Heavens) Tanımsal Açıklaması

Vergi cennetleri literatürde “kıyı bankacılığı” ve “tercihli vergi rejimleri” gibi isimlerle de adlandırılmaktadır. Ancak bu iki kavram da vergi cennetlerinin bazı özelliklerini taşımasına rağmen tam olarak vergi cennetleri kavramını karşılamazlar. Çünkü vergi cenneti kavramı daha geniş bir kavramdır. Kıyı bankacılığı (off-shore sistemi), bir ülkenin kıyısında yer alan, ancak hukuken o ülkeye dahil sayılmayan alanlarda yapılan bankacılığı ifade etmektedir. Daha çok portföy yatırımları çekmek için oluşturulan kıyı bankacılığı, faaliyetlerinin genellikle vergi cennetleri ülkelerde yürütülmesi nedeniyle vergi cennetleri kavramıyla karıştırılmaktadır. Tercihli vergi rejimleri ise yatırımları çekmeye yönelik avantajlı vergi uygulamalarını ifade etmek için kullanılmaktadır. OECD bu tip uygulamalara karşı mücadele başlatmış olmasına rağmen bazı OECD ülkeleri de bu tip uygulamalara başvurmaktadır²¹⁴. Yasal vergi oranları yüksek olduğu halde “tercihli vergi rejimi” uygulayarak ve bunun sonucunda efektif vergi oranını düşürerek ayrıcalık sağlayan vergi sistemleri, vergi cennetleri, transfer fiyatlamaları ve ikili vergi sistemi uygulamaları ile de uluslararası vergi rekabeti yaratabilmektedir. Böylece, düşük vergi yüküne sahip ülkelere göre daha fazla DYY girişi sağladığı görülmektedir²¹⁵.

Vergi cennetlerinin coğrafi yüzölçümleri genel olarak küçük, nüfusları azdır. Turizm ve hizmet sektörü en önemli gelir kaynaklarıdır. Sıfır oranda vergi uygulamaları da, yerel işletmelerden “ücret” almaktadırlar. Yerel çalışanların ve dışarıdan gelenlerin ücretlerinin vergilendirilmeleri ile kişilerin tüketimleri potansiyel olarak önemli bir gelir kaynağıdır²¹⁶. Bazı ada devletleri, vergi cenneti (tax heavens) sistemini seçmişlerdir. Bunlar, genellikle doğrudan vergileri kaldırarak sadece dolaylı vergilerden oluşan bir vergi sistemi uygulamaktadırlar. Diğer bazı ülkeler ise, bu tür uygulamaları sadece ihracat-odaklı özel serbest bölgeler için uygulamaktadırlar²¹⁷. Birçok vergi cenneti, küçük ve doğal kaynaklarının kısıtlılığı nedeniyle sanayi ülkesi olmaya uygun olmayan ülkelerdir. Bu nedenle fiziki yatırımları teşvik edememelerinden dolayı, finansal hizmetler ve portföy yatırımları açısından cazibe ortamı sağlamaya çalışmakta ve

²¹⁴ YILDIZ, a.g.e., s.54

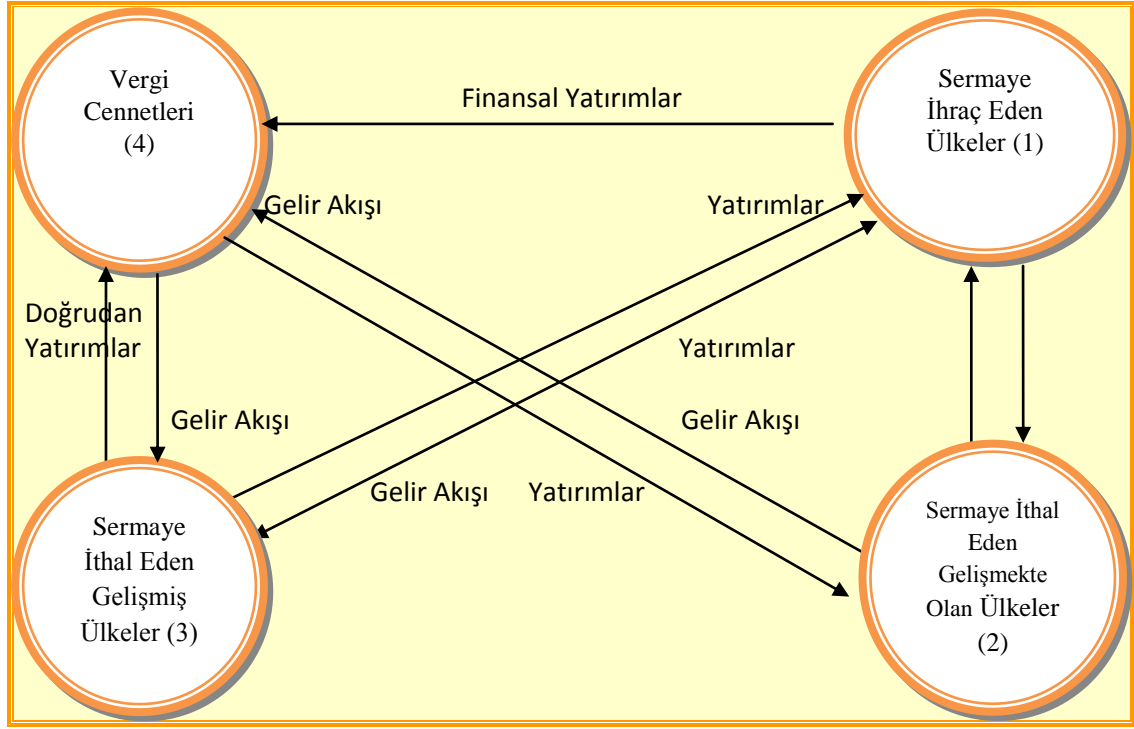
²¹⁵ DURAN, a.g.e., s. 47.

²¹⁶ ERALP EVCİ, Özge, “Vergi Cennetleri”, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_1450.htm

²¹⁷ DURAN, a.g.e., s. 45.

bankacılık, muhasebe, hukuk hizmetleri sunarak, iletişim, ulaşım, otel, ofis araç ve gereçleri gibi alt yapı hizmetleri sağlayarak birey ve kurumların vergi yüklerini azaltmayı önermektedirler. Vergi cennetlerinde, yükümlüler vergi kaçırmamakta, mevcut yasalarla yasal olarak vergi ödememektedirler²¹⁸.

Şekil 1: Global Sermaye Akışları ve Vergi Cennetleri



Kaynak: VİTO, Tanzi, "Taxation in an Integrating World", The Institution, 1995, s.92.

Yukarıdaki şekilde gördüğümüz tüm faktörler, gelir vergilerinden kaçınmayı ve kaçmayı kolaylaştırması nedeniyle diğer ülkelerin vergi sistemlerine zarar verebilmektedir. Yatırım çeken ülkeye yapılan yabancı yatırımlar ile yabancı yatırım yapan ülke arasında aynı zamanda gelir akışı da sağlayan vergi rekabeti ile ortaya çıkan vergi cennetleri, ülkelerin vergi sistemleri üzerinde uyguladıkları esnek politikalarla ortaya çıkmaktadır.

Vergi cenneti olarak nitelenen sistemlerin özellikleri genellikle somut bir biçimde konumlanabilmektedir ve bunlara yönelik yatırımlar daha kararlı bir biçimde uygulanabilecek gibi görünmektedir. Nitekim sistemlerin çoğu "işbirliği isteği içinde olduklarını" bildirmişlerdir. Bu yatırımların, küçük devletlerin mali egemenliğine

²¹⁸ ÖZ, N. Semih, s.128.

indirilen bir darbe olup olmadığı tartışması ise bir uluslararası hukuk ve siyaset konusudur²¹⁹.

OECD Vergi Sorunları Komitesi 20 Ocak 1998 tarihinde yayınladığı “Zararlı Vergi Rekabeti- Yükselen Global Bir Sorun” isimli raporunda vergi cennetlerinin özelliklerini²²⁰;

- ❖ Vergi olmaması ya da düşük vergilendirme olması
- ❖ Etkin bilgi alışverişinin eksikliği
- ❖ Şeffaflıktan yoksunluk
- ❖ Fiili faaliyette bulunulmaması şekilde belirlemiştir.

B. Vergi Cennetlerinin Ekonomik Etkileri

Üretim faktörlerinin, özellikle sermayenin vergilendirilmesinde ülkeler arasında farklılıklar bulunması ve bunların birbirleri ile çelişen uygulamaları global planda vergi yükümlülükleri için vergiden kaçınma/kaçırma anlamında yararlanma olanağı doğurmaktadır. Bunun sonucu olarak ülkeler veya vergi otoriteleri arasında oluşan işbirliği yetersizlikleri özellikle sermayenin kendisi için uygun ortama kayarak yarattığı vergi geliri kayıpları ülkeler için yaşamsal bir sorun haline dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle OECD ve AB gibi kurumlar önlemler geliştirmektedir. OECD zararlı vergi rekabetini somut olarak belirleyen ölçütler geliştirirken, AB çifte vergilendirmeyi önleme çalışmalarının kavrayamadığı alanları da içine alan daha geniş kapsamlı düzenlemelere gitmektedir²²¹.

Yirminci yüzyılın son çeyreği siyasi blokların dağılmasına, mal ve hizmet ticaretini serbestleştiren ve hızlandıran küreselleşmenin hızlanmasına ve haberleşme-bilgisayar teknolojisinin de desteği ile otarşik ekonomiler (kapalı ekonomik yapılar) uluslararası piyasalara açılmış ve dünyaya entegre olmuşlardır. Gümrük duvarlarının ve korumalarının da büyük ölçüde aşağı çekilmesiyle beraber artık ülke ekonomileri yerini küresel ekonomilere bırakmıştır. Bu yeni dönemde, uluslararası sermaye akımları büyük bir hız kazanmış ve çok uluslu şirket faaliyetleri büyük ölçüde artmıştır. Ayrıca,

²¹⁹ EKMEKÇİ, a.g.e., s.14.

²²⁰ OECD, “ Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue-1998”, <http://www.oecd.org/tax/harmfultaxpractices/1904184.pdf> , s.23.

²²¹ ÖZER, a.g.e., s.91.

finansal işlemler üzerinden alınan vergilerin de indirilmesiyle bu alandaki yatırımlar; hacim, içerik ve yayılma yönünden önemli bir gelişme göstermiştir²²².

Giderek hızlanan küreselleşme süreci, sermayenin ve özellikle portföy sermayesinin ülkeler arasındaki akışkanlığını önemli ölçüde artırmıştır. Vergi farklılıklarına portföy sermayesi yatırımlarına göre daha az duyarlı olan, vergi dışı faktörlerin daha fazla önem taşıdığı doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, bu yatırımları çekebilen ülkelerin refahını artırma olasılığı yüksektir. Ancak, vergi dışı faktörlerin yatırımları caydırıcı etki yaratması halinde, efektif vergi oranlarını önemli ölçüde düşüren vergi teşvik sisteminin bile yatırımları, dolayısıyla ülke refahını artıramayacağı gerçeğini de unutmamak gerekir²²³.

Yatırımların yer değiştirmesi, daha az akışkan olan faktörler üzerindeki vergi yükünün artması, vergi kaçırma ve vergiden kaçınma gibi etkilerin oluşmasına neden olmaktadır. Tüm bu etkiler, küresel refahı azaltacak şekilde kaynak dağılımını bozduğu taktirde zarar verici olarak nitelendirilebilir²²⁴. Vergi cennetlerinin vergiyi ertelemek, vergi boşlukları yaratmak veya tümüyle vergi dışı kalmak için ticari şahıslar tarafından kullanılmasında en yaygın araçlar, bürokrasi veya devletle mükellef arasında bir dış (ara) yüzey olarak kullanılan şirket yapılarından yararlanmasıdır²²⁵.

Vergiler, reel yatırımların ekonomik büyümeye en fazla katkıda bulunacağı düşünülen alanlara yönlendirilmesi amacıyla da kullanılabilir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere yatırım türleri itibarıyla yatırım indirimi, amortisman, belirli süre yatırımlardan elde edilen gelirler üzerinden vergi alınmaması, vergi erteleme gibi yöntemler uygulanabilir²²⁶.

1. Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma ile ilgili üç temel ilke vardır: Gelir aktarımı, vergi erteleme ve sermaye gelirlerinin vergilendiği farklı vergi oranları arasında arbitraj²²⁷. Kişilerin kanunlara aykırı hareket etmeksizin vergili bir malı satın almaması veya vergili bir

²²² ÖZ, Ersan, “Dış Ticarete Ulusal ve Uluslararası Vergilendirme”, Noel Kitabevi, 2008, s.9.

²²³ AKKAYA, 2011, s.78.

²²⁴ AKDOĞAN GEDİK, a.g.m., s.336.

²²⁵ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.56.

²²⁶ ATILGAN, a.g.e., s.85.

²²⁷ STIGLITZ, Joseph E., a.g.e., s.732.

alanda ekonomik faaliyette bulunmaması şeklinde davranışlarda bulunmak suretiyle vergi vermemeyi istemeleridir²²⁸.

Dünyanın birçok ülkesinde şubeye sahip çok uluslu şirketler, sözkonusu ülkelerdeki şubeleriyle yaptıkları ticarete fiyat ayarlamalarına gitmişlerdir (Transfer fiyatlaması). Burada amaçlanan vergiden kaçınmaktır. Gelirlerini, daha fazla yabancı sermaye çekmek adına vergi oranlarını sıfır ya da çok düşük oranlarda uygulayan vergi cenneti ülkelere yönlendirmişlerdir. Bu uygulamanın sonucunda önümüze “uluslararası haksız vergi rekabeti” çıkmaktadır²²⁹.

2. Transfer Fiyatlandırması

Transfer fiyatlandırması, bir ticari işletmenin kendi bölümleri ya da kolları arasındaki mal ve hizmetler satışlarında uyguladığı fiyat olarak tanımlanabilir. Transfer fiyatı teorik olarak iki ayrı ve bağımsız şirket arasındaki piyasa fiyatına eşit olmalıdır. Ancak özellikle hizmet ve maddi olmayan mal üreten sektörlerde transfer konusunun piyasasını tespit etmek neredeyse imkansız olmaktadır. Bu imkansızlık nedeniyle çokuluslu şirketlerin gelirlerini bir ülkeden, daha az vergilendirecekleri diğer bir ülkeye kolayca aktarmaları mümkün olmaktadır. Bu şekilde faaliyette buldukları ülkede vergi ödemekten kaçındıkları için söz konusu ülke açısından vergi kaybı ortaya çıkmaktadır²³⁰. Transfer fiyatlarındaki manipülasyonlar (oyunmalar) doğrudan ve dolaylı bütün girdi ve satış bedellerinde gerçekleştirilerek, karlar ve dolayısıyla vergi matrahları, düşük vergi uygulayan ülkedeki firmaya aktarılmaktadır²³¹.

Transfer fiyatlandırmasına ilişkin olarak sistemimize getirilen düzenlemeler yabancı yatırımların ülkeye çekilmesinde doğrudan bir teşvik niteliği taşımasa da, söz konusu düzenlemenin yarattığı etkiler, dolaylı yoldan yabancı yatırımların teşvikini destekler niteliktedir. Özellikle uluslararası yatırımcılar açısından yatırım yeri kararının alınmasında, gidilecek ülkede OECD normlarının benimsenmiş olması son derece büyük bir önem taşımaktadır. Uluslararası düzeydeki normların benimsenmiş olması yatırımcılar açısından “öngörülebilir” ve “objektif” bir vergi ortamı yaratmak suretiyle

²²⁸ TEKİR, Sabri, “Vergi Teorisi”, İzmir, 1990, Akliselim Ofset, s.104.

²²⁹ ÖZ, Ersan, s.9.

²³⁰ KILIÇARSLAN, a.g.t., s.29-30.

²³¹ ÖNCEL, Türkan, S.Yenal ÖNCEL, “Uluslararası Vergi Rekabeti”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezleri Konferansı, 43.-44. Seri, İstanbul, 2003, s.17.

büyük bir güven unsuru teşkil etmekte ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır²³².

3. Vergi Kaçırma

Vergi kaçakçılığı, doğan vergi borcunun kanunlara aykırı olarak kısmen veya tamamen ödenmemesidir²³³. Bir başka tanımlamaya göre vergi kaçakçılığı, vergi matrahını gizlemek, küçültmek, vergi hesaplamasına etki eden diğer bilgileri yanlış vermek vb. yöntemlerle kanunun öngördüğü vergileri daha az ödemeye denir²³⁴.

Vergi kaçakçılığı her şeyden önce kamu gelirlerini azaltacaktır. Bu durum, kamu gelirlerinin karşılanabilmesi için, yeni vergilerin konulmasını veya mevcut vergilerin oranlarında artırmanın yapılmasını gerektirebilir. Yeteri kadar vergi geliri sağlayamayan devlet sosyal ve ekonomik harcamaları kısmak zorunda kalacak, bu da devlete karşı güvenin sarsılmasına, alt yapı yatırımlarının azalmasına neden olabilecektir. Bundan başka, kalkınma planlarında öngörülen hedeflere ulaşmada güçlükler doğurabilecektir²³⁵.

4. Vergi Ertelemesi

Vergi borcunun doğmasını önlemeyi hedefleyen vergisel teşviklerden bir tanesi de vergi ertelemesidir. Vergi doğuran olay gerçekleşmeden sağlanan vergi erteleme, vergi gecikmesi durumundan farklılıklar göstermektedir. Bir verginin ödenme süresi, vergiyi doğuran olayın gerçekleşmesiyle vergi borcunun fiilen ödenmesi için vergi kanununda öngörülen süredir. Vergi geciktirilmesi bu hukuki sürenin geciktirilmesidir²³⁶.

5. Vergi Planlaması

Küreselleşmeyle birlikte literatürde sıkça anılan birçok kavram ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de firmaların yatırım yeri seçimi sırasında ülkelerin vergi yasalarının ve bunlardan kaynaklanan vergi yükünün hafifliğinin dikkate alınmasını ifade eden *vergi planlaması*dır. Günümüzde vergiler, uluslararası işletmelerin yatırımında yer seçimini

²³² OKTAYER & SUSAM & ÇAK, a.g.e., s.74.

²³³ TEKİR, a.g.e., s.104.

²³⁴ ÇELİK, Celal, "Vergi Kaçakçılığı ile Mücadelede Alınması Gereken Önemli Tedbirler ", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl: 24, Sayı:284, Nisan 2005, s.28-29.

²³⁵ TEKİR, a.g.e., s.106.

²³⁶ ACİNÖROĞLU, a.g.m., s.154.

etkileyen faktörlerden biri haline gelmiştir. Buna karşılık bu durumdan yararlanmaya çalışan devletlerin vergi planlamasına giden işletmeleri ülkelerine çekmek için bu nitelikteki sermayeyi daha az vergi yüküyle karşı karşıya bırakmak yönündeki eğilimlerini ifade eden kavram vergi rekabetidir. Vergi planlaması işletme kaynaklı olmasına karşın vergi rekabeti ülke kaynaklıdır²³⁷.

²³⁷ KILIÇARSLAN, a.g.t., s.16.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SÜREGELLEN VERGİ REKABETİ UYGULAMALARININ DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM SERMAYELERİNE ETKİSİNE İLİŞKİN EKONOMİK ANALİZ

Kalkınarak toplum refahını artırmayı hedefleyen gelişmekte olan ülkeler, dünyaya nispeten kapalı bir iktisadi yapı çerçevesinde ülke içindeki endüstrileri koruyan iktisat politikası izleyebileceği gibi, küreselleşmenin giderek hız kazandığı günümüz koşullarına uygun bir biçimde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmeye yönelik politikalar da uygulayabilirler. Doğal olarak, temel vergi reformlarının ihmal edildiği gelişmekte olan ülkelere, yabancı yatırımlara yönelik vergi ayrıcalıkları, vergi sisteminin bütünlüğünü bozması ve yeni ayrıcalıkların tanınması isteklerini beraberinde getirmesi nedeniyle sakıncalı görülmektedir²³⁸. Yatırımcılar hangi ülkede yatırım yapacaklarına ilişkin kararlarını verirken, ülkelerin efektif ortalama vergi oranlarına göre değerlendirme yaparak, bu oranın en düşük olduğu ülkeyi yatırım yeri olarak seçmektedirler. Ancak, seçilen ülkede ne kadar yatırım yapılacağını, yani yatırımın büyüklüğünü efektif marjinal vergi oranı belirlemektedir²³⁹.

I. VERGİ REKABETİNİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIM KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN LİTERATÜR TARAMASI

Vergilendirme ve DYY arasındaki ilişkinin ilk Hartman (1982) tarafından ortaya koyulduğu söylenebilir. Hartman, sermayenin uluslararası dolaşımının serbest olması halinde, ülke içinde vergi politikasının kapalı ekonomilere göre refahı daha fazla etkileyebileceğine ilişkin teoriyi kabul etmemiştir. Vergi oranlarındaki düşüşün sağladığı DYY girişindeki artışın, vergi gelirlerinde meydana gelen düşüş ile aynı oranda olabileceğini ve buna bağlı olarak, DYS'nin refah üzerindeki etkisinin küçük

²³⁸ AKKAYA, 2011, s.99.

²³⁹ AKKAYA, 2011, s.72.

olacağını belirtmiştir²⁴⁰. Hartman (1982) ABD’de yaptığı çalışmalarda ulaştığı iki farklı sonuç ortaya koymuştur;

1 - DYY’nin vergilere duyarlı değildir (efektif Kurumlar Vergisi oranındaki yüzde 10’luk bir azalma, ülke refahında ortalama bir milyar dolarlık bir milyar dolarlık bir kaybına neden olabilir),

2 - DYY’nin vergiye duyarlıdır ve geniş bir refah kazancı yaratır (efektif Kurumlar Vergisi oranındaki yüzde 10’luk bir azalma ile sermaye girişinde olacaktır).

Hines (1997) ise çalışmasında KVO’nun yatırım yerinin belirlenmesi konusunda anlamlı negatif etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Gulg ve Zodrow’a göre hareketli sermayenin vergilendirilmesinin üzerindeki aşırı yük veya etkinlik üç neden ile ortaya çıkmaktadır²⁴¹;

1 - Vergilendirme ile meydana gelen sermaye çıkışları yerel faktörlerin verimliliğini azaltmaktadır.

2 - Sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi daha çok emek yoğun mal üretimini artırmaktadır. Bu etki ile vergiye dayalı ücretlerde azalmaya meydana gelmektedir. Bu etkiye bağlı olarak, sermaye gelirinun vergilendirilmesi ile daha az iş gücü kullanan mallar için işgücü gelinine kayarak, işgücü yoğun üretimde bulunan sektörde işgücünün etkin olmayan dağılımına neden olmaktadır.

3 - Hareketli sermayenin vergilendirilmesinin olumsuz etkileri ile, kamu hizmeti olması gereken düzeyin altında sunulmaktadır.

Diğer faktörler sabit iken yatırımların, vergi teşvikleri ile birlikte sermaye maliyetlerinde gerçekleşen indirimlere olumlu yönde cevap verdiği belirtilmektedir.

²⁴⁰ David G. Hartman, “Tax Policy And Foreign Direct Investment In The United States”, National Bureau of Economic Research (NBER), Working Paper Series, Working Paper No: 967, August 1982, <http://www.nber.org/papers/w0967.pdf>, s.22.

²⁴¹ GULG, Elisabeth, ZODROW, George R., “International Tax Competition and Tax Incentives in Developing Countries “, International Studies Program Public Finance Conference, 2004 https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0CDkQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.issueab.org%2Fclick%2Fkc_download1%2Finternational_tax_competition_and_tax_incentives_in_developing_countries%2Fays&ei=oEmfU5fzHsTA7AbbzIC4Bg&usg=AFQjCNGvbX7hI2a1aCK2GMxysSNoiRPDog

(Cummins, Hassett and Hubbard, 1997; Hassett and Hubbard, 1997). Özellikle, Gordon ve Hines (2002) ile Demooij ve Ederveen (2001) vergilerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerine etkisine ilişkin bilimsel çalışmaları, ampirik kanıtların etkili ev sahibi ülkenin 0,6 - 0,7 vergi oranlarıyla toplam doğrudan yatırım esnekliğini önerdiklerini göstermektedir.

Ayrıca Zodrow ve Mieszkowski vergi rekabetine ilişkin teorilerinde, X yerel idaresinin sermaye üzerinden aldığı vergilerde indirim yapması durumunda- çok sayıda küçük yerel idare olduğu varsayımında- sermayenin X idaresi yönünde hareket edeceğini savunmuşlardır. Böylece diğer küçük yerel idarelerin de vergi oranlarında indirim yapması sonucunda vergiler, mobil haldeki sermayeden, hareket kabiliyeti olmayan iş gücü ve toprağa doğru yoğunlaşacaktır.

Birol Kovancılar, Dünya Bir Pazar Yeri adlı kitabında teşvik rekabeti kavramına yer vererek, bu rekabetin ne tamamen pozitif ne de negatif sonuçlar çıkaracağını belirtmiştir. Bu etkiler teşvik politikalarını belirleyen otoritelerin teşvik tasarım, bilgi ve becerilerine bağlı olarak sonuç verecektir. Kovancılar, Kurumlar Vergisi anlamında mükelleflerin kayıt altında olduğu ancak bu mükelleflerin ekonomik aktivitelerini vergi oranının yüksek olması nedeniyle kayıt dışı olarak gerçekleştirdiğini düşündüğümüzde, vergi indiriminin vergi hasılatına olumlu etkisi olacağını belirtmiştir.

Levent Özer, çalışmasında Kurumlar Vergisinde indirim yapan ülkelerin Kurumlar Vergisi gelirlerinin GSYİH içerisindeki payını incelemiştir. Ancak, Kurumlar Vergisinin düşmesi ile, her zaman bu düşüşün ülkelerin vergi gelirlerinin GSYİH'daki paylarının azalmasına ya da artmasına neden olmadığını tespit etmiştir. Küreselleşme gelir üzerinden alınan vergileri azaltmış olmakla birlikte her ülke için vergi gelirlerini arttıracığı ya da azaltacağı yönünde kesin bir görüş ileri sürülemez.

Yabancı yatırımları çekmek için uygulanan vergisel teşviklerin başında Gelir ve Kurumlar Vergilerinin geldiğini belirten Hamza Kahrıman'a göre, Kurumlar Vergisi indirimleri vergi hasılatını olumsuz yönde etkilemektedir. Yatırımlar üzerinde küçük etkiye sahip olmasına karşılık hazine açısından kısa vadede ciddi gelir kaybına neden olmaktadır.

II. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TARİHSEL ANALİZİ

Türkiye ekonomisinde yabancı sermayeyi çekme konusundaki uygulamaların dönemsellik arz ettiği dikkati çekmektedir. Yabancı sermayeye bakış açısı ve buna bağlı uygulamalardaki değişikliklere, dünyadaki ekonomik düşünce akımları ve bunun şekillendirdiği iç siyasal ve ekonomik politika ile çok partili siyasal hayata geçişle birlikte iktidar olan siyasal parti ve/veya partilerin felsefelerinin önemli rol oynadığı dikkati çekmektedir²⁴².

Daha önce de belirttiğimiz gibi, özellikle gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınma için ihtiyaç duydukları temel unsur yurtiçi tasarruflardır. Yurtiçi tasarrufların yetersiz olması durumunda ise bu eksiklik dış tasarruflara, yani yabancı sermaye ile giderilmeye çalışılır²⁴³. Ülkemiz, henüz yeterli olmamakla birlikte, DYY'ın ülkeye çekilmesinde son yıllarda ciddi bir atılım gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin ön plana çıkmasında, ülkenin ekonomik ve siyasi performansı, nüfus, coğrafi konum ve geniş pazar imkânı gibi dinamiklerinin yanı sıra Ortadoğu, Kafkasya ve Avrupa Bölgesi için lojistik konumda olması da etkili olmuştur²⁴⁴. Türkiye'de özellikle 1980 sonrasında gerçekleşen DYY'lerin ülkemizdeki tarihsel gelişimini; Cumhuriyet öncesi dönem, Cumhuriyet dönemi ve 1980 sonrası dönem olarak ele alacağız.

A. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Bir İslam Devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nda vergi sistemi de İslam vergi sistemi esas alınarak oluşturulmuş ve Müslüman olan-olmayan ayırımı, burada da göz önünde bulundurulmuştur²⁴⁵. Osmanlı devleti ilk borçlanmasını Kırım Savaşı sırasında (1854), batılı müttefikleri olan Fransa ve İngiltere'nin sermaye piyasalarından yapmıştır. Böylelikle Düyun-u Umumiye'ye varacak olan süreç başlamıştır²⁴⁶. Dolayısıyla daha önceden, günümüzdeki ifadesiyle kapitülasyonlar adı altında yabancı mallara tanınan iç pazar imtiyazı dışında, Düyun-u Umumiye ile birlikte yabancılar

²⁴² EMSEN & DEĞER, a.g.e., s.115.

²⁴³ LEBE Fuat & ERSUNGUR Ş. Mustafa, a.g.m., s.322.

²⁴⁴ LEBE Fuat & ERSUNGUR Ş. Mustafa, a.g.m., s.323.

²⁴⁵ ŞİRİN, Z. Ertunç, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirilme Rejimi", Vedat Kitapçılık Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2006, s.25.

²⁴⁶ ŞİRİN, a.g.e., 2006, s.27.

işletmeciliğe de başlamışlardır. Yani Osmanlı'nın son dönemlerinde tuz işletmeciliği Düyun-u Umumiye ile yabancılara verilerek, tütün idaresi de reji idaresine verilerek ve demiryolu ve kömür işletmeciliği de İngiliz, Fransız ve Almanlara verilerek, bir tür yabancı sermayeye açılım söz konusu olmuştur. Diğer taraftan 1913'de yerli küçük sanayiye teşvik ve üreticiyi korumak amacıyla çıkarılan “Geçici Sanayi Kanunu”, vergi muafiyeti, bedava arazi, geçici gümrük muafiyeti, kamunun satın alımlarında bu işletmelerin ürünlerini satın alma zorunluluğu gibi hükümler bile daha çok azınlıklar ile yabancıların yararlanmasına yaramıştır ki, bu anlamda ülke bir tür ithal mal ve yabancı yatırımcı “cenneti” haline gelmiştir²⁴⁷.

1873'ten 1890'ların ortalarına kadar gelen dönemin dünya ekonomisi açısından değerlendirilebilmesi için, merkez ülkelerindeki gelişmelerin yanı sıra çevre ülkelerindeki değişikliklerin de dikkate alınması gerekiyor²⁴⁸. Dış ticaretin büyüme hızındaki yavaşlamanın ve kötüleşen dış ticaret hadlerinin ya da fiyatlarının yanısıra, gerek dünya buğday fiyatlarındaki hızlı düşüş ve gerekse Avrupa sermayesinin Osmanlı maliyesi üzerinde sıkı bir denetim kurması, hep aynı konjonktürün, 1873 sonrası ekonomik durgunluğun yansımalarıydı. Dolaylı vergiler ayrıca, 1880'ler ve 1890'larda, tarımsal ve toplam üretimdeki artış hızının, yüzyılın bitiminden sonraki döneme göre daha düşük kaldığını da gösteriyor²⁴⁹.

1830–1911 yılları arasında Osmanlı'nın ihracatının istikrarlı bir artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. Aynı dönem içinde Osmanlı'nın ihracatından, 1830'lu yıllarda en fazla pay alan ülkeler sırasıyla Avusturya, İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya olmasına karşın, bu sıralama 1900'lü yıllarda İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve Rusya olduğu görülmektedir. Bu durum da Osmanlı'nın kuruluşundan I. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönem zarfında pazar yapısının ne yönde değiştiğini göstermektedir²⁵⁰.

²⁴⁷ EMSEN & DEĞER, a.g.e., s.115.

²⁴⁸ PAMUK, Şevket, “Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme”, Seçme Eserleri II, 2., 3., 5., 6., 8., 9., 13. Bölümleri Çeviren: Gökhan Aksay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s.136.

²⁴⁹ PAMUK, s.136-137.

²⁵⁰ KILINÇ SAVRUL, Burcu, Hasan Alp ÖZEL, Hüseyin KILIÇ, “Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt: 8, Sayı:1, Yıl: 2013, s.59.

Osmanlı Devletinin son dönem dış ticaret politikasının önemli ölçüde kısıtlandığı görülmektedir. 1886 yılında %8'e düşürülen ithal vergi oranları, Avrupalı devletlerin diretmeleri sonucunda 1914 yılında %15'e çıkartılmıştır. Ancak aynı tarihte I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Osmanlı Devleti kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdığını açıklamış ve gümrük vergilerini de değer üzerinden %15-16 olarak belirlediğini bildirmiştir. 1915'de ise, vergiler %30 seviyesine çıkartılmıştır. Mart 1916'da, geliştirilmesi istenen sanayi kollarını dış rekabete karşı korumak amacıyla ithal edilecek her mal grubu için spesifik gümrük vergisi konulmuş ve böylece advalorem gümrük vergisi terk edilerek spesifik gümrük tarifesine geçilmiştir²⁵¹.

Düyun-u Umumiye idaresinin kurulmasından sonra büyük miktarlarda net dış borç ödemeleri ekonomi ve maliyeyi önemli ölçüde ve olumsuz etkilemiştir; Osmanlı dış ticaret sektörü küçük değildi; Osmanlı dış ticareti ve yerli üretimindeki uzun dönemli eğilimler, belli başlı sanayileşmiş ülkelerdeki uzun dönemli ekonomik dalgalanmalara paralel bir seyir izliyordu²⁵².

1854 yılında Kırım Savaşı'nın gerektirdiği yeni harcamaları karşılamak amacıyla Dent Palmer and Co. isimli bir aracı firmanın yardımıyla batıdan 3 milyon İngiliz sterlini borçlanmaya gidilmiştir. Bu borcu Fransa'dan alınan borçlar izlemiştir. 1850'lerden sonra Osmanlı Devleti'nin aldığı dış borçları ödeyemeyecek hale gelmesi, 1881 yılında çıkarılan Muharrem Kararnamesi ile Duyun-u Umumiye idaresinin kurulmasına neden olmuş, böylece ödenemeyen borçlara karşılık ülkenin doğal kaynaklarının gelirlerine el uzatılmış ve kaynakları işletecek bir çıkar şirketi yaratılmıştır²⁵³.

B. Cumhuriyet Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın olumsuz ekonomik etkileri önemli ölçüde hissedilmektedir. Ulaştırma alt yapısının yeterli olmayışı, yeterli sermaye birikiminin bulunmayışı gibi olumsuz ekonomik etkiler sonucunda dönemin ülke ekonomisi, bir bütünlük oluşturmaktan ziyade bölgesel olarak şekillendiği görülmektedir. Bu dönemde yabancı sermaye ve

²⁵¹ KILINÇ SAVRUL & ÖZEL & KILIÇ, a.g.m., s.60.

²⁵² PAMUK, , s.137.

²⁵³ KAYMAKÇI, a.g.m., s. 237.

girişimci gücü, Türkiye ekonomisine yeterli güven beslemediğinden dolayı Türkiye’de yatırım yapmak istememektedir. Ulusal sermaye birikiminin yeterli seviyede olmamasından dolayı ise ekonomide yabancı sermayeye gerek duyulmaktadır²⁵⁴.

Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde dolaysız yatırımlar teşvik edilmemiş, aksine, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren yabancı sermaye millileştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen ikinci dönemde ise yavaş yavaş dolaysız yatırımların teşvik edilmesi yolunda bir hareket başlamıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet’in ilk yıllarında yabancı sermayeye yönelik bu “kuşkulu” yaklaşım, yabancı sermayenin bütün olarak ve prensip itibarıyla reddi noktasına kadar da varmış değildir. Öte yandan Cumhuriyet Hükümetlerinin başlangıçtaki bu “kuşkulu” yaklaşımına karşı sanayileşmiş ülkelerin sermayedarları da “kuşkulu bir tepki” göstermişler ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında kadar Türkiye’ye yabancı dolaysız yatırım sermayesi hemen hemen hiç girmemiştir²⁵⁵.

1930’lu yıllarda uygulanan devletçi sanayileşme politikası ve devlet müdahalesi Türkiye’de karma ekonomik sistemin temellerinin atılmasını sağlamıştır. Devletçilik ve karma ekonomik politikalar sadece ekonomik sistemin belirleyicisi olmakla kalmamış, Türkiye’nin sosyal ve siyasal yapısına da damga vurmuştur. Başka deyişle, devletçilik Türkiye için bir tarih kategorisi olarak kalmamış ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamında kalıcı izler bırakmıştır²⁵⁶. 1930 sonrasında yabancı sermayeye karşı tutum da değişmektedir. Buhan koşullarında esasen azalmış bulunan özel dış yatırımlara karşı genellikle olumsuz bir tavrın egemen olduğunu gözlemliyoruz²⁵⁷. Türkiye’de faaliyette bulunan ve Osmanlı düzeninin kalıntısı olan yabancı yatırımların önemli bir bölümü 1930’lu yıllarda millileştirilmiştir²⁵⁸.

İkinci Dünya Harbine katılmamakla beraber Türkiye, sınırına kadar yayılan savaşın ağır iktisadi etkilerine maruz kaldı. Erkeklerin silahaltına alınması üretimi azalttı. Buğday üretiminde %50’ye yakın azalma oldu. 1940-1941’de ithalat 1938-39

²⁵⁴ KILINÇ SAVRUL & ÖZEL & KILIÇ, a.g.m., s.61.

²⁵⁵ ŞİRİN, a.g.e., 2006, s.41.

²⁵⁶ ŞAHİN, Hüseyin, “Türkiye Ekonomisi”, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2009, s.77.

²⁵⁷ BORATAV, Korkut, “Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002”, İmge Kitabevi Yayınları, 9.baskı, Ankara, 2005, s.68-69.

²⁵⁸ BORATAV, a.g.e., s.69.

değerlerine göre yarı yarıya azaldı. Sanayileşme programını askıya almak gerekti²⁵⁹. 1940 sonrasının darlık koşullarının bir yandan mevcut sınıf yapısıyla, öte yandan siyasi kadrolara ve yüksek bürokrasiye çok geniş yetkiler veren iktisat politikalarıyla birleşmesi, bu dönemde gelir dağılımında fevkalade önemli değişikliklere yol açmış ve bu dönüşümler savaş sonunun ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmelerini büyük ölçüde biçimlendirmiştir²⁶⁰.

1946'dan itibaren ithalat önündeki fiyat ve miktar sınırlamalarının kaldırılmasıyla ithalatta bir artış yaşanmıştır. İthalat mallarına olan talepteki artış başlıca iki nedene dayanmaktadır. Bu nedenlerden birincisi, özellikle 1950'den itibaren gelen yabancı sermaye ve dış yardımların yeni bir tüketim istemi oluşturmasıdır²⁶¹. Liberal bir yabancı sermaye mevzuatı oluşturulmuştur. Fakat liberasyonu takiben dış ticaret açıkları genişlemiştir. Beklendiği kadar yabancı kaynak girişi olmayınca, sınırlı altın ve döviz rezervleri kısa sürede tükenmiştir. Dolayısıyla bu liberal uygulamalar fazla sürmemiştir. 1952 yılı ortalarından itibaren hükümet dış ticareti yeniden kontrol altına almaya mecbur kalmış ve 1953 yılında liberasyondan tamamen vazgeçilmiştir²⁶². İkinci neden ise izlenen ekonomik gelişme politikasının ithal girdi kullanımına dayanmasıdır. İthalattaki artış 1953'e kadar sürmüştür. Bu yıldan itibaren ithalata tekrar sınırlamalar getirilmiştir. İthalatı çeşitli önlemlerle kısımaya yönelik çalışmalar, ithalatı bir miktar azaltsa da, aynı dönemde ihracatta da bir azalma meydana gelmesinden dolayı dış ticaret açığı sorununun devam ettiği görülmektedir²⁶³.

Savaşın bitiminden 1950'ye kadar olan süre içinde Türkiye, politik bakımdan olduğu kadar ekonomik bakımdan da Batı'ya yakınlaşma, gelişmiş batı ekonomileri tarafından kurulmakta olan uluslararası işbirliği kuruluşlarına katılmak şeklinde de kendini göstermektedir. Türkiye 1947 yılında Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'na katılmış, bu kuruluşları GATT ve OECD izlemiştir²⁶⁴. Bu dönemde yabancı sermaye ile ilgili ilk düzenleme 1950 yılında çıkarılan 5583 sayılı hazine tarafından özel

²⁵⁹ SOMEL, Cem, ve diğerleri, "Türkiye Ekonomisi", Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1853, Eskişehir, 2009, s.9.

²⁶⁰ BORATAV, a.g.e., s.82.

²⁶¹ KILINÇ SAVRUL & ÖZEL & KILIÇ, a.g.m., s.67.

²⁶² ŞAHİN, a.g.e., s. 106-107.

²⁶³ KILINÇ SAVRUL & ÖZEL & KILIÇ, a.g.m., s.67.

²⁶⁴ ULUDAĞ, İlhan, ARICAN, Erişah, "Türkiye Ekonomisi/Teori_Ekonomi_Uygulama", Der Yayınları, İstanbul, 2003, s.204.

teşebbüslere kefalet edilmesine ve döviz taahhüdünde bulunulmasına dair kanundur²⁶⁵. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu 1951 ve 1954’de iki defa değiştirilerek, yabancı sermaye girişini teşvik için daha liberal bir mevzuat oluşturulmak istenmiştir. 1954 yılında çıkarılan Petrol Kanunu ile yabancı sermayenin petrol aramaları teşvik edilmek istenmiştir²⁶⁶.

5821 sayılı Yasa’nın yürürlüğe girdiği 1.8.1951 tarihinden 1960 yılının sonuna kadar 431 yabancı yatırım başvurusu olmuş; bunların 230’u kabul edilmiş 201’i ise reddedilmiştir. Bu kapsamda, bu dönemde Türkiye’ye fiilen giren yabancı sermaye ise – verilen izinlerin de altında- çok düşük bir seviyede kalmıştır. Türkiye’ye giren yabancı yatırım sermayesi genel olarak 1960’tan sonra bir artış göstermiş ancak belirtmek gerekir ki bu artış da sürekli olmamış, belli seviyede duraklamıştır²⁶⁷.

1950-1960 döneminde yaşanan plansız, programsız, dağınık iktisadi gelişme politikası ilk yıllarda, olağanüstü iç ve dış konjonktürel etkenlerin etkisi ile olumlu sonuçlar vermiştir. Fakat dönemin ikinci yarısında, hatta 1954’den itibaren ülke, adım adım ekonomik bunalıma sürüklenmiştir. 1956-1958 döneminde ağırlaşan bunalım 1960’lı yıllarda planlamaya geçişin sosyal ve psikolojik ortamını hazırlamıştır²⁶⁸.

1960-1980 dönemi, 1950-1960 döneminin aksine, sanayileşme politikalarında strateji değişim dönemini ifade eder. Bu dönemde, 1950’li yıllarda dünya ekonomilerinde ortaya çıkan kalkınma iktisadi orijinli olarak, F.List ve A. Hamilton’ın öncülüğünü yaptığı dengeli kalkınma argümanları ile Singer-Prebisch tezinin yarattığı dış ticaret hadlerinde kötümserliğin ön plana çıkmaya başlamasının etkisiyle, planlamacılık eşliğinde ithal ikameci sanayileşme politikasını uygulamaya konulmuştur. Daha çok devlet eliyle sanayileşmeyi hedefleyen bu uygulamanın başlangıcından 1970’lerin başına kadar, yüksek büyüme performansı sağlanmıştır²⁶⁹.

Türkiye, üçüncü kalkınma planı döneminde (1973-1977) yüksek büyüme hızını devam ettirmiştir. Özellikle 1974-1976 döneminde arka arkaya üç yıl ilk iki plan dönemi ortalamalarının üstünde büyüme hızına ulaşılmıştır. Ancak, bu yıllarda

²⁶⁵ KAYMAKÇI, a.g.m., s. 237.

²⁶⁶ ÖÇAL, Tezer, “Türkiye Ekonomisi”, Savaş Yayınevi, Ankara, 2005, s.45.

²⁶⁷ ŞİRİN, a.g.e., 2006, s.43.

²⁶⁸ ŞAHİN, a.g.e., s.129.

²⁶⁹ EMSEN, DEĞER, a.g.e., s.118.

sağlanan yüksek büyüme hızını başarılı bir iktisat politikasının sonucu olarak değerlendirmek olası değildir. 1970'den sonra ekonomide fiyat istikrarı bozulmaya başlamıştır. 1971-1977 döneminde %10 ila %30 arasında değişen yıllık enflasyon yaşanmıştır; ortalama enflasyon oranı %18'i aşmıştır²⁷⁰.

Ekonomik bunalımdan çıkmak için 1978 ve 1979'da bir dizi ekonomik tedbirler uygulanmıştır. Fakat bu tedbirler sorunun özüne inmediği için, bir bütünlük arz etmedikleri ve dönemin iç ve dış koşulları bunların uygulanmalarına tam imkan vermediği için başarılı olmamıştır. Nihayet 24 Ocak 1980'de dönemin hükümeti IMF'nin temsil ettiği yabancı sermaye çevrelerinin kredi desteğini de arkasına alarak ekonomide radikal dönüşümleri amaçlayan bir istikrar programı yürürlüğe koymuştur²⁷¹.

C. 1980 Sonrası Dönem

1980'den itibaren Türkiye ekonomisinde dışa açılmaya yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile ithal ikamesi politikası terk edilmiş, bunu yerine ihracata yönelik bir sanayileşme politikası benimsenmiştir²⁷².

1980 öncesi muhafazakar uygulama nedeniyle yabancı şirketler için yatırım izni, yapılan yatırımların tasfiyesi, sermaye yatırımı ve faaliyet konularındaki değişiklik için kanunun öngördüğü Bakanlar Kurulu kararını çıkartmak büyük güçlükler neden olmuştur. Bu nedenle, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu 1954 yılında çıkmış olmasına rağmen, 1980'den sonra uygulamaya başlandığını söylemek mümkündür²⁷³.

1977-1980 krizi beraberinde demokrasinin de tıkanması sonucunu doğurmuş ve gerek Anayasa'da, gerekse iş ve örgütlenme yasalarında getirilen kısıtlamalar ile birlikte emeğin kazanımları hızla geriletilmiştir²⁷⁴. Bu dönüşümü takip eden 1981-87 arası dönem, Türk ekonomisinde ithalat korumalarının kaldırılarak dışa açılma ve dünya ekonomileriyle mal ve finans piyasalarında eklemlenmeye girildiği yıllardır. 24 Ocak kararları diye de anılan bu dönüşümün temel amacı, bir yandan ulusal ekonominin

²⁷⁰ ŞAHİN, a.g.e., s.177.

²⁷¹ ŞAHİN, a.g.e., s.178.

²⁷² KILINÇ SAVRUL& ÖZEL & KILIÇ, a.g.m., s.69.

²⁷³ EFE, a.g.e., s.68.

²⁷⁴ YELDAN, Erinc, "Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme", İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.38-39.

birikim ve kaynakların dağılımı mekanizmalarında pazar fiyatlarının belirleyici unsur oluşturması, diğer yandan da mal ve hizmet ihracatını artırmaya yönelik yoğun bir devlet desteği ile sürdürülen dışa açılma stratejisidir. Bu genel strateji altında imalat sanayinin ihracat pazarlarına yöneltilmesi öncelik kazanmış ve bu amaca uygun olarak, bir yandan yoğun bir teşvik sistemi uygulamaya konulurken, bir yandan da döviz kuru aşınmaya bırakılmıştır. Bunlara ek olarak, 1981'den başlayarak faiz ve kredi tahsisi üzerindeki kontroller kaldırılarak ulusal mali piyasaların “derinlik” kazanması hedeflenmiştir²⁷⁵.

1980-1983 döneminde piyasalarda arz-talep dengesi sağlandı, ödemeler bilançosu açıkları küçüldü, döviz darboğazından çıkıldı, dış ödemeler rahatladı ve enflasyon gerileme sürecine girdi. Buna karşılık, GSYH büyüme oranları düşük düzeyde kaldı, işsizlik arttı, para piyasası dengesizlikleri sürdü. Devletin ekonomideki yeri daraltılmadı, buna karşılık sosyal dengesizlikler büyüdü²⁷⁶. 5.Beş Yıllık Kalkınma Döneminde ihracat teşviklerinin yanı sıra, ithalatta liberalizasyona gidilmesi ile yabancı sermaye ülkeye girse de, ekonominin dışa açıklığı artmıştır. Artan dış ticaret açıkları karşısında, dış borç alımı da artmıştır²⁷⁷.

İhracata dayalı büyüme politikalarının uygulandığı 1983-1989 döneminde, Türkiye uluslararası piyasada rekabet üstünlüğünü düşük işgücü maliyetleri ve dolayısıyla düşük ücret politikalarıyla uygulamaya çalışmıştır. Bu dönemde ihracatın arttırılabilmesi ücretlerin baskı altında tutulması ve bunun sonucunda iç talebin daraltılması ile mümkün olabilmiştir. Ücretlerin baskı altında tutulması hem üretim maliyetlerini azaltmada, hem de işletme kapasite kullanımını arttırmada etken olmuştur²⁷⁸. Bu bağlamda, küreselleşme sürecinde Türkiye’de ücretlerin yatırım ve verimlilikteki gelişmelere bağlı olarak değişmediği gözlenmiştir. Çünkü, bu üç bileşen birbirine bağlı olarak değiştiğinde istihdam da olumlu gelişmelerin ortaya çıkması kaçınılmazken, Türkiye’de istihdamda yaşanan gelişmeler bu üç bileşenin birbiri ile bağlantılı olmadığını ortaya koymaktadır. Bu anlamda, Türkiye’de verimlilik ve

²⁷⁵ YELDAN, 2002, s.39.

²⁷⁶ ŞAHİN, a.g.e., s.197.

²⁷⁷ ÖÇAL, 2005, s.158.

²⁷⁸ TEMİZ, a.g.e., s.188.

yatırımlar arasında bir ilişki olmadığından, verimlilik ve ücretler arasında da doğrusal bir ilişkiden söz edilmesinin oldukça güç olduğu söylenebilir²⁷⁹.

Kamu yatırımlarındaki artışın telafi edilmesi, yeni teknoloji girişinin hızlandırılması, dış borçlanmanın sınırlandırılması, sanayinin dışa açılmasını kolaylaştırma gibi amaçlarla, yabancı sermayenin yapacağı dolaysız yatırımlara büyük teşvikler getirilmiştir. Programın uygulamaya başlamasıyla yabancı özel sermayeyi daha çok özendirmek amacıyla yönetsel ve yasal düzenlemelere gidilmiştir. Yabancı sermayeyi özendirme amacıyla Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi çıkarılmıştır. Bu kararnameden amaçlanan bürokratik işlemleri en aza indirmektir²⁸⁰.

Türkiye ekonomisinde 1980'lerin ikinci yarısından itibaren devletin Merkez Bankası kaynakları yerine iç borçlanmaya yönelmesi ve bununla birlikte iç ve dış borç faizlerinden oluşan transfer harcamalarının artması, kamu tasarruflarının bu süreçte azalmasına neden olmuştur. Kamu kesimi tasarruflarının erimesi ve gelir-harcama dengesinin bozulmasına paralel olarak devlet, bu dönemde giderek daha yüksek reel faiz oranlarıyla borçlanmak durumunda kalmıştır²⁸¹. 1980'lerin sonunda oluşmaya başlayan kamu finansman krizi, ulusal ekonomide gelirlerin yeniden dağıtılmasına yönelik tarihsel bir işlev görmüştür. Yüksek oranlı teşvikler, sermaye vergilerinin tahakkuk bazında düşürülmesi, KİT ürünleri fiyatlarının baskı altında tutularak özel sermayeye ucuz girdi sağlanması gibi unsurlardan oluşan bu işlev, söz konusu dönemde emek lehine yönelen bölüşüm süreçlerini sermaye kesimi açısından hazmedilebilir kılan bir mekanizma yaratılmıştır²⁸².

Türkiye ödemeler dengesinde sermaye hareketlerini 1989 yılında bütünüyle serbestleştirmiş durumdadır. Bu adım ile dış sermaye hareketleri üzerindeki bütün kontroller ve denetim kaldırılmış ve Türk finans piyasaları kısa vadeli sıcak paranın spekülasyonuna açılmıştır. Böylece ulusal piyasalarda döviz ve faiz kuru birbirine bağlı hale gelmiş ve Merkez Bankası'nca birbirinden bağımsız biçimde birer politika aracı olarak kullanabilme olanağını yitirmiştir²⁸³. Böylece Türkiye ekonomisi dünya

²⁷⁹ TEMİZ, a.g.e., s.188.

²⁸⁰ ÖÇAL, 2005, s.152-153.

²⁸¹ OKTAYER & SUSAM, ÇAK, a.g.e, s.42.

²⁸² YELDAN, 2002, s.27.

²⁸³ YELDAN, 2002, s.135.

pazarlarıyla eklemlenme ve küreselleşme sürecinde yeni bir dönemeci gerçekleştirerek, 1990'lı yıllara doğrudan doğruya “dışa açık bir makroekonomi” görünümünde girilmiştir²⁸⁴.

DYY'ları çekmedeki başarısızlığın nedenlerinden biri, yüksek enflasyon ve ekonomik istikrarsızlıktır. 1990'lı yıllarda bir türlü düşürülemeyen enflasyon, yüksek kamu açıkları, büyüyen iç ve dış borç birikimi, ülkeyi tarihinin en ciddi krizleri (1994,1999 ve 2000) içine sokmuş, büyüme sürecini kesintiye uğratmıştır. Bu ekonomik ortam uzun vadeli yatırım planlamasının koşullarını ortadan kaldırmaktadır. Çok yüksek reel faizler ve ulusal paranın aşırı değerlenmesi, başka ülkelerde olduğu gibi iç tasarrufların yurtdışına kaçmasına ve bunların bir bölümünün daha sonra tekrar ülkeye dönmesine neden olmaktadır²⁸⁵. Türkiye ekonomisi, 1998 yılının ikinci yarısından itibaren, içeride biriken sorunların taşınmaz hale gelmesine ek olarak, dış alemdeki gelişmeler üzerine daha fazla ağırlaşan bir krize sürüklendi. Güney Asya (1997) ve Rusya'da (1998) yaşanan ekonomik krizler ve buna bağlı olarak sermaye kaçıışı Türkiye'yi yeni bir stagfasyona sürükledi. Sözü edilen bölgelerde yaşanan krizler üzerine, başta ABD olmak üzere G-7 ülkelerinin, uluslararası sermayeyi krizdeki ülkelere yönlendirme girişimleri, kısa vadeli sermaye akımını etkiledi. Türkiye'den birkaç ay içinde 7 milyar dolar gibi bir sermaye çıkışı oldu²⁸⁶.

Türkiye ekonomisinde 2001 yılından sonraki dönem değerlendirildiğinde özel kesim tasarruf-yatırım farkının giderek düştüğü ve bu alanda tasarruf açığı olduğu görülmektedir. Kamu kesiminde ise borçlanma ihtiyacının azalması ve bütçedeki faiz yükünün düşmesi ile kamu kesimi tasarruf fazlası vermeye başlamıştır. Özellikle 2006 yılında kamu kesimi yüzde 1.1 oranında tasarruf fazlası verirken özel kesim yüzde -8.8 oranında tasarruf açığı vermiştir²⁸⁷. 2000'li yılların başında yabancı sermaye girişinin artması, ithalat patlaması ve düşen faizlerin yurt içi talebini arttırması sonucunda cari işlemler dengesinde sürdürülemez bir açıkla karşılaşmıştır. Bankaların yenilenemeyen dış kredileri nedeniyle açık pozisyonlarını kapatmadaki zorlukları finansal sistemi sıkıntıya sokmuştur. Merkez bankası programını gerekçe göstererek artan likidite

²⁸⁴ YELDAN, 2002, s.40.

²⁸⁵ ÖÇAL, 2005, s.267-268.

²⁸⁶ ŞAHİN, a.g.e., s.243.

²⁸⁷ OKTAYER &SUSAM & ÇAK, a.g.e., s.43.

gereksinimini karşılamaması faizlerin hızla yükselmesine yol açmıştır. Sermaye çıkışları Merkez Bankası rezervlerini eritirken artan devalüasyon baskısına daha fazla dayanılmayarak dalgalı kur sistemine geçilmiştir²⁸⁸.

2000 istikrar programı para ve döviz politikaları açısından daha somut politika dönüşümleri içermekteydi. Burada ana hedef, para ve döviz kuru gelişmelerinin önceden tahmin edilebilir kılınmasıyla yerli ve yabancılar için finansal yatırımların getirisi üzerindeki belirsizliğin azaltılmasıydı²⁸⁹. Türkiye ekonomisinde 2001 yılından sonra yakalanan istikrar ortamı ve iktisadi büyümenin son 22 çeyrekte artan bir seyir izlemesi, yatırım ortamının iyileştirilmesi, AB ile tam üyelik müzakereleri sürecinin öngörülebilirlik üzerindeki etkisi, diğer yandan dünya ekonomisinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından olumlu gelişmelerin olması ve 2000 yılından sonra dünya genelinde uluslararası doğrudan yatırımlar açısından ikinci rekor düzeydeki rakamların yakalanması, Türkiye'ye gelen UDY miktarının artmasını sağlayan nedenlerden bazıları olarak sayılabilir²⁹⁰.

5 Haziran 2003 tarihinde kabul edilen 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”nun amacı doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesine, yabancı yatırımcıların haklarının korunmasını ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulmasına, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesine ve saptanan politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların artırılmasına ilişkin esasların düzenlemektedir²⁹¹. Tarihsel süreç dikkate alındığında gelinen noktada artık bu yasayla yabancı sermaye yatırımları ülkemiz için olmazsa olmaz bir kaynak olarak kabul görmüştür. Korumacı ve devletçilik yanlısı politikalarla liberal ve dışa açılmayı savunan politikalar arasındaki tarihsel süreç, liberal anlayıştan yana bu yasayla şekillendirilmiştir²⁹². 2008’in son çeyreğinden itibaren ciddi olarak ekonomimizi etkileyen küresel finansal kriz ise dış kaynaklıdır, daha önce Türkiye'nin son otuz yılda yaşadığı ekonomik krizlerden farklıdır. Krizin görünürdeki nedeni ABD’de bir kısım bankaların kurlsız, etkin

²⁸⁸ ÖÇAL, 2005, s.228.

²⁸⁹ YELDAN, Erinc ve diğerleri, “Türkiye Ekonomisi”, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1853, Eskişehir, 2009, s.279.

²⁹⁰ OKTAYER & SUSAM & ÇAK, a.g.e., s.45.

²⁹¹ YENTÜRK, Nurhan, ve diğerleri, “Türkiye Ekonomisi”, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1853, Eskişehir, 2009, s.69.

²⁹² KAYMAKÇI, a.g.m., s. 238-239.

denetimsiz bir ortamda aşırı kazanç hırsı ile düşük gelirlilere konut kredisi açmaları ve bu şekilde oluşan varlıklarını karşılık göstererek subprime (veya toksik) türev finansal araçlar üretmeleridir. Küreselleşme sürecinde mal-hizmet ve finans piyasaları ileri derecede bütünleştiği için ABD kaynaklı bu gelişmeler tüm dünyaya yayılmıştır²⁹³.

Özetle, dünya ekonomisinde olduğu gibi 1923'den günümüze Türkiye ekonomisinde hedef alınan sanayileşme politikalarının uygulanan genel ekonomi politikalarına yön verdiği dikkat çekmektedir. Ana hatlarıyla Türkiye'nin sanayileşme stratejisi incelendiğinde, kronolojik olarak 1923-1929 özel sektör ağırlıklı kalkınma, 1930-1945 devlet eliyle kalkınma, 1946-1960 özel sektör öncelikli kalkınma, 1961-1980 planlı veya ithal ikameci sanayileşme ve 1981 ve sonrası ise ihracata yönelik sanayileşme olarak dikkat çekmektedir. 1923-1929, 1946-1960 ve 1981 sonrasını içeren dönemler daha liberal politika uygulamalarını ifade ederken; 1930-1945 ve 1961-1980 dönemleri ise daha korumacı ve müdahaleci politikaların uygulandığı yıllar olmuştur²⁹⁴.

Yabancı sermaye çekme ve yabancı yatırımlar için uygun bir hukuki ve idari ortam sağlama çabaları sonucu Türkiye'de yabancı sermaye mevzuatı 1980'lerden bu yana adım adım liberalleştirilmiş ve son olarak 2003 yılında tadil edilmiştir. Haziran 2003'de kabul edilen 4875 sayılı yeni yabancı sermaye kanunu Türkiye'de daha yatırımcı dostu bir yasal ortam yaratmış, yabancı yatırım prosedürleri sadeleştirilmiş, bürokratik formaliteler azaltılmış, yerli yatırımlar ile eşit muamele ilkesi güçlendirilmiştir²⁹⁵. Adı geçen Kanun'un 2.maddesinin b bendinde şöyle denmektedir;

b) Doğrudan yabancı yatırım: Yabancı yatırımcı tarafından,

1) Yurt dışından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,

- Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),

- Makine ve teçhizat,

- Sinaî ve fikrî mülkiyet hakları,

²⁹³ ŞAHİN, a.g.e, s.275.

²⁹⁴ EMSEN & DEĞER, a.g.e., s.113-114.

²⁹⁵ NAS, Çiğdem, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve AB Üyelik Süreci", İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, Şubat 2012, S.169, s.52.

2) Yurt içinden sağlanan;

-Yeniden yatırımda kullanılan kâr, hâsılat, para alacağı veya malî değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,

- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar,

gibi iktisadî kıymetler aracılığıyla;

i) Yeni şirket kurmayı veya şube açmayı,

ii) Menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az % 10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı,

c) Müsteşarlık: Hazine Müsteşarlığını, ifade eder²⁹⁶.

Yeni kanuna göre, yabancı yatırımcıların bazı kritik sektörler dışında artık izin almaları gerekmekte, bazı istatistiki bilgiler vermeleri yeterli olmaktadır. Yeni iş kurma ve hisse transferi için koşullar yerel yatırımcılar ile aynıdır. Her yabancı hissedar başına 50.000 dolarlık sermaye zorunluluğu kaldırılmıştır. Yabancı yatırımcılar, kar, hisse, hasılat, telif hakları gibi kazançları dışarıya serbestçe transfer edebilmektedir. Çoğu durumda da emlak sahibi olma koşulları da yerli yatırımcılarla eşittir. Çıkabilecek uyuşmazlıklarda ulusal ya da uluslararası tahkime izin verilmektedir²⁹⁷.

Türkiye ekonomisinin dünya pazarlarına açılması 1980-83 dönüşümü ile başlamış, 1989-90'da da tamamlanmıştır. Bu süreçte, öncelikle mal piyasaları dış pazara açılmış ve ticaret kotalarının koruması altındaki ithalat rejimi serbestleştirilmiştir. Döviz kuru yüksek bir devalüasyonu takiben esnekleştirilmiş ve dolaylı teşviklerle birleştirilerek sanayinin ihracata yönlendirilmesinde temel bir araç görevi görmüştür. Ulusal mali piyasaların serbestleştirilmesi ve dış finans merkezleriyle eklemlenme süreci bu gelişmeleri yakından izlemiş ve Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllara tamamıyla dışa açık bir ekonomi konumunda girmiştir. Bütün bu gelişmeler altında, ulusal ekonominin birikim ve bölüşüm ilişkileri de derinden etkilenmiş ve iktisadi artığın yaratılması ve yeniden dağıtılması sürecine ilişkin dinamikler yeniden yapılanmıştır²⁹⁸.

²⁹⁶ “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”, 17.06.2003 tarih ve 25142 sayılı Resmi Gazete, www.resmigazete.gov.tr

²⁹⁷ NAS, a.g.m., s.53.

²⁹⁸ YELDAN, 2002, s.25.

III. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINA İLİŞKİN ANALİZ

Günümüzün yeni şartları sonucunda, yabancı sermayenin yeni yararları ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere, yabancı sermayeden umulan klasik yararlar; sermaye açığını kapatmak, işsizliğe çözüm bulmak ve teknoloji getirmek şeklindedir. Günümüzde yabancı sermaye, gelişen yeni şartlara bağlı olarak gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin siyasi ve ekonomik desteği, küreselleşme, çevresel koruma ve insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi yararları da beraberinde getirmektedir²⁹⁹.

Yabancı yatırımlar yoluyla, ülkeye yapılan sermaye girişi, hem insana hem de fiziksel sermayeye yatırım yapılması imkanını sağlar. Özellikle GOÜ'lerde, ekonomik kalkınma sürecinde tarım, sanayi, hizmet olarak adlandırılan temel sektörlerin GSYH'daki nispi paylarında değişiklikler gözlenmektedir. Kalkınma ile birlikte tarım sektörünün payı azalırken, sanayi ve hizmet sektörünün payı artmaktadır³⁰⁰.

Kısa vadeli akımların tersine, uzun vadeli DYY'ler, yatırım planı yapılan ve likidite sorunu yaşayan GOÜ'ler açısından, özellikle üretime yönelik fabrikaların kurulması noktasında çok daha önemlidir. Yeterli sermaye birikimi olmayan bir ülkenin kalkınmada arzuladığı sonuçları elde edemediği noktada, DYY'ler bu ülkeler için "can simidi" vazifesini üstlenir. DYY yoluyla ev sahibi ülke, kalkınmanın ve büyümenin sürdürülmesi için doğrudan dış finansman sağlarken, DYY sonucunda oluşan dolaylı bazı faydalardan da istifade edebilir. DYY sayesinde, ülkeye gelen yatırımla birlikte, bir manada yatırım için gerekli olan teknoloji ve diğer faktörlerde transfer edilmiş olur. Bilgi ve teknolojinin hedef ülkeye gelmesi, yerel firmaların da bu bilgiyi öğrenmeleri ve taklit etmelerini sağlar. Yerel piyasada rekabetin artması, insan ve sermayenin firmalar arasında hareketi ve dikey bağlantıların güçlenmesi sonucunu doğurur ve verimliliği artırır³⁰¹.

²⁹⁹ KIRANKABEŞ, a.g.e., s.269.

³⁰⁰ DİNLER, Zeynel, "Tarım Ekonomisi", Ekin Kitabevi, 5.Baskı, Yıl:2000, s.77.

³⁰¹ GEDİKLİ, Ayfer; "Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 2011, c.6, S.1, s.131.

A. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırım Girişlerine Genel Bir Bakış

Bilindiği gibi, dünyadaki doğrudan yabancı yatırımlarda, özellikle 1980’lerin ortalarından itibaren çok önemli artışlar olmuştur. Küreselleşmenin önemli ölçülerinden biri olarak kabul edilen bu artış, dünya üretimi ve ticaretindeki artışın önüne geçmiştir. Dünya çapındaki doğrudan dış yatırımlardaki bu artış küreselleşen dünya ekonomisinde, mal ve hizmet ticareti yoluyla gerçekleşen uluslararası ekonomiye göre daha derin bütünleşmeyi getirmiştir³⁰².

Tablo 5: Türkiye’nin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İçin Konumsal Avantajları

Temel Konumsal Faktörler	Rekabet Edilebilirlik
Pazar Amaçlı Doğrudan Yabancı Sermaye Ekonomik Büyüklük Ekonomik Büyüme Nüfus Büyüklüğü Kişi Başına Gelir	Güçlü Güçlü Güçlü Orta Seviyede
Verimlilik Amaçlı Doğrudan Yabancı Sermaye Emek Maliyetleri Emek Üretkenliği Bölgesel Uyum Emek Niteliği ve Temini İçselleştirme Amaçlı DYY Mühendis ve Teknisyen Temini Ar-Ge ve Yenilik Üsleri Haberleşme ve İnternet Altyapısı	Güçlü Güçlü Güçlü Güçlü Güçlü Zayıf Orta Seviyede
DYY’e Elverişli Ortam DYY Mevzuatı (Bağımsız DYY) DYY Mevzuatı (Özelleştirme/Altyapı DYY) Kolaylaştırıcı Süreç Siyasi Bağımlılık Teşvikler Yatırım Desteği	Zayıf Orta Seviyede Zayıf Güçlü Zayıf Zayıf

Kaynak: ÇINKO, Levent; “Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:26, Sayı: 1, Yıl: 2009, s.123.

Yukarıdaki tabloda Türkiye’nin DYY çekmek konusundaki konumsal avantajlarını yer almaktadır. Türkiye’nin yabancı yatırım çekmek konusunda var olan güçlü yönlerinin yanı sıra zayıf yönlerinin de olduğunu görmekteyiz. Alt yapı eksikliği ve hukuksal engeller gibi zayıf yönlerin yanı sıra yatırım desteklerinin ve teşviklerinde yeterince cazip olmadığı ortadadır. Bu nedenle Türkiye’nin de diğer ülkelerle rekabet

³⁰² ADIGÜZEL, Muhittin, “Uluslararası Rekabet Gücü- Belirleyici Faktörler ve Ölçülmesi, Türkiye Bağlamında bir Değerlendirme”, Nobel akademik Yayıncılık, Ankara, 2011, s.121.

edilebilirliğini sürdürebilmesi için belirlenen zayıf yönlerini güçlendirecek kararlar alması gerekmektedir.

Bir yatırım kararını belirleyen çok farklı strateji ve unsurlar söz konusudur. Vergisel teşvikler, şirketlerin yatırım kararı üzerinde etkisi olan bir çok unsurdan sadece birisidir. Yani bir yabancı şirket sadece vergileri düşük olduğu için bir ülkeye yatırım yapma kararı almaz. Durum böyle olsaydı sözgelimi Somali gibi bir ülke büyük çaplı vergi indirimlerine giderek dünyanın en çok yabancı yatırım çeken ülkeleri arasına girebilirdi. Vergisel teşvikler özellikle diğer yatırım koşulları ve yatırım cazibesi anlamında birbirine yakın ve rakip ülkeler arasındaki tercihlerde, şirketlerin kararları üzerinde etkili olmaktadır. Rakibi olarak kabul edilen ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin %30 oranında bir Kurumlar Vergisi uygulaması, söz konusu oranın Macaristan da %16, Romanya da %16, Polonya da %19, Slovakya da %19, Bulgaristanda %19,5 ve Hırvatistan da %20 olduğun düşünüldüğünde, caydırıcı bir faktör olarak kabul edilebilir. Kurumlar Vergisini %20 ye çekilmesi ülkemizi OECD ülkeleri arasında en düşük Kurumlar Vergisi uygulayan beşinci ülke konumuna getirecektir. Yapılan reformlarla ve AB üyeliğine yönelik adımlarla küresel yatırımcıların ilgisinin Türkiye'ye yöneldiği bir dönemde böyle bir vergi indirimi politikası ülkemizin cazibesine önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir. Ancak bu iyileşmelerin devamının gelmesi de yatırım akışının devamı adına önemlidir.³⁰³

³⁰³ KOVANCILAR, a.g.e., s.211.

Tablo 6: Uluslararası Sermayeli Firmaların Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı

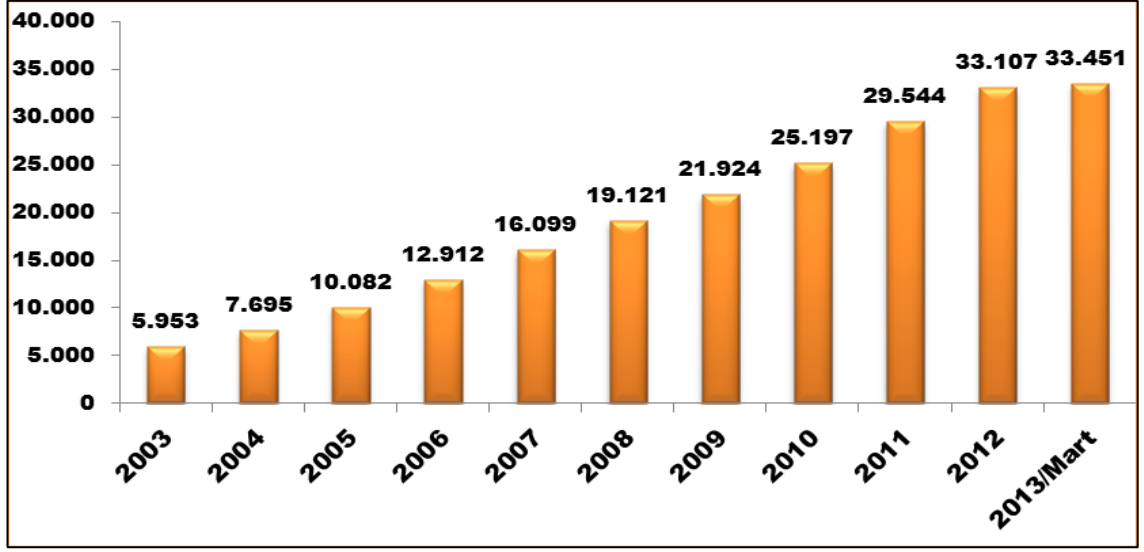
Ülkeler	1954-2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ocak-Ekim		1954-	
	(Birikimli)						2012	2013	2013/Ekim	
AB Ülkeleri	9.119	1.656	1.410	1.410	1.765	1.541	1.270	856	17.757	
	Almanya	2.745	534	480	456	596	491	393	266	5.568
	Hollanda	1.236	247	142	174	184	171	145	101	2.255
	İngiltere	1.581	215	187	157	185	171	148	105	2.601
	İtalya	531	98	85	92	111	108	91	57	1.082
	Diğer AB Ülkeleri	3.026	562	516	531	689	600	493	327	6.251
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	1.707	418	319	401	453	423	370	228	3.949	
Afrika Ülkeleri	268	43	66	97	130	152	123	114	870	
Kuzey Amerika	837	122	141	133	189	151	129	74	1.647	
	A.B.D.	735	105	109	101	162	113	98	54	1.379
	Kanada	102	17	32	32	27	38	31	20	268
Orta ve Güney Amerika, Karayipler	93	14	17	15	20	19	18	19	197	
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	2.781	511	603	921	1.432	1.645	1.424	826	8.719	
Diğer Asya	1.084	212	222	262	337	303	260	199	2.619	
	Çin Halk Cum.	266	41	39	41	54	54	46	44	539
	Güney Kore Cum.	116	13	20	18	16	29	27	22	234
	Diğer	702	158	163	203	267	220	187	133	1.846
Diğer Ülkeler	195	39	24	34	37	39	33	19	387	
Toplam	16.084	3.015	2.802	3.273	4.363	4.273	3.627	2.335	36.145	

Kaynak: “Uluslararası Doğrudan Yatırım Raporları-Ekim 2013,

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EFE25C9F-D8D3-8566-4520E25B804C70E2>

Yatırım yapan ve yatırımı çeken ülkeler açısından birçok değişkene bağlı olarak farklılık gösteren DYY’lerin ülkelere göre dağılımı yukarıda yer alan tabloda verilmiştir. 1954- 2007 yılları arasındaki verilerin birikimli olarak gösterildiği tabloda, son 5 yıllık firma sayısının diğer döneme kıyasla büyük artış gösterdiğini söylemek mümkündür. AB ülkelerinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli firma sayıları ilk sıralarda yer alırken, onları diğer Avrupa ülkeleri ile Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri takip etmektedir. AB ülkelerinde görülen yabancı sermayeli firmalar dönemsel olarak artış ve azalış göstermiş olsa da, en yüksek sayıya 2011 yılında ulaşmışlardır. Aynı yıl içerisinde tabloda yer alan diğer ülke gruplarında da artış olduğu görülmektedir. Bunun nedenini, 2008 yılında yaşanan ekonomik krizinin etkilerinin hafiflemesi ve ülkelerde ortaya çıkan politik ve ekonomik risk ortamının dağılması olarak açıklamak mümkündür.

Grafik-1: Türkiye’de Uluslararası Sermayeli Şirket Sayısı (Birikimli)



Kaynak: “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları 2013”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/3819CABC-D34E-BB4A-F091DB3A053180A3/Te%C5%9Fvik%20Uygulama%20ve%20Yabanc%C4%B1%20Sermaye%20Genel%20M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC.pdf> s.16.

2003 yılından itibaren ülkemizde bulunan uluslararası sermayeli firmaların dağılımını gösteren tabloda, faaliyet gösteren firma sayılarının her yıl önemli oranlarda arttığını görmekteyiz. 2003 yılında 5.953 olan firma sayısı 2013 yılı Mart ayı sonunda 33.451’e ulaşmıştır. Yani son 10 yıl içerisinde yaklaşık 1/5 oranında artış göstermiştir. Tabloda özellikle 2007 yılında görülen artışlar ile 2008, 2010 ve 2011 yıllarında görülen artışlar dikkat çekmektedir. Diğer yıllara göre daha büyük oranda firma girişi olduğu gözlenen bu yıllarda ülkemizde bulunan yabancı sermayeli firmaların ülkemize yapmış oldukları fiili girişleri aşağıdaki tabloda görebiliriz.

Tablo 7: Uluslararası Doğrudan Yatırım Fıllı Girişleri (Milyon \$)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ocak-Ekim	
																			2012	2013
Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Toplam (Net)	885	722	805	940	783	982	3.352	1.133	1.752	2.885	10.029	19.918	21.873	19.760	8.663	9.036	16.047	13.018	11.172	9.226
Uluslararası Doğrudan Sermaye Sermaye (Net)	885	722	805	940	783	982	3.352	1.133	754	1.542	8.188	16.996	18.921	16.823	6.881	6.542	14.034	10.382	8.888	6.981
Giriş	934	914	852	953	813	1.707	3.374	622	745	1.291	8.538	17.645	19.190	14.747	6.252	6.238	16.055	10.561	8.791	7.409
Çıkış	-49	-192	-47	-13	-30	-725	-22	-5	-8	-100	-401	-657	-770	-35	-82	-35	-1.991	-633	-350	-516
Diğer Sermaye*	516	17	351	51	8	501	2.111	711	339	-30	454	447	88
Gayrimenkul (Net)	998	1.343	1.841	2.922	2.952	2.937	1.782	2.494	2.013	2.636	2.284	2.245

Kaynak: <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EFE25C9F-D8D3-8566-4520E25B804C70E2> adresinde yer alan verilerden derlenerek hazırlanmıştır.

1990'lı yıllarda Türkiye ekonomisi krizler ve ekonominin küçülmesiyle noktalanmış kısa süreli büyüme çevrimleriyle karakterize edilmektedir. Geçmişten farklı olarak, büyüme dönemleri kısa vadeli sermaye girişleriyle beslenmektedir. Söz konusu sermaye girişleri ağırlıklı olarak faiz arbitrajı tarafından uyarılmakta, aşırı değerli TL ve yüksek reel faizler, faiz arbitrajına çekicilik kazandırırken, ithalat ve tüketimi özendirilmekte, buna karşılık ihracat ve sabit sermaye yatırımları üzerinde caydırıcı etki yaratmaktadır. Bunun sonucunda cari işlemler dengesi açıkları büyümekte ve yüksek cari açıklar diğer olumsuz ekonomik göstergelerle ve politik etkenlerle birleştiğinde kısa vadeli sermaye girişleri yerini sermaye çıkışlarına bırakarak krizlere zemin hazırlamaktadır³⁰⁴.

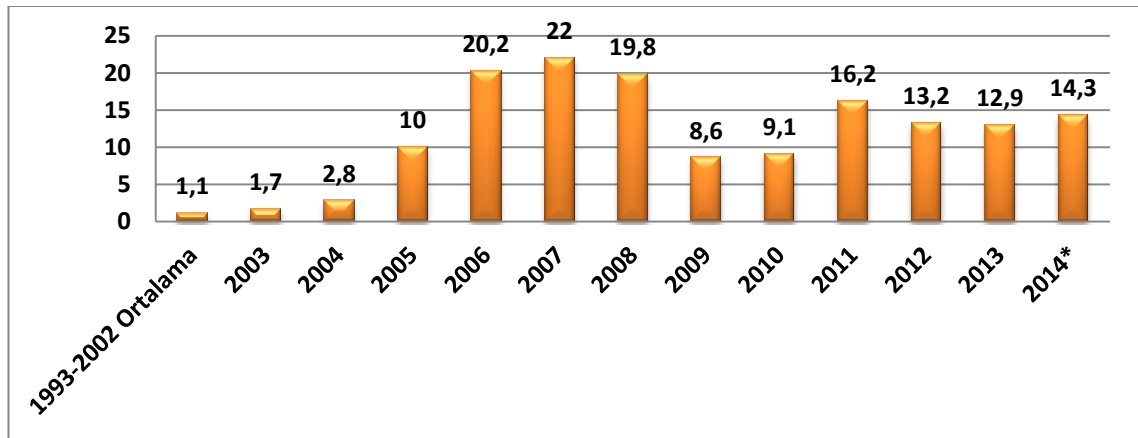
Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde 1995 yılında ülkemize yapılan net sermaye girişlerinin 1996 yılı itibarıyla belirli oranda azaldığını görmekteyiz. 1996 yılında, ülkemizde bulunan uluslararası yatırımların 192 milyon kadarının ülkeyi terk ettiği görülmektedir. Özellikle, Türkiye-AB Gümrük Birliğinin 1 Ocak 1996 yılında yürürlüğe girmesiyle, AB Birliği ülkeleriyle yapılan sanayi malların ticaretinde bütün korumalar kaldırılmış ve diğer ülkelerle ticarete de AB'nin Ortak Gümrük Tarifesi uygulanmıştır. Bu durum dış ticaret dengesinin bozulmasında arttırıcı rol oynamıştır. Ayrıca, 1995 yılında iç talebin canlanmasıyla beraber iç kaynakların yanında dış

³⁰⁴ ÖÇAL, 2005, s.233.

kaynakların kullanılmasıyla TL'nin yabancı paralar karşılığında reel olarak değer kazanması ithalat lehine dış ticaret hacmini olumsuz etkileyen bir diğer faktör olmuştur³⁰⁵.

2000'li yıllara gelindiğinde ise net yabancı sermaye girişlerinin arttığı görülürken, sermaye çıkışlarının ülkeye yapılan girişlere göre yüksek bir oranda seyrettiği görülmektedir. 2001'den bu yana gerçekleştirilen makroekonomik reformlar ve yatırım ortamını iyileştirme çabaları, Türkiye'ye yabancı girişinin önündeki önemli engellerin kalkmasını sağlamış olsa da, 2005 öncesi DYY'de ülke ekonomisine katkı yapacak boyutta bir artışa yol açmamıştır³⁰⁶. 2006 yılı itibari ile gözle görülür net olarak artış gösteren DYY girişlerinin artmasının yanı sıra, ülkeyi terk eden sermaye miktarının da azaldığı görülmektedir. Bunun durumun önemli nedenlerinden birinin 2004 yılında uygulanmaya başlanan, 2006 ve 2009 yıllarında revize edilerek yürürlüğe koyulan teşvik sisteminin etkisinin büyük olduğu söylenebilir.

Grafik-2: Türkiye'de Bulunan Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (Milyar US\$)



* 2014 yılı Mart ayı itibariyle yıllıklandırılmıştır.

Kaynak: "Türkiye Ekonomisi Mart 2014" http://www.hazine.gov.tr/File/?path=ROOT%2FDocuments%2FGenel+%C4%B0%C3%A7erik%2FEkonomi_Sunu_mu.pdf s.68.

Grafik 3'de Hazine Bakanlığı'nın Mart ayında yayınlamış olduğu raporunda yer alan, DYY'nin 1993-2014 yılları arasındaki girişleri görünmektedir. Türkiye'de bulunan DYY girişleri 1993-2002 yılları arasında birikimli olarak verilmiştir. Bu yıllar arasında

³⁰⁵ ULUDAĞ & ARICAN, s.204.

³⁰⁶ YILMAZ, Kamil, s.2

sermaye girişleri 1,1 milyar dolara ulaşmıştır. 2003 yılı itibariyle ülkeye gelen DYY'nin, 10 yıllık dönemde yapılan toplam girişlerden daha fazla olduğu görülmektedir. 2004 yılından 2005 yılına geçildiğinde ise çok önemli bir oranda artış meydana gelmiştir.

17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı Kanun ile Türkiye'ye ithal edilecek yabancı sermayeye yapılan sınırlama kaldırılmıştır. Kanun'un 1.maddesi ile doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi, yabancı yatırımcıların haklarının korunması, yatırım ve yatırımcı tanımlarının uluslararası standartlara getirilmesi, izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesi, tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların arttırılması amaçlanmıştır. Kanun'un değişmesini izleyen dönemlerde ülkeye giriş yapan DYY'nin arttığı açıkça görülmektedir. Ancak, ülkelerdeki ekonomik kriz ve politik risk ortamlarından fazlasıyla etkilenen DYY'nin 2009 yılında 19,8 milyar dolardan 8,6 milyar dolara gerilediği görülmektedir. 2011 yılında tekrar yükselişe geçen DYY girişleri, 16,2 milyar dolara ulaşmıştır. 2014 yılında 14,3 milyar dolara ulaşan DYY girişleri Mart ayı itibariyle öngörülen rakama yer verilmiştir.

B. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dünyadaki Yeri

Ülkeler yabancı yatırımları çekebilmek için bazen kendileri için etkin olmayan sonuçlara yol açsa bile rakip ülkelerle kıyasıya rekabete girebilmektedirler. Hükümetler ülkelerinin yatırım cazibesine yönelik politika ve tedbirler uygulamakta, ülke promosyonları yapmakta, adeta ülkelerini yatırımlar için en uygun yer olarak sunmaya çalışmaktadır.³⁰⁷ Özellikle GOÜ'ler, istihdam seviyesine arttırmak için emek yoğun yatırımları tercih etmektedirler.

Tablo 9'da Gelişmekte Olan Ülkeler arasında en fazla DYY çeken ilk 20 ülkenin 2011-2012 yıllarındaki sıralamasına yer verilmiştir Uluslararası Yatırımcılar Derneği'nin 26 Haziran 2013 tarihinde yayınladığı basın bülteninde 2011-2012 yıllarında gelişmekte olan ülkeler arasında en fazla DYY çeken ülkelere (ilk 20) yer verilmiştir. Tabloyu incelediğimizde Çin, Hong Kong, Brezilya, Singapur, İngiltere

³⁰⁷ KOVANCILAR, a.g.e., s.152.

Virgin Adaları, Rusya, Şili, Hindistan, Endonezya, Kolombiya, Kazakistan, Meksika ve Arjantin'in en çok DYY çeken gelişmekte olan ülkeler olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 8: Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında En Fazla DYY Çeken Ülkeler (İlk 20)

2012	2011	Ülke	2012 DYY Miktarı (Milyar\$)
1	1	Çin	121,1
2	2	Hong Kong	74,6
3	3	Brezilya	65,3
4	4	İng.Virjin Adaları	64,9
5	5	Singapur	56,7
6	6	Rusya Federasyonu	51,4
7	8	Şili	30,3
8	7	Hindistan	25,5
9	11	Endonezya	19,9
10	15	Kolombiya	15,8
11	14	Kazakistan	14
12	9	Meksika	12,7
13	18	Arjantin	12,6
14	13	TÜRKİYE	12,4
15	20	Peru	12,2
16	12	S.Arabistan	12,2
17	16	Malezya	10,1
18	17	Kore	9,9
19	22	BAE	9,6
20	21	Tayland	8,6

Kaynak: "Uluslararası Yatırımcılar Derneği 26 Haziran 2013 Basın Bülteni/ UNCTAD Yatırım Raporu 2013"

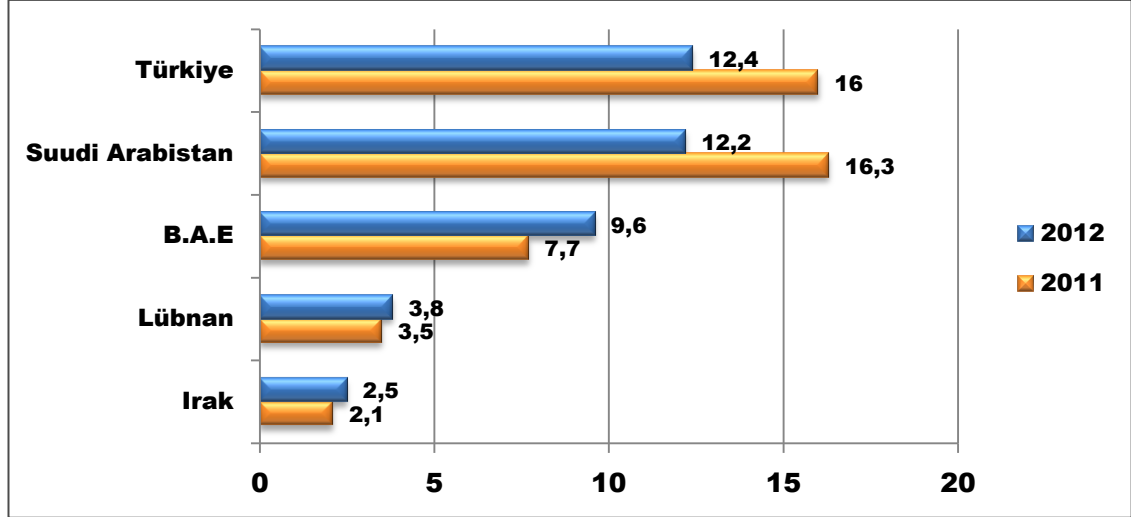
www.yased.org.tr/webportal/Turkish/haberler/basin_bultenleri/Documents/YASED-UNCTAD-2013-Raporu.pdf s.4.

(Erişim tarihi:29.06.2013)

Tablo 9'a göre Türkiye'nin son yıllarda DYY sıralamasına baktığımızda, gelişmekte olan ülkeler arasında bir sıra gerileyerek 2012 yılında 14. sırada yer aldığını görmekteyiz. Türkiye, dünyanın gelişmekte olan en büyük 20 pazarından biridir. Hem ulaşım, enerji ve yeterli teknolojik altyapı olanakları, hem de insan kaynakları açısından, cazip koşullara sahiptir. Kolayca eğitilebilen niteliksiz işgücünün yanı sıra, çok iyi eğitim görmüş bir yönetici sınıfı ve ortaklık yapabilecek dinamik bir girişimci

kesime sahiptir. İşgücü ve üretim faktörleri maliyetleri de diğer ülkelere göre nispi olarak daha ucuzdur³⁰⁸.

Grafik-3: Batı Asya Bölgesinde En Fazla Yatırım Çeken Ülkeler (İlk 5)



Kaynak: “Uluslararası Yatırımcılar Derneği 26 Haziran 2013 Basın Bülteni/ UNCTAD Yatırım Raporu 2013”
www.yased.org.tr/webportal/Turkish/haberler/basin_bultenleri/Documents/YASED-UNCTAD-2013-Raporu.pdf s.5.
(Erişim tarihi:29.06.2013)

Ancak Türkiye’yi Batı Asya Bölge ülkeleri arasında değerlendirdiğimiz zaman daha farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Aynı bültende Türkiye, 2011- 2012 yılları arasında, Batı Asya ülkeleri arasında il beş sıraya girerek, ilk kez en fazla yatırım çeken ülke olmuştur. 2011 yılında yatırım çeken ülkeler arasında %16 oranında iken 2012 yılında bu oran %12,4’e gerilemiştir. Türkiye’yi Suudi Arabistan takip etmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri 2011 yılında %7,7 2012 yılında ise %9,6 oranı ile 3. Sırada yer almıştır. İlk 5 Batı Asya ülkesi içerisinde yer almayı başaran Lübnan ile Irak’ın 2011-2012 yıllarına ilişkin yatırım çekme oranları ise birbirine oldukça yakındır.

³⁰⁸ AYDEMİR, Cahit & ARSLAN, İbrahim & UNCU, Funda, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya’daki ve Türkiye’deki Gelişimi”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2012, Cilt:1, Sayı:23, http://kosbed.kocaeli.edu.tr/sayi23/cahit_aydemir.pdf s.79.

Tablo 9: Türkiye’deki Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri ve Uluslararası Doğrudan Yatırımlardan Aldığı Pay

Yıl	Giriş (Milyar \$)	Dünya Toplamındaki Pay (%)	Gelişmekte olan ülkeler toplamındaki pay (%)	Sıralama
2012	12,4	0,9	1,6	24
2011	15,9	1	2	26
2010	9,1	0,7	1,4	29
2009	8,4	0,7	1,4	30
2008	19,5	1,1	2,5	20
2007	22	1,1	3,3	25
2006	20,2	1,4	4,2	17
2005	10	1	2,8	23
2004	2,8	0,4	0,9	38
2003	1,7	0,3	0,8	53
2002	1,1	0,2	0,6	53
2001	3,4	0,4	1,5	38
2000	1	0,1	0,4	53
90'lar	0,8	0,2	0,6	-
80'ler	0,2	0,2	0,8	-

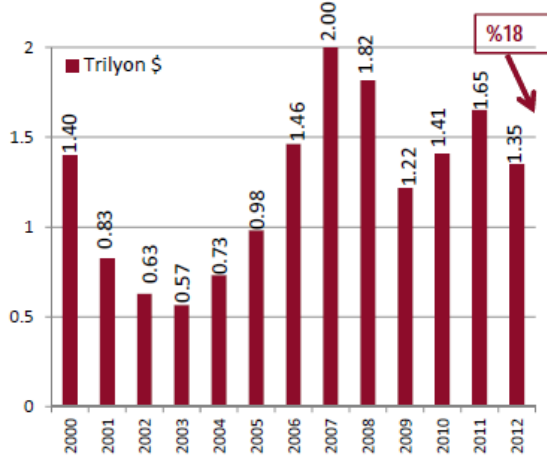
Kaynak: “Uluslararası Yatırımcılar Derneği 26 Haziran 2013 Basın Bülteni/ UNCTAD Yatırım Raporu 2013”

www.yased.org.tr/webportal/Turkish/haberler/basin_bultenleri/Documents/YASED-UNCTAD-2013-Raporu.pdf

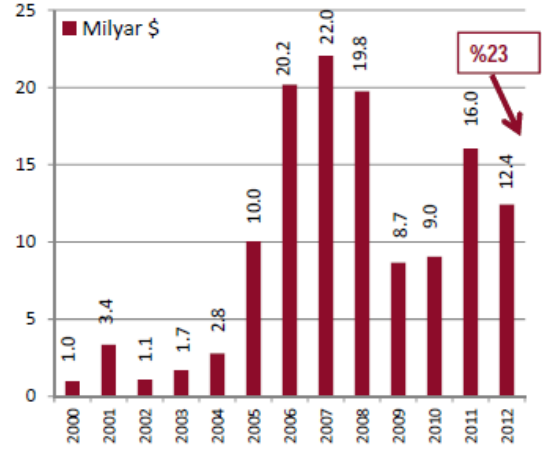
s.18. (Erişim tarihi:29.06.2013)

Türkiye, 2000 yılından itibaren GOÜ’deki Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri sıralamasında yer almaya başlamıştır. 2001 ve 2005 yıllarında önemli oranlarda yabancı sermaye girişi sağlanmıştır. Türkiye’nin Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri sıralamasına baktığımızda 2004 yılında 38. sırada yer alırken, 2005 yılı itibariyle 23. sıraya yükseldiğini görüyoruz. Aynı yıl içerisinde GOÜ’deki payımız %2,8’den % 4,2’ye çıkmıştır. 2008 yılından sonra Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri 8,4 milyar dolara gerilerken, dünya toplamındaki payımız %1,1’den %0,7’ye gerilemiştir. 2010 yılında tekrar artış gösteren Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri, 2012 yılında artarak devam etmiş ve Türkiye’nin dünya genelindeki uluslararası doğrudan yatırımlardan aldığı pay %0,9 olurken, 169 gelişmekte olan ülke toplamında ise payı %1,6 olmuştur.

Grafik-4(a): Dünyada Uluslararası Doğrudan Yatırımlar
(2000-2012)



Grafik-4(b): Türkiye’de Uluslararası Doğrudan Yatırımlar
(2000-2012)



Kaynak: “UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2013”,
www.yased.org.tr/webportal/Turkish/haberler/basin_bultenleri/Documents/UNCTADWIR2013-Sunum.pdf s.3.
(Erişim tarihi:29.06.2013)

2000-2012 yılları arasında gerçekleşen DYY’lerin tüm dünyada ve Türkiye’de gerçekleşme oranını mukayese edebilmek için yukarıda yer alan grafikleri baz alabiliriz. Grafiğe (a)’ya bakıldığında 2001 yılından itibaren dünyada DYY’de ani bir düşüş görülmektedir. Bu düşüşün nedenini 11 Eylül saldırısı ile birlikte ortaya çıkan terör korkusu ve güvensizlik ortamı olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Türkiye’de 2001 yılından sonra DYY’deki azalma grafik (b)’nin sebebi buna ek olarak, yaşanan krizde aşırı değerli kur politikasından kaynaklanan ekonomik dengesizlik ile hızlı sermaye çıkışlarının etkisinin olduğu da muhakkaktır. 2003 yılına kadar yaklaşık 1.000 trilyon dolar kayıp yaşanmıştır. 2003 yılından itibaren yeniden bir ivme kazanan küresel akımlar 2007 yılında en üst seviyeye ulaşmıştır. 2.000 trilyon dolara yaklaşmış olan yatırımlar 2008 yılında yaşanan Küresel Krizin etkisi ile tekrar düşüşe geçmiştir ancak 2010 yılı itibariyle 1,41 trilyona ulaşmıştır. Dünya genelinde DYY girişleri 2012 yılında bir önceki yıla göre % 18 azalarak 1,35 trilyon dolara düştüğünü görmekteyiz. Türkiye’deki DYY girişleri 2012 yılında bir önceki yıla göre %23 azalarak 12,4 milyar dolara gerilemiştir.

C. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Bazda Analizi

Bir ülkenin ekonomik performansı reel yatırımların GSYH içindeki payının büyüklüğü ile yakından ilgilidir. Reel yatırımların artması, yeterli kaynakların varlığı ile ilişkili olup ülkede yeterli kaynağın mevcut olabilmesi ise tasarruf hacmine ve bu tasarrufların ne kadarının yatırımlara aktarıldığına bağlıdır³⁰⁹.

Tasarrufların uzun vadeli olması ve kısa vadeli dalgalanmalardan etkilenmemesi için örgütlenmiş kuruluşlar tarafından kullanılmasında yarar bulunmaktadır. Kurumsal yatırımcılar, finansal piyasalardaki manipülatif ve spekülatif hareketlerin önlenmesinde, piyasalarda istikrarın sağlanması ile daha fazla tasarruf eğiliminin oluşması ve fon akışının sağlanmasında önemli bir işlevi yerine getirmektedirler. Bu anlamda kurumsal yatırımcıların gerek ekonomik sistem içerisinde gerekse finansal piyasalardaki rolü oldukça önemlidir³¹⁰.

Türkiye’de bulunan Uluslararası Sermayeli Firma Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı aşağıda yer alan tabloda verilmiştir. Tabloya göre yıllar itibariyle “Toptan ve Perakende, Ticaret” sektörü ile “İmalat Sanayii” sektöründe faaliyet gösteren firmaların önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu iki sektörü ise “Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri” sektörü takip etmektedir. 2013 yılı Ekim ayı sonu itibariyle Toptan ve Perakende, Ticaret sektöründe faaliyet gösteren firma sayısı 12.1362 iken, Ticaret İmalat Sanayii’nde faaliyet gösteren şirket sayısı 5.234’e ulaşmıştır.

³⁰⁹ DALĞAR, Hüseyin, “Kurumsal Yatırımcılar Olarak Emeklilik Yatırım Fonları ve Performanslarının Değerlendirilmesi”, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 249, y.y., 2007, s.8

³¹⁰ DALĞAR, a.g.e., s.8

Tablo 10: Uluslararası Sermayeli Firmaların Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	1954-2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ocak-Ekim		1954-
	(Birikimli)						2012	2013	2013/Ekim
Tarım, Avcılık,Ormançılık ve Balıkçılık	238	49	52	61	70	55	46	27	552
Madencilik ve Taşocakçılığı	290	86	72	81	102	19	16	11	661
İmalat Sanayii	3.057	434	369	422	463	317	274	172	5.234
<i>Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı</i>	310	32	51	64	45	21	18	13	536
<i>Tekstil Ürünleri İmalatı</i>	377	20	16	23	32	19	16	8	495
<i>Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı</i>	340	43	37	51	59	36	28	18	584
<i>B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı</i>	256	47	30	28	38	29	25	13	441
<i>Motorlu Kara Taşıtı , Römork ve Yarı-Römork</i>	187	21	17	8	15	10	10	2	260
<i>Diğer İmalat</i>	1.587	271	218	248	274	202	177	118	2.918
Elektrik, Gaz ve Su	196	102	121	122	136	151	121	82	910
İnşaat	1.402	330	286	314	436	340	290	188	3.296
Toptan ve Perakende Ticaret,	4.947	723	877	1.101	1.535	1.896	1.608	1.057	12.136
Oteller ve Lokantalar	1.200	196	162	139	99	95	85	51	1.942
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	1.360	269	248	332	482	442	379	248	3.381
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	219	41	15	15	32	28	22	16	366
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	2.414	585	446	514	795	694	589	382	5.830
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	761	200	154	172	213	236	197	101	1.837
Toplam	16.084	3.015	2.802	3.273	4.363	4.273	3.627	2.335	36.145

Kaynak: “Uluslararası Doğrudan Yatırım Raporları-Ekim 2013, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EFE25C9F-D8D3-8566-4520E25B804C70E2>

Ekonomi Bakanlığı tarafından 2013 yılı Nisan ayında yayınlanan raporda, 2012-2013 yıllarında DYY’lerin faaliyet gösterdikleri sektörler sağladığı katkı derlenmiştir. Bu rapora göre 2012 yılında 5.479 milyon \$ ile sınai sektör firmaları ilk sırada yer alırken, 2013 yılında 5.337 milyon \$ ile hizmetler sektörü birinci sıraya yerleşmiştir. 2014 yılının Ocak-Şubat ayların da ise sınai sektör firmaları 973 milyar \$ ile tekrar öne geçmiştir. Sınai sektörleri 665 milyon \$ ile hizmetler sektörü takip etmektedir. 2013*-2014* yılı rakamları sadece iki aylık verileri içerdiğinden tabloda görülen istatistik bilgileri önemli bir düşüş gibi görünse de dönem sonunda gerçekleşecek rakamların yine sınai ve hizmetler sektörleri arasında paylaşılacağı öngörülebilir.

Tablo 11: Yabancı Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı

(Milyon \$)	2012	2013	2013*	2014*
TARIM SEKTÖRÜ	43	49	3	45
SINAI SEKTÖRLER	5,479	4,813	564	973
Madencilik ve Taşocakçılığı	213	251	150	15
İmalat	4,342	2,01	187	849
Elektrik, Gaz, Buhar ve Sıcak Su Üretimi	924	2,516	227	109
HİZMET SEKTÖRÜ	5,237	5,337	983	665
TOPLAM	10,759	10,199	1,55	1,683

Kaynak: “Ekonomik Görünüm Nisan 2014”, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EF9E6B78-D8D3-8566-4520B75308F4457B>, s.53.

*Yalnızca Ocak ve Şubat verilerine yer verilmiştir.

D. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi

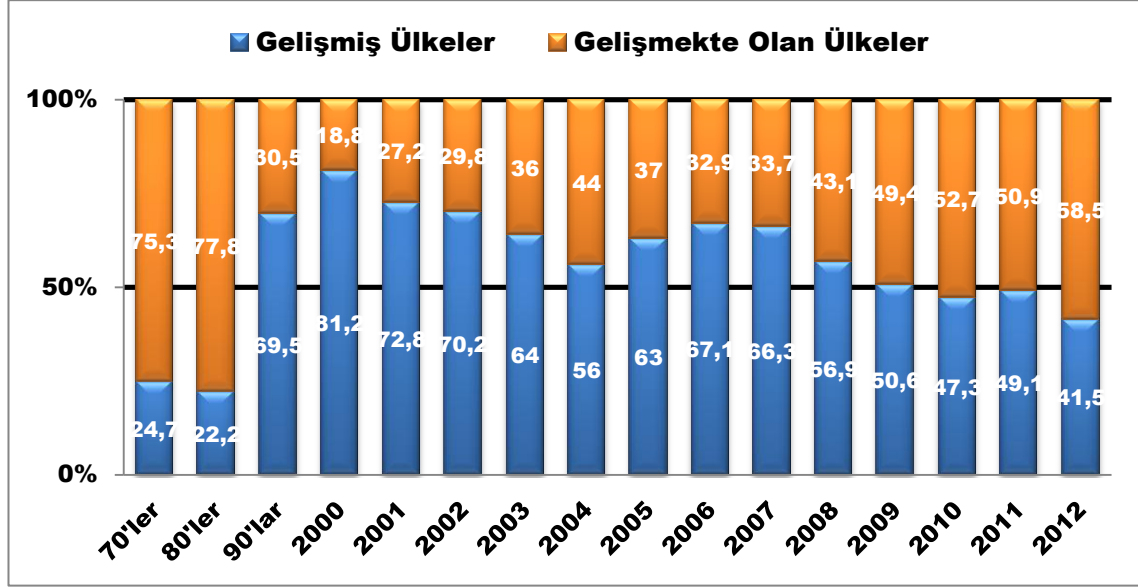
Ekonomilerin dışa açılımı arttıkça, sermaye fazlası olan ülkelerdeki yatırımcılara önceleri çeşitli kısıtlamalar yüzünden giremedikleri piyasalarda büyük fırsatlar ortaya çıkmıştır. Bu imkânların değerlendirilmesiyle sermaye birikimi sürekli artmış ve her geçen yıl daha fazla miktardaki sermaye tutarı buldukları ülkelerin dışında yatırıma dönüştürülmüştür.³¹¹

1970’li yıllarda liberalleşme eğilimleri ile başlayan ve ülkeler arasında sermayenin dolaşımına izin veren finansal serbestleşme süreci ve yeni ekonomik düzen, uluslararası sermayenin, ülkeler arasındaki getiri farklılıklarını gözeterek dolaşmasına ve yatırım alanlarını kendi ülkesinin dışına taşımasına neden olmuştur. Bu düzende sermaye artık kendi ülkesinde değil dünyanın herhangi bir yerinde yatırım kararı verebilmek için özgür hale gelmiştir³¹². Uluslararası sermayenin serbestçe dolaşmaya başlaması ile birlikte, uluslararası doğrudan yatırımlarda önemli artışlar olmuştur. Dolayısıyla, bu dönemde GOÜ’lerin Uluslararası Doğrudan Yatırımlardan aldıkları payın %70 gibi yüksek bir oranda olduğunu görmekteyiz. 1980’li yıllarda da GOÜ’lerin Uluslararası Doğrudan Yatırım paylarının GÜ’den açık ara farkla fazla olduğu görülmektedir.

³¹¹ SARISOY, İdris, KOÇ, Selçuk, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kurumlar Vergisi Gelirleri Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ağustos-Aralık 2010, S.36, s.136 (133-153), http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi36/009_sarisoy-koc.pdf, (18.11.2013)

³¹² OKTAYER & SUSAM & ÇAK, a.g.e., s.26.

Grafik-5: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Uluslararası Doğrudan Yatırımlardan Aldıkları Paylar



Kaynak: "UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2013", www.yased.org.tr/webportal/Turkish/haberler/basin_bultenleri/Documents/UNCTADWIR2013-Sunum.pdf s.3. (Erişim tarihi:29.06.2013)

Özellikle 1990'lı yıllarda gelişmiş ülkelerdeki faizlerin belirgin bir şekilde düşmesi ve gelişmekte olan ülkelerdeki düşük vergi oranları, yüksek faiz oranları ve kur politikaları, sermaye hareketlerinin gelişmekte olan ülkelere kaymasının önemli nedenleridir³¹³.

1990'lı yıllar uluslararası bankalar tarafından, 1997 yılında Doğu Asya'da ortaya çıkan finansal krize kadar, gelişmekte olan ülkelere verilen kısa vadeli kredilerdeki hızlı artışa sahne olmuştur. Kısa vadeli borçların miktarındaki bu artış en fazla Doğu Asya'da daha sonra da Latin Amerika'da gerçekleşmiştir. 1990-96 yılları arasında en fazla kısa vadeli borç alan ülkeler Brezilya, Kore, Meksika, Rusya ve Tayland olarak sayılabilir. Yüksek faiz oranları ve gelişen ekonomilerdeki hızlı büyüme ile menkul yatırımlardan yüksek kar marjı elde edilmesi kısa vadeli sermaye girişlerini artırmıştır. Vergi ve diğer teşvikler kısa vadeli borçlanmayı teşvik ederken, gelişmiş ülkelerdeki düşük faiz oranları ve düşük büyüme yüzdeleri yatırımların GOÜ'lere akmasına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere kısa vadeli sermaye akımları, ekonomik gelişmenin arttığı dönemde girmekte ve gelişme duraksadığı zaman ise azalmaktadır. Olumsuz bir

³¹³ OKTAYER & SUSAM & ÇAK, a.g.e., s.26.

ekonomik gelişme halinde ise sermayenin çıkışı, olumlu ekonomik gelişmedeki girişe göre çok daha yüksek olmaktadır³¹⁴.

2000'li yıllara gelindiğinde ise, GOÜ'lerin aldıkları payların 2010 yılına kadar düştüğü, GÜ'lerin paylarının önemli oranda arttığı gözlenmektedir. Bu dönemdeki sapmanın nedenini, GOÜ yaşanan ekonomik krizler, politik istikrarsızlık, yüksek faiz oranları ve risk gibi unsurlara bağlamak doğru olacaktır. 2010 yılında gelişmekte olan ülkeler ilk kez global yatırımların %50'sinden fazlasını çekerek, 2011 yılında da bu durum korunmuş, 2012 yılında ise gelişmekte olan ülkeler farkı daha da açmışlardır.

IV. TÜRKİYE'DE VERGİ REKABETİ UYGULAMALARINA İLİŞKİN ANALİZ

Vergi rekabetinin vergi gelirlerinin bileşimi ve düzeyine etkisi, aynı zamanda diğer maliye politikası araçlarının da ekonomi içindeki paylarını ve bileşimlerini değişime zorlayabilmektedir³¹⁵. Günümüzde sermayenin mobilitesi arttıkça, ülkelerin söz konusu sermayeyi kendi ülkelerine çekme konusundaki rekabetlerinin kurumsal vergi oranlarında dibe doğru bir yarış ile neticelenmesinin, vergi hasılatında da kayıplara yol açıp açmadığı hususundaki endişeler giderek artmaktadır. Yine, bu durumun Kurumlar Vergisi hasılatında yol açacağı muhtemel kayıpların, mobilitesi düşük emek gibi faktörler üzerindeki vergi yükünü artırması sonucunda işsizliği de tırmandırabileceği ve nihayetinde nitelikli işgücünün vergi yükü düşük ülkeleri tercih edeceği düşünceleri tartışılmaya başlanmıştır³¹⁶.

Vergiler şirketler için bir maliyet unsurudur. Bilindiği gibi yerli birçok şirketimiz, son yıllarda, rekabet şanslarını arttırabilmek, daha az vergi ödeyerek daha düşük maliyetlerle üretim yapabilmek adına ülkemizin rakibi konumundaki Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelere yatırım yapmak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla Kurumlar Vergisinde ve Gelir Vergisindeki indirimlerin, istihdam vergileri gibi diğer vergilerde de devam etmesi, ülkemizdeki şirketlerin küresel rekabet gücünü olumlu etkileyecektir³¹⁷.

³¹⁴ ÖZER, a.g.e., s.52-53.

³¹⁵ ENGİN, a.g.t., s.67.

³¹⁶ ÇAK, a.g.e., s.14.

³¹⁷ KOVANCILAR, a.g.e., s.212.

A. Türkiye’de Vergi Rekabeti Araçları ve Kullanımları

Genel olarak vergiler; gelir, gider ve harcamalardan alınmaktadır. Gelir vergileri, çoğunlukla çağdaş devletlerde uygulanan ve sağladığı hâsılat bakımından önemli bir yere sahiptir. Çağdaş maliyecilere göre gider vergileri dolaylı, gelir ve servet üzerinden alınan vergiler ise dolaysız vergiler olarak nitelendirilmektedir. Gelir üzerinden alınan vergiler; gerçek kişilerin vergilendirildiği Gelir Vergisi ile tüzel kişilerin vergilendirildiği Kurumlar Vergisi olarak iki grupta ele alınmaktadır. Türk Vergi Sistemimizde Gelir Vergisi artan oranlı, Kurumlar Vergisi ise düz oranlı bir vergi tarifesine göre uygulanmakta olup, diğer ülkelerin vergi sistemleriyle benzerlik taşımaktadır³¹⁸.

1980’li yıllarda sermaye dolaşımının serbestleşmesi ve 1990 yılından sonra da sermaye akışlarının hızlanması, bunun yanı sıra emeğin de akışkanlık kazanması globalleşmenin yarattığı bir sonuç olarak ileri sürülmektedir. Sermayenin dolaşımında verginin de önemli bir faktör olduğu, kurumsal/kişisel vergi yükü düşük ülkelere sermayenin ve emeğin kaydığı ve dolayısı ile vergileme kapasitesinin vergi yükü düşük olan ülkeler lehine arttığı da ileri sürülmektedir³¹⁹.

Küreselleşme sürecinde yaşanan ülkeler arası ekonomik entegrasyon, ekonomik gelişme çabasında olan bir çok ülkeyi olduğu gibi Türkiye’yi de etkilemiş ve vergileme alanında ortaya çıkan rekabetin Türkiye’de hissedilmesine yol açmıştır. Ülkeler arasında yaşanan vergi rekabeti zamanla Türk vergi sisteminin yapısında bazı önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur³²⁰. Türkiye’nin vergilendirme mevzuatında doğrudan vergilendirme alanında da birtakım gelişmeler kaydedilmiştir. Ekonomik gelişmelere daha fazla cevap veren ve AB mevzuatı ile daha uyumlu olmayı amaçlayan 5520 sayılı yeni Kurumlar Vergisi Kanunu 1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda, mevzuatta transfer fiyatlandırmasına ilişkin düzenleme

³¹⁸ ARMAĞAN, Ramazan, “Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerinde Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2007, c.12, S.3, s.228.

³¹⁹ ÖZER, a.g.e., s.44.

³²⁰ YILDIZ, a.g.e., s.177.

yapılmıştır³²¹. Bu Kanun ile vergi oranını düşürmesinin yanı sıra eski yasada bulunan örtülü sermaye, örtülü kazanç tanımlarını somut ölçütlere bağlayarak değiştirirken, kontrol edilen yabancı şirketler, vergi cennetleri ve ayrımcı vergi rejimleri gibi yeni kavramları da Türk vergi sistemine kazandırmıştır. Böylece, globalleşmenin vergi kayıplarından korunurken, ülkede uluslararası yatırım için de daha uygun bir ortamın yaratılması ile vergileme kapasitesinin artırılması amaçlanmıştır³²². Son olarak 15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiş ve söz konusu bu yeni teşvik sistemi;

1- Genel Teşvik Uygulamaları

Asgari Sabit Sermaye Yatırım Tutarları

- a) 1. ve 2. bölgelerde 1 Milyon TL
- b) 3., 4., 5. ve 6. bölgelerde 500 Bin TL'dir.

2- Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Asgari sabit yatırım tutarı 1. ve 2. bölgelerde 1 Milyon TL'den, diğer bölgelerde ise 500 Bin TL'den başlamak üzere desteklenen her bir sektör ve her bir il için ayrı ayrı belirlenmiştir.

3- Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki

Asgari sabit yatırım tutarı 50 Milyon TL'den başlamak üzere sektörüne göre farklı büyüklüklerle tanımlanmıştır.

4- Stratejik Yatırımların Teşviki

Asgari sabit yatırım tutarı 50 Milyon TL'dir; olmak üzere 4 farklı uygulamadan oluşmuştur.

B. Vergi Rekabetinin Türk Vergi Politikasındaki Yeri

Günümüzde dünya genelinde mallar ve hizmetler, işgücü ve sermaye uluslararası düzeyde hareketli hale gelmiştir. Bunun sonucunda bir ülkede uygulanan vergi politikası, vergi sağlayan faktörlerin düşük vergi uygulayan ülkelere kaymasına sebep olabilmektedir³²³. Ülkedeki makro ekonomik istikrar, yabancı sermaye mevzuatı,

³²¹ GENÇAY ÇAPANOĞLU, Sema, "Vergilendirme Politikası -Sorularla AB Politikaları ve Türkiye", İktisadi Kalkınma Vakfı, Seri No:7, Yayın No:246, İstanbul 2011, s. 48.

³²² ÖZER, a.g.e., s.126.

³²³ GENÇAY ÇAPANOĞLU, a.g.e., s. 41.

ülkenin sağladığı teşvikler, vergi politikası ve vergi oranları ile dış ticaret politikaları yabancı yatırımcıların kararlarını etkileyen temel faktörlerdir³²⁴.

Yabancı yatırımlar yoluyla, gelişmiş ülkelere göre, kalkınma çabası içinde olan ülkelerde, sermayenin emek faktörüne göre nispi kıtlığının daha yüksek olduğu gerçeği, özellikle bu ülkeleri doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını cezp edecek politikalar uygulamaya yöneltmektedir. Bu politikaların en önemlilerinden biri de vergi politikasıdır³²⁵. Vergileme alanında tüm dünyada yaşanan küresel eğilimler birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede olduğu gibi doğal olarak Türk vergi idaresini de önemli ölçüde etkilemiştir. Kuşkusuz bir ülkede devletin vergilemeden beklenen amaçlara ulaşması ve mükelleflerin vergi sistemine güveninin oluşması için vergi idarelerinin dünyadaki önemli gelişmeleri yakından takip etmesi, kendi yapısını günün koşullarına uydurması ve etkin bir yapıda oluşturulması şarttır. Bu nedenle vergi idarelerinin küreselleşme sürecinde meydana gelen gelişmelerden olumsuz değil olumlu olarak etkilenmesi birçok ülkenin gündeminde önemli bir konu oluşturduğu gibi ülkemizde de sürekli üzerinde tartışılan bir alandır³²⁶.

Diğer ülkelerin özellikle vergi yüküne ilişkin olarak vergi sistemlerinde yapacakları değişiklikler, uluslararası rekabet nedeniyle kişi ve firmaların kararlarını olumsuz etkilemeyecek şekilde, Türk vergi sisteminde de yeni düzenlemeleri gerektirebilir. Bu nedenle de gerek matrah gerekse oran olarak vergi mükelleflerinin belirlenmesinde diğer ülkelerin sözkonusu mükellefiyetleri belirleyen önemli ölçeklerden biri olarak kabul etmek gerekir³²⁷. Nitekim 1980'li yılların başlarından itibaren OECD ülkeleri ve bu arada Türkiye'de Kurumlar Vergisi oranları kademeli ve eş zamanlı olarak indirilmiştir. Benzer şekilde aynı ülkeler eş zamanlı olarak, kurumlardan elde olunan kar paylarının nihai vergi yükünü, kişisel işletmelerden elde olunan karlarınkine eşitlemek veya daha da altına indirebilmek ve sonuçta

³²⁴ OKTAYER, SUSAM, ÇAK, a.g.e., s.45.

³²⁵ AKKAYA, 2011, s.72.

³²⁶ YILDIZ, a.g.e., s.204.

³²⁷ ÖNCEL, Türkan, S.Yenal ÖNCEL, "Uluslararası Vergi Rekabeti", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezleri Konferansı, 43.-44. Seri, İstanbul, 2003, s.19.

kurumlaşmayı teşvik etmek amacıyla, Kurumlar Vergisi ile Gelir Vergisini birleştirme yöntemlerini uygulamaya koymuşlardır³²⁸.

Gelir hedeflerine ulaşmanın daha uygun yolu vergi oranlarını yükseltmekten ziyade vergi oranlarını makul bir düzeyde tutarak mükelleflerin vergi kanunlarına uyumunu arttırmak. Rusya yaptığı vergi kesintileri yolu ile bunu sağlamış, 2001 yılında Kurumlar Vergisi oranını %35 ten % 24 e indirmesine rağmen vergi gelirlerini sonraki üç yıl boyunca yıllık ortalama %14 arttırarak bu alanda örnek ülkelerden biri olmuştur. Rusya ile birlikte vergi oranlarının azaltılması bir çok Doğu Avrupa ve Asya ülkesinde bir trend haline gelmiştir. Ermenistan, Bulgaristan, Estonya, Kazakistan, Slovakya ve daha bir çok ülkede geçtiğimiz yıllarda yapılan vergi indirimlerine dayanan vergi reformları bu ülkelerin vergi gelirlerinde artışı beraberinde getirmiştir. Vergi idaresi etkin ve basit olduğunda ve vergi rejimleri basitleştirildiğinde düşük vergi oranları en iyi sonucu vermektedir³²⁹.

Kurumlar Vergisinin Türkiye'deki yıllar itibarıyla gelişimini gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 12: Yıllar İtibariyle Kurumlar Vergisi Oranları

YILLAR İTİBARIYLA KURUMLAR VERGİSİ ORANLARI		
2014 Yılı	20%	K.V.K Mad.32
2013 Yılı	20%	K.V.K Mad.32
2012 Yılı	20%	K.V.K Mad.32
2011 Yılı	20%	K.V.K Mad.32
2010 Yılı	20%	K.V.K Mad.32
2009 Yılı	20%	K.V.K Mad.32
2008 Yılı	20%	K.V.K Mad.32
2007 Yılı	20%	K.V.K Mad.32
2006 Yılı	20%	K.V.K Mad.32
2005 Yılı	30%	K.V.K Mad.25
2004 Yılı	33%	K.V.K Geç.Mad.32
2003 Yılı	30%	K.V.K Geç.Mad.32

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı'ndan alınan verilerden derlenmiştir. www.gib.gov.tr

³²⁸ ÖNCEL, Türkan, S.Yenal ÖNCEL, "Uluslararası Vergi Rekabeti", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezleri Konferansı, 43.-44. Seri, İstanbul, 2003, s.19.

³²⁹ KOVANCILAR, a.g.e., s.129-130.

24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte; vergi politikası özellikle dışa açılmayı çok sayıda vergi bağımsızlığıyla teşvik etmeye ayarlanmıştır. Gelir ve Kurumlar vergilerine getirilen geniş teşvikler İstihsal Vergisi kapsamında ihracatta vergi sisteminin genişletilmesiyle tamamlanmıştır. 1985 yılında KDV sisteme girmiştir³³⁰. Yüksek gelir gruplarının özellikle de büyük sermayenin vergi yükü önemli ölçüde hafifletilmiştir. Bu uygulamadan amaç, tasarruf sahiplerinin ve girişimcilerin devlete vergi yoluyla zorunlu transfer yapmaları ve devletin bu kaynakları hizmete ve yatırımlara dönüştürmesi modeli yerine özel girişimcilerin vergi yüklerinin hafifletilmesi ve böylece artan özel tasarrufların özel yatırımlara yönlendirilmesi(gönüllü tasarruf modeli)³³¹. 1980'li yıllardan bu yana neo-liberal akımın etkisi ve hızlanan globalleşme ile beraber 1989 yılından itibaren Türkiye'de uluslararası sermaye hareketleri üzerinde olan kısıtlama kaldırılmıştır. Üretim faktörlerinin hareketliliği bakımından sermayenin emeğe göre daha akışkan olması, bu kısıtlamanın kaldırılmasıyla da, gelir üzerinden alınan vergiler bağlamında Türkiye'nin uluslararası vergi rekabeti bakımından daha duyarlı bir konumda bulunduğunu göstermektedir³³². 1980'li yıllardan sonra gerek vergi oranlarındaki değişiklikler gerekse küreselleşme süreci hem portföy hem de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında büyük artışları beraberinde getirmiştir. Ülkeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırmak için hem Kurumlar Vergisi oranlarında indirimlere gitmekte hem de yatırımlar üzerindeki vergi yükünü azaltmak için çabalamaktadırlar. Bazı ekonometrik modeller farklı özellikler gösterse de doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile vergi oranları arasında korelasyon olduğu kabul görmektedir³³³.

Sermaye hareketlerinin artması, ülkelerin vergi kaynaklarının önemli bir kısmının ellerinden kaçmasına yol açmış ve ülkeleri emek gelirlerinden alınan vergileri gelir artışıyla orantısız bir biçimde artırma seçeneği ile karşı karşıya bırakmıştır. Nitekim, AB üyesi ülkelerde emek üzerinden alınan vergiler 1985-94 arasındaki dönemde ortalama olarak yüzde 3,1 artarken diğer üretim faktörleri (özellikle sermaye) üzerinden alınan vergiler yüzde 8,1 azalmıştır. Vergi rekabeti özellikle gelişmiş ülkelerde emek üzerinden alınan vergilerin artmasına, sermaye üzerinden alınan

³³⁰ ÖÇAL, 2005, s.154.

³³¹ ÖÇAL, 2005, s.154.

³³² ÖZER, a.g.e., s.125.

³³³ Proje Grubu, a.g.e., s.49.

vergilerin azalmasına yol açmakla birlikte, mevcut harcama düzeyini muhafaza etmek isteyen ülkelerin vergi gelirlerinin milli gelirleri içindeki payını muhafaza etmeye yarayacak karmaşık vergisel düzenlemelere gitmek suretiyle vergi tabanlarını muhafaza etmelerine engel olamamıştır. Ancak yabancı sermaye ve yatırımları çekme yönünde ülkelerin gösterdikleri çabaların artarak sürmesini de olanaklı kılmaktadır³³⁴.

Yatırımcıların sadece ülkeler arasındaki vergi farklılıklarını dikkate alması yeterli olmamakta, sunulan kamu hizmetlerinin de göz önüne alınması gerekmektedir. Dolayısıyla, yabancı yatırımcılar yatırım kararlarını vermeden önce, yatırım yapabileceklerini düşündükleri ülkelerin yatırımcılara sundukları, “kamu hizmetleri (kamu harcamaları) ile vergi” paketlerinden en uygununu seçeceklerdir³³⁵. Kısa vadeli sermaye vergiden kaynaklanan değişikliklere son derece duyarlı olmakla birlikte, doğrudan yabancı sermaye yatırımları da üretimin uluslararasılaşmasına bağlı olarak giderek daha hareketli hale gelmektedir. Doğal olarak, bu gelişmelerle sermayenin, dolayısıyla net sermaye ihracatçısı ülkelerin gücü ülke ekonomilerinin nispeten kapalı olduğu dönemlere göre daha da artmıştır³³⁶.

Vergisel alanda dünya ülkeleri arasında doğrudan yabancı yatırımları çekmede kıyasıya bir rekabet yaşanmaktadır. Vergi rekabeti çerçevesinde gerçekleştirilen vergi indirimleri ülkeler arasındaki bu mücadelenin en belirgin şeklini oluşturmaktadır. Türkiye, özellikle son yıllarda gelir ve Kurumlar Vergisinde yaptığı düzenlemelerle vergi indirimi alanında dünyadaki gelişmelere önemli ölçüde uyum sağlamış bulunmaktadır. Ancak dünya ülkelerine bakıldığında yabancı yatırımları çekmede vergi indirimlerinin yanı sıra diğer vergisel tedbirlere de önem verildiği görülmektedir³³⁷. Tercihli vergi rejimlerinin Türkiye’de görünümüne bakıldığında, Türkiye’nin diğer OECD ülkeleri kadar olmasa da global alanda gerçekleşen olaylara duyarsız kalmadığı ve 1985 yılında serbest bölgeler uygulamasına geçilmesiyle birlikte tercihli vergi rejimlerinden yararlanma konusunda 28 yıllık bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. OECD’nin 2000 raporunda Türkiye’de tercihli vergi rejimi uygulayan ülkelere biri

³³⁴ AKTAN & VURAL, a.g.m., s.5-6.

³³⁵ AKKAYA, 2005, s.37.

³³⁶ AKKAYA, 2005, s.37.

³³⁷ SUSAM, Nazan, OKTAYER, Nagihan, “Küresel Dönemde Vergileme-Dönüşüm ve Türkiye’ye Yansımaları/ Vergi Rekabetinin Türkiye Üzerindeki Yansımaları”, Derleyen: Ayşegül Yakar Önal ve Sezai Temelli, Beta Basım Yayım, 2012, s.201.

İllerin gelişmişlik düzeyine göre kategorize edilerek 6 bölgeye ayrıldığı yukarıdaki haritada, 1. Bölgede sanayileşmiş kentler olan İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir, Kocaeli, Muğla ve Antalya olmak üzere 8 il yer almaktadır. Gelişmişlik düzeyi açısından son sırada yer alan 6. Bölgede ise 15 il bulunmaktadır.

Yeni teşvik sisteminin genel amacının özel sektörü, farklı piyasa aksaklıkları nedeniyle yapılmayan yeni yatırımlara yönlendirmek olduğunu söyleyebiliriz.

Hedefleri ise şöyle sıralamak mümkündür:

- ❖ İthalat bağımlılığı yüksek olan ara malı ve ürünlerin üretiminin artırılması ile kronik hale gelen cari açığın azaltılması,
- ❖ Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, desteklerin artırılması ve etkinleştirilmesi, kümelenmelerin geliştirilmesi ve teknolojik dönüşümü sağlayacak yüksek ve orta ölçekli teknolojik yatırımların desteklenmesi.

Yeni sistemi ile ülke sanayisinin yapısal dönüşümüne katkı sağlayacak stratejik yatırımların özellikle desteklenmesi, böylece ithal etmek zorunda kalınan malların ülke içinde üretilmesi hedeflenmiştir. Stratejik yatırımlar ise yeni teşvik sistemine ilişkin yönetmeliğin 10. Maddesinde şöyle tanımlanmaktadır: Asgari yatırım tutarı 50 milyon TL olan; yerli talebin %50'den fazlası ithalatla karşılanan; asgari %40 katma değer üreten; üretilecek ürünle ilgili toplam ithalat değeri son 1 yıl itibariyle en az 50 Milyon dolar olan (yurtiçi üretimi olmayan mallarda bu şart da aranmayacak) münhasıran enerji ihtiyacını karşılamak üzere gerçekleştirilecek enerji yatırımları. Stratejik yatırım teşviklerinde bölge ayrımı yapılmaksızın, ülkenin neresinde yapılırsa yapılsın Gümrük Vergisi muafiyeti, KDV istisnası, sigorta primi işveren hissesi desteği, vergi indirimi, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi, bina inşaat harcamalarına KDV iadesi ve sadece 6. bölgedeki yatırımlar için 10 yıl süreyle uygulanmak üzere Gelir Vergisi stopajı desteği verilecektir. Yeni düzenlemede stratejik yatırımların, yatırım maliyetlerinin yaklaşık %70'i desteklenmiş olacaktır.

Stratejik yatırımlara verilecek destekler ise şunlardır:

- ❖ Yatırım malı ithal makine ve teçhizat için gümrük vergisi muafiyeti,
- ❖ Makine ve teçhizat için KDV,

- ❖ Yatırımın tamamlanmasını müteakiben 7 yıl boyunca sigorta primi işveren desteği,
- ❖ Yapılan yatırım için vergi indirimi,
- ❖ Yatırımcıların kullanacağı yatırım kredileri için 50 milyon liraya ulaşan faiz desteği,
- ❖ Asgari 500 milyon tutarındaki bina inşaat harcamaları için KDV iadesi.

Yeni teşvik sistemi ülkeye yeni yabancı yatırımları çekerken, cari açığı azaltacaktır. Yüksek istihdam, düşük cari açık ve ılımlı yatırım ortamı ile ülkenin rekabet gücü artacaktır. Türkiye'ye hâkim olan güven ve istikrar yeni sistemle artacaktır. Türkiye yeni teşvik sistemi ile artık cari açığı giderek azaltacak, ithalatın %70'inin gerçekleştirildiği sektörler teşvik sayesinde ülkede üretilen ürünleri girdi olarak kullanacaktır. Kaynaklar rekabetçi olunan alanlara yönlendirilerek, sağlıklı bir büyüme gerçekleştirilecektir. Stratejik yatırımların desteklenmesiyle, yatırım-üretim-istihdam-ihracat hedeflerini kapsayan teşvik sistemi reel ekonomi ile kurumsal bir eşgüdüm sağlayacaktır.

C. Vergi Rekabetinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Vergi rekabeti en geniş anlamda genel vergilerin oranlarının düşürülmesi alanında yaşanmaktadır. Bu amaçla ülkeler Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve KDV gibi vergilerin oranlarını düşürebilmektedir. Özellikle Kurumlar Vergisi oranını düşürerek ülkeler dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını çekmeyi amaçlarlar. Diğer bir deyişle, ülkeler başka ülkelerin vergi tabanlarına hitap ederek kendi ülkelerindeki vergi tabanını genişletmeyi hedefler. Diğer yandan finansal sermayeyi çekmek için faiz gelirlerinin daha düşük vergilendirilmesine de başvurulmaktadır³⁴⁰.

Kurumlar Vergisinin kısa ve uzun dönem etkileri oldukça farklı olabilir. Kısa dönemde, firmaların karlarını maksimize ettikleri ve rekabetçi piyasada çalıştıkları varsayımına bağlı olarak vergi mükellefi kurumların söz konusu vergiyi derhal yansıtma kapasitesine sahip olmadıkları kabul edilmektedir. Kurumlar Vergisinin etkinlik üzerindeki nihai etkisi ise ilgili sektörlerdeki yatırımların getirisini azaltıp azaltmamasına bağlıdır. Fiili yatırımların etkin veya optimalden farklı olmasına neden

³⁴⁰ KILIÇARSLAN, a.g.t., s.20.

olabilen Kurumlar Vergisi yatırımlarla ilgili karar saptırıcı bir vergi olarak değerlendirilmektedir³⁴¹. Reel yatırımların olumsuz etkilenmemesi için yatırımların getirisinin yüksek marjinal vergi oranlarına tabi tutulmasından, yüksek Kurumlar Vergisinden, mali aracılık işlemleri üzerindeki vergilerden ve sermaye malları üzerindeki dolaylı vergilerden kaçınılmalıdır³⁴².

Vergi rekabeti dolayısıyla vergi gelirlerindeki değişiklik, başlıca iki etkiye bağlıdır. Bunlar; “*vergi oranı etkisi*” ve “*vergi matrahı etkisi*” dir. Vergi oranının artmasının vergi gelirlerini artırıcı etkisine “*vergi oranı etkisi*” denilmektedir. Bu olumlu bir etkidir. Daha yüksek bir vergi oranı nedeniyle, hareketli sermaye stoklarının bir bölümünün başka ülkeye gitmesi sonucu vergi matrahının azalması ve dolayısıyla vergi gelirlerinin azalması sonucunu yaratan dolaylı etki ise, “*vergi matrahı etkisi*” olarak adlandırılır. Vergi matrahı etkisinde, vergi oranları çok düşük olacaktır. Çünkü ülke sermaye faktörüne dayalı vergi matrahının tamamı veya bir bölümünü kaybetmekten korktuğu için vergi oranlarını artırmaya cesaret edemeyecektir. Böyle bir durumda ülkelerin sermaye vergileri oranlarını ortak bir şekilde artırmalarının yararlı olacağı varsayılmaktadır³⁴³.

Vergi politikalarının, “ *taraflardan biri daha kötü duruma düşmeden diğer tarafın daha iyi duruma geçmesi için tüm imkanların kullanılmış olması*” anlamına gelen ekonomik etkinlik ilkesi göz önünde tutularak belirlenmesi gerekmektedir³⁴⁴. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, vergi rekabetinin etkilerinin bağımsız değişken olarak ölçülmesi ve değerlendirilmesi oldukça karmaşık, hatta imkansız olduğundan vergi rekabetine maruz kalan ülkeler yönünden, uygulanacak yeni politikaların belirlenmesi bilimsel yöntemlerden çok politik stratejilere dayanmaktadır³⁴⁵.

Sistemimizde mevcut olan ve yabancı yatırımları teşvike yönelik vergisel tedbirler olarak adlandırılan indirim ve istisna uygulamaları, esasen teknik gerekçelerle getirilmiş uygulamalar olup çoğu dünya ülkelerinde zaten yürürlükte bulunmaktadır. Söz konusu uygulamalar bu anlamda Türkiye açısından bir rekabet üstünlüğü

³⁴¹ TURAN, a.g.m., s.19.

³⁴² ATILGAN, a.g.e., s.85.

³⁴³ GİRAY, a.g.m., s.97.

³⁴⁴ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.142.

³⁴⁵ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.142.

yaratmamaktadır. Gelir ve özellikle Kurumlar Vergisi oranlarında yapılan indirimler, vergi rekabeti açısından ülkemize önemli sayılabilecek düzeyde bir avantaj sağlayacak konumda değildir. Yine indirimli Kurumlar Vergisi de teknik olarak son derece iyi hazırlanmış olmakla birlikte sağlayacağı vergisel avantaj bakımından eski yatırım indirimi müessesesi kadar teşvik edici olmaktan uzaktır³⁴⁶.

Türkiye’de 24 Ocak 1980 tarihinde alınan istikrar tedbirleri ile piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılmasına çalışılması ile yeni bir döneme geçilmiştir. Özellikle Neo-liberal politikalar ile vergi indirimleri gündeme gelmiş ve 1983 yılında yeni bir siyasal dönemle birlikte vergileme alanında bazı önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler sonucunda 1984 yılında vergi yükünde önemli oranda düşüşler yaşanmıştır. Dönem içerisinde Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi gibi dolaysız vergi oranlarının düşürülmesi arz yönlü iktisat politikası uygulamasının temel özelliğidir. Arz yönlü iktisat politikası temel olarak, dolaysız vergilerin oranlarının düşürülmesi yoluyla, emek ve sermaye gelirleri üzerindeki ikame etkisini ortadan kaldırmayı, böylece ekonominin çalışma-yatırım-tasarruf eğilimini güçlendirmeyi öngörmektedir. Öyle ki temelini Neo-Klasik iktisat yaklaşımından alan arz yönlü iktisat politikası çerçevesinde, Türkiye’de 1980 sonrası uygulamaya giren vergi politikaları içinde dolaysız vergilerden dolayı vergilere doğru bir dönüşüm yaşanmış ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde vergi yükü sermaye gelirlerinin lehine olacak şekilde yeniden bir dağılım sergilemiştir³⁴⁷.

1989 yılında gerçekleştirilen finansal serbestleştirme ve 1980’li yıllar boyunca uygulanan vergi politikaları vergi gelirlerini azaltmıştır. Bunun sonucunda kamu açıkları kronikleşmiştir. Finansal serbestleşme, sermaye kesimi içinde mali sermayeyi güçlendirmiş ve 1990’lar boyunca kamu kesimi borçlanma gereğindeki artış yoluyla mali sermayenin taleplerine cevap verilmiştir. Aslında bu süreçte belirleyici olan temel unsur, liberal devletin gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik ve toplumsal yapıyı düzenleme biçimidir³⁴⁸.

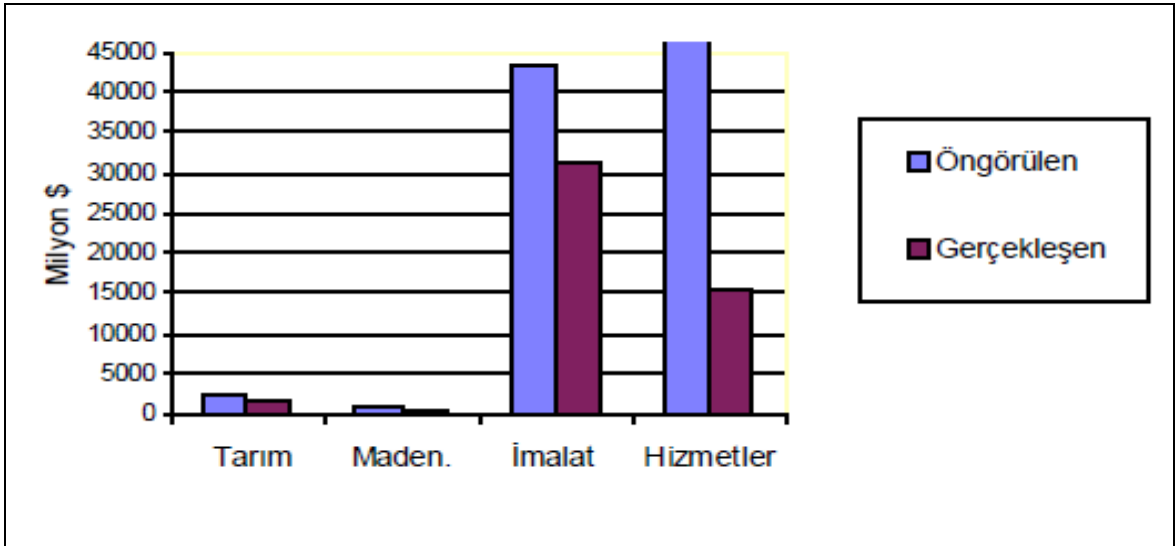
³⁴⁶ SUSAM, OKTAYER, s.202.

³⁴⁷ GÜNGÖR, Gonca & AYDIN, Aykut, “Küreselleşmenin Türk Vergi Politikaları Üzerine Etkisinin 1980 Sonrası Analizi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2011, Cilt:3, No: 2, s.71.

³⁴⁸ KARGI, Veli & ÖZUĞURLU, Yasemin, “Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri:1980-2005 Dönemi”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2007. c.14, S.1, s.284.

Vergi indirimlerinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu sonuçlar doğuracağı, ekonomik büyümenin hızlanması ile birlikte vergileme kapasitesinin de genişleyerek vergi gelirlerini artıracığı amacıyla 2000 yılında KDV üzerinde bazı indirimler yapılmak suretiyle başlatılan bu çalışmalar, 2006 yılında da Gelir ve Kurumlar Vergisinde önemli indirimler yapılmak suretiyle kapsamı genişletilmiştir. Uygulamanın esasında; küresel rekabete uyum ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi (özellikle Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi oranlarındaki indirimlerle ülkemizin AB'ye sonradan katılan ülkelerle rekabetinin sağlanması suretiyle yabancı sermayenin ülkemize girişini teşvik etmek, Türk sermayesinin de ülke dışına kaçışını önlemek), kayıtdışı ekonomi ve vergi yükünün azaltılması ile dolaylı vergiler üzerine kurulu sistemi dolaysız vergilere yöneltmek gibi nedenler bulunmaktadır³⁴⁹.

Grafik-6: 1980-2001 Yılları Arasına Düzenlenen Teşvik Belgeleri



Kaynak: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, s.7, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/FA885E2F-D8D3-8566-45207F1D21404BAC/2001_Rapor.pdf

1980-2001 yılları arasında yabancı sermayeli firmalar için düzenlenen Yatırım Teşvik Belgelerinde kayıtlı yatırım tutarları toplamı 92.9 milyar \$'a ulaşmıştır. Bu dönemde yatırımı tamamlanarak kapatılan belgelerin yatırım değeri ise 49.2 milyar \$'ı bulmaktadır. Bu miktar, Yatırım Teşvik Belgelerindeki gerçekleşme oranının %53 olduğunu ifade etmekle beraber, sektörel dağılıma bakıldığında ise en fazla gerçekleşme oranının %85 ile madencilik sektöründe olduğu, bunu %74 ile tarım, %70 ile de imalat

³⁴⁹ ARMAĞAN, a.g.m., s.234.

sektörünün izlediği görülmektedir. Hizmetler sektöründeki gerçekleşme oranı ise %34’lerde kalmıştır³⁵⁰.

Tablo 13: 01.01.2001 - 31.03.2014 Tarihleri Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri

Sermaye Türü	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
Yabancı Yatırım	2.553	79.109	255.187
Yerli Yatırım	42.353	365.741	1.551.407
Genel Toplam	44.906	444.849	1.796.594

Kaynak: Yatırım Teşvik İstatistikleri”, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EE7EE7B1-D8D3-8566-45201CE77E5F0FDD>

2001-2014 yılları arasında düzenlenen yabancı sermayeli yatırımların aldıkları belge sayısının ise 2.553 olduğunu görmekteyiz. Bu yatırımlar, 255.187 kişinin istihdamını sağlamıştır. Yerli yatırımlar, 42.353 adet teşvik belgesi olarak, teşvik sisteminden yararlanmışlardır. Yerli yatırımların ekonomiye sağladığı istihdam sayısı ise, 1.551.407’dir. Son 14 yılda verilen teşvik belge sayılarını dünya ülkeleri ile karşılaştırdığımızda Türkiye ortalamasının yüksek olabilecek bir sayıda olduğunu söylemek mümkün olsa da, ekonomi de yarattığı istihdam etkisinin çok önemli bir paya sahip olmadığını söyleyebiliriz.

Tablo 14: 1980-2001 Yılları Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri Toplam Yatırım Tutarlarının Sektörel Dağılımı (Milyon\$)

	Toplam (1)	Öngörülen Döviz İht.	İstihdam (Kişi)	Toplam (2)	Gerçekleşen Döviz İht.	İstihdam (Kişi)	Yüzde 1/2
Tarım	2.255	268	8.940	1.677	89	5.525	74
Madencilik	587	82	5.704	498	49	4.463	85
İmalat	43.653	15.829	308.119	31.399	9.378	204.037	72
Hizmetler	46.421	17.463	128.194	15.611	1.277	41.039	34
Toplam	92.916	33.642	450.507	49.185*	10.793	254.794	53

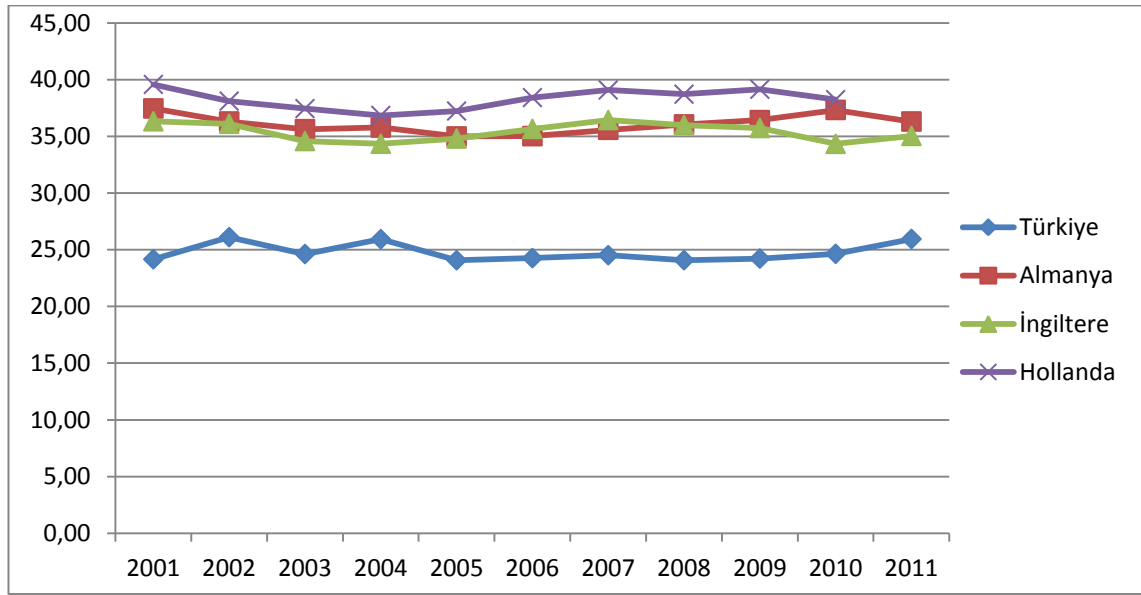
* Belgelerin verildiği tarihteki döviz kurları esas alınmıştır.

Kaynak: “2001 Yılı Raporu”, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/FA885E2F-D8D3-8566-45207F1D21404BAC/2001_Rapor.pdf, s.7.

³⁵⁰ Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, “2001 Yılı Raporu”, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/fa885e2f-d8d3-8566-45207f1d21404bac/2001_rapor.pdf, s.7.

1980-2001 yılları arasında Hazine Müsteşarlığınca verilen Yatırım-İzin ve Teşvik Belgelerinde öngörülen 92.9 milyar \$'lık yatırımın gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan döviz miktarı 33.6 milyar \$ olarak belirlenirken sözkonusu yatırımların gerçekleşmesiyle 450.507 kişiye istihdam imkanı sağlanacağı öngörülmüştür. 92.9 milyar \$'lık yatırımın gerçekleşen 49.2 milyar \$'lık kısmı (%53) için öngörülen döviz miktarı ise 10.8 milyar \$ olmuştur. Gerçekleşen bu yatırımlarla yaklaşık olarak 254.794 kişiye istihdam imkanı sağlanmıştır³⁵¹.

Grafik-7: OECD Verilerine Göre Türkiye ve Diğer Avrupa Ülkelerinin Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı



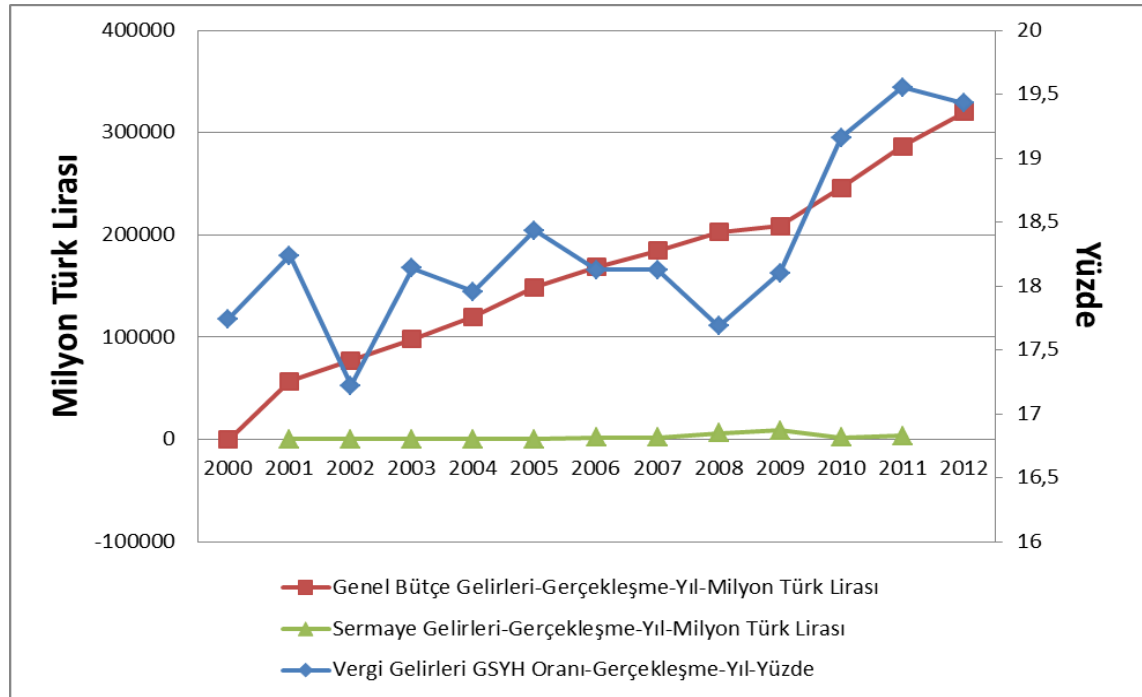
Kaynak: <http://www.gep.gov.tr/Web/RUluslarTR.aspx?prmts=211>

Türkiye'ye en çok yatırım yapan ülkelerin vergi gelirlerinin GSYH oranlarının da yer aldığı grafikte Almanya, İngiltere ve Hollanda'ya ait veriler de yer almaktadır. Grafikte 2000 yılından itibaren vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranını yer almaktadır. gösteren yukarıdaki grafiğe baktığımızda, Türkiye'de gerçekleşen payların genel olarak aynı oranlarda seyrettiğini görmekteyiz. 2001 yılı sonunda %26,11 olarak gerçekleşen oranın, 2002 yılında %24,62'ye gerilediği görülmektedir. 2007 yılı sonu itibariyle %24,08'e düşen oran 11 yıllık veri serisinin en düşük oranlarından birine ulaşmıştır. Vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki payı, 2010 yılı sonunda ise %25,95'e ulaşmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de tahsil edilen vergi gelirlerinin 2010'li

³⁵¹ Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, "2001 Yılı Raporu", s.7, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/fa885e2f-d8d3-8566-45207f1d21404bac/2001_rapor.pdf

yıllardan bu yana GSYH içerisindeki payının yaklaşık olarak %25 olduğu ortadadır. Ancak Almanya, İngiltere ve Hollanda'nın vergi gelirlerinin GSYH içerisinde aldığı payın Türkiye'den çok fazla olduğu görülmektedir. Ülkemizde %25 oranında seyreden rakamın bu 3 ülkede %35 civarında değişiklik göstermektedir. Bu noktadan hareketle, vergi gelirlerimizin GSYH içerisindeki payının Avrupa ülkelerinde çok aşağıda olduğu söylenebilir. Bu durum vergi gelirlerinin tahsilatında yaşanan sorunlar ile açıklanabileceği gibi mukayese edilen ülkelerin GSYH hacimlerinin Türkiye'den daha büyük olması ile de açıklanabilir. Ancak bütçeye yansıyan vergi gelirlerinin GSYH'dan aldığı payın düşük olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Grafik-8: Sermaye Gelirleri ile Vergi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleriyle Karşılaştırılması

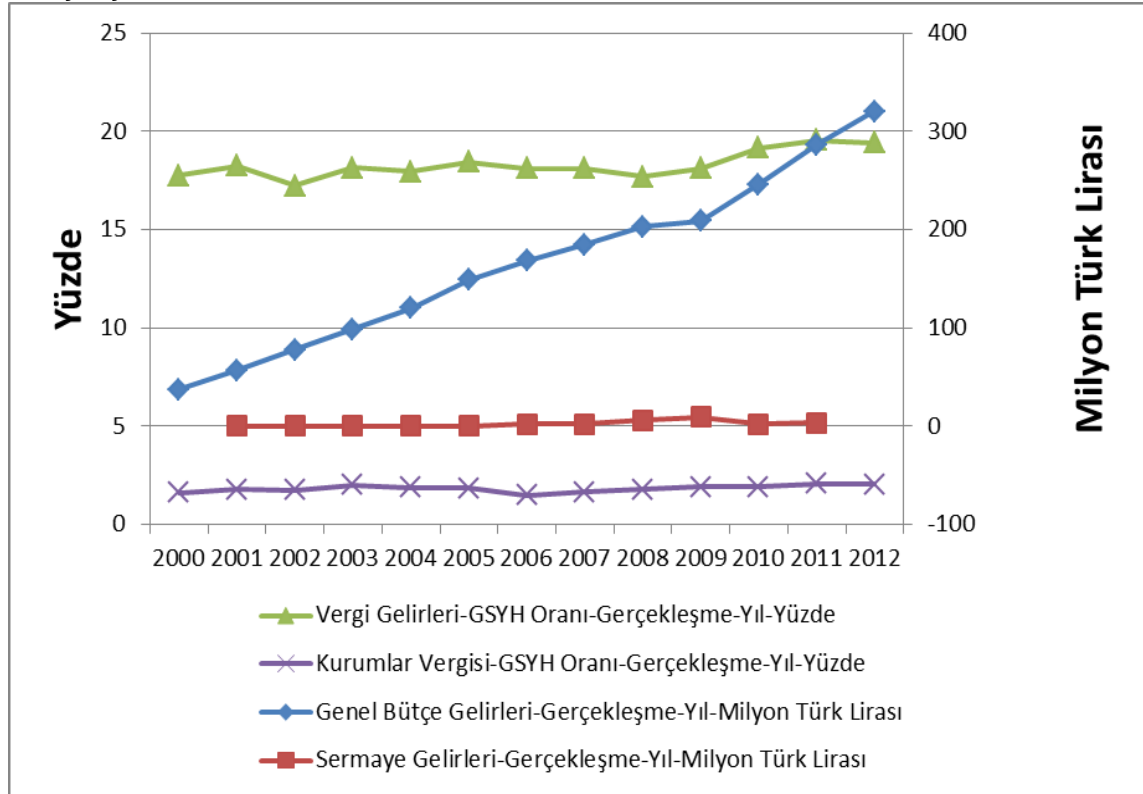


Kaynak:<http://www.gep.gov.tr/Web/RUlusal.aspx?prmts=115>

Vergi gelirlerini genel bütçe gelirleri ve sermaye gelirleri ile mukayese etmemize imkan sağlayan yukarıda ki tabloda, sermaye gelirleri 2005 yılına kadar önemli sıçramalar olmadan, düzenli sayılabilecek bir seyir izlemiştir. 2006 yılında 1,841.121 milyon Türk Lirası olan sermaye gelirleri, 2007 yılında 6,079.99 milyon Türk Lirasına ulaşmıştır. 2008 yılında da yükselişini sürdüren sermaye gelirleri, 9,133.751 milyon Türk Lirası oluştur. Bu önemli gelir artışı, izleyen dönemde tekrar normal

seviyesine gelerek 2009 yılında 2,044.436 milyon Türk Lirasına gerilemiştir. Genel bütçe gelirleri ile vergi gelirlerinin GSYH içindeki oranını birlikte inceleyecek olursak, bütçe gelirlerinin her bütçe yılında artarak artan bir grafik çizdiğini görüyoruz. Ancak, vergi gelirlerinin GSYH içindeki oranı, yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermiştir. Bu dalgalanmalar %1-%2 civarında çok önemli olmayan dalgalanmalardır. Ancak grafiğe baktığımızda genel bütçe gelirlerindeki düzenli artışa rağmen, gerek sermaye gelirlerinde görülen artış-azalışlar gerekse, vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranında görülen değişimlerin nedenini bütçe gelirlerinin bir çok kalemden oluşuyor olmasına ve bu kalemlerin bütçe gelirlerinde yarattıkları etkinin farklılıklar göstermesine bağlayabiliriz.

Grafik-9: Çeşitli Vergi ve Gelir Kalemlerinin Kurumlar Vergisi ile Karşılaştırılması

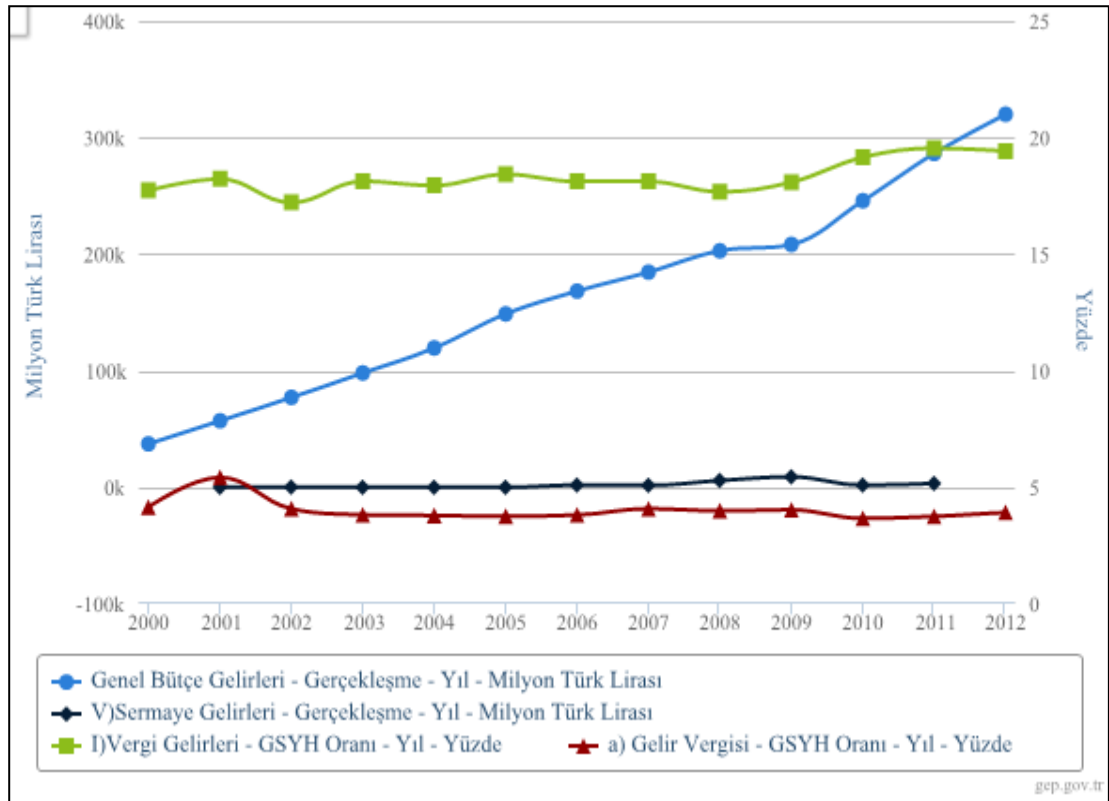


Kaynak: <http://www.gep.gov.tr/Web/RUlusal.aspx?prmts=116>

Bu tabloda ise yukarıda yorumlamış olduğumuz değişkenlere ek olarak Kurumlar Vergisinin GSYH içerisindeki oranını görmekteyiz. Kurumlar Vergisinin GSYH içerisindeki payı 2003 yılına kadar artan bir seyir izlemiştir. 2003 yılında %30 olan Kurumlar Vergisi oranı 2004 yılında %33'e çıkarılmıştır. Bu 3 puanlık vergi oranı artışı 2004 yılı sonunda Kurumlar Vergisinin GSYH'daki oranını etkileyerek 2005

yılında GSYH'dan aldığı payın %20'den %18'e gerilemesine neden olmuştur. Bu yıldan sonra Kurumlar Vergisi tekrar %30 olarak değiştirilmiştir. 2005 yılında tekrar %30 olan Kurumlar Vergisi 2006 yılından itibaren daha da düşürülerek %20 olarak belirlenmiştir. 2005 yılından itibaren tekrar aynı orana çekilen hatta daha da düşürülen Kurumlar Vergisi oranı, takip eden yıllarda Kurumlar Vergisini doğuran olayların artmasına neden olarak, artan bir seyir izlemiştir.

Grafik-10: Çeşitli Vergi ve Gelir Kalemlerinin Gelir Vergisi ile Karşılaştırılması

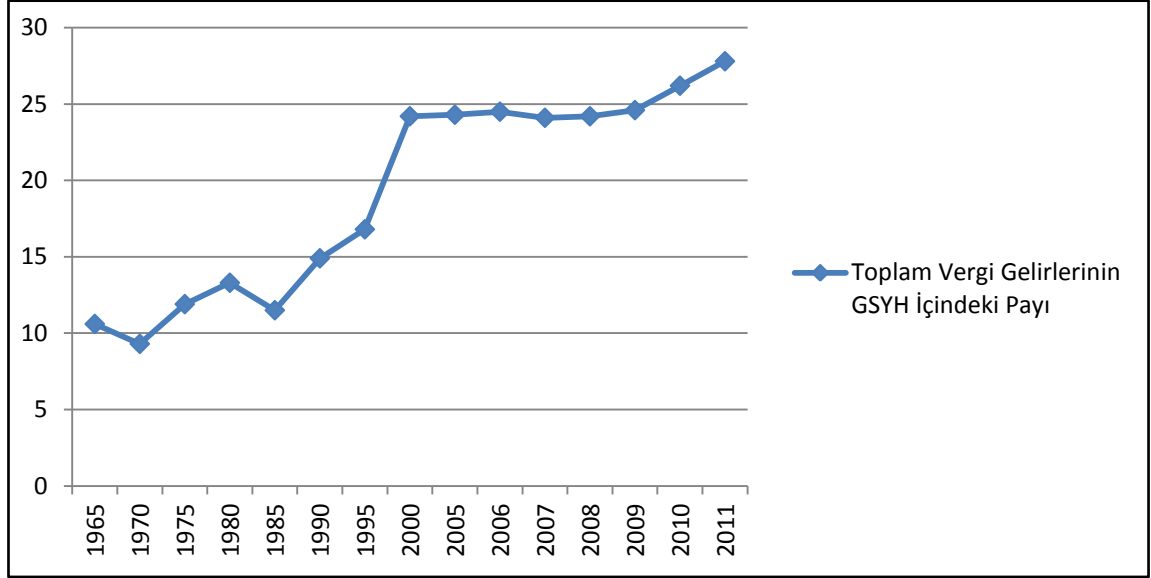


Kaynak: <http://www.gep.gov.tr/Web/RUlusal.aspx?prmts=115>

2000-2012 yılları arasında Gelir Vergisinin GSYH'dan aldığı payı gösteren tabloda, 2001 yılında Gelir Vergisinin GSYH içindeki oranının %4'ten %5'e çıktığını görmekteyiz. 2001-2002 yıllarında Gelir Vergisi oranlarında herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen, 2002 bütçe yılına gelindiğinde bu artışın tekrar aynı düzeye geri geldiğini görmekteyiz. Bu yıllar içerisinde yaşanan değişimler, vergi gelirlerinin GSYH içindeki oranını da aynı yönde etkilenmiştir. İzleyen yıllarda aynı oranlarda seyreden Gelir Vergisi oranları, 2007 yılında tekrar artış göstermiştir. 2010 yılına kadar gözlenen artışın nedenini 2006 yılı itibariyle vergi oranlarında ve gelir dilimlerinde yapılan değişikliğe bağlamak yanlış olmayacaktır. 2009 yılı sonunda %4 olan vergi oranı 2010

yılında %3.6'ya gerilemiştir. Ve son dönemde de bu oranlarda seyretmektedir. Vergi gelirinin birçok bileşenden oluştuğu düşünülürse, GSYH içindeki oranlarının bahsedilen yıllar içerisinde Gelir Vergisi ile aynı yönde gitmemesi olağan karşılanacaktır.

Grafik-11: Türkiye'de Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı



Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD/Tablo_2.xls.htm adresinde yer alan verilerden oluşturulmuştur.

1965 yılında GSYH'da %10,6 oranında pay alan vergi gelirleri, 1970 yılında %9,3 oranında gerileyerek %9,3'e düşmüştür. 1970-2010 yılları arasında ise vergi gelirlerinin GSYH içindeki payının ortalama %15-25 arasında olduğu görülmektedir. Dönem içerisinde vergi gelirlerinin GSYH içerisinde en düşük olduğu zaman kesiti ise 1983-1987 arasındadır. Çünkü 1980 sonrası hız kazanan arz yönlü iktisadi akımın etkileri ile vergi oranlarında indirimle gidilmiştir. Ancak zaman içerisinde devletin yeterli gelir toplayamaması bu politikadan vazgeçmeyi de beraberinde getirmiştir. Böylece bu tarihten itibaren GSYH içinde vergi gelirleri miktarı artmıştır³⁵².

Ülkeler arasındaki sermaye akımlarının hızlanması, yatırımcılar açısından uluslararası ilişkiler çerçevesinde ele alınması gereken çeşitli meselelere ilişkin mekanizmalarında yaygınlık kazanmasında etkili olmuştur. Bu kapsamda ülkeler arasında imzalanan çifte vergilendirmenin önlenmesi ve yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmaları önemli birer politika aracı niteliği taşımaktadır. Türkiye, gerek uluslararası yatırımcıların ülkemizdeki yatırımlarını artırmak, gerekse yerli

³⁵² GÜNGÖR & AYDIN, a.g.m., s.75.

yatırımcıların yurtdışındaki yatırımları için gerekli uygun koşulları temin etmek üzere her iki alanda da aktif yaklaşımla uluslararası ilişkilerini yürütmektedir³⁵³.

V. TÜRKİYE’DE UYGULANAN VERGİ SİSTEMİNİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARA ETKİSİNE İLİŞKİN EKONOMİK ANALİZ

Ülkemizde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ilk defa, 01.08.1951 tarih ve 5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ile düzenlenmiştir. 5821 sayılı Kanun, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nun 18.01.1954 tarihinde yayımlanması ile yürürlükten kalkmıştır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi 1980 öncesinde yürürlükte bulunan kanunlar, yabancı sermayeyi ülkemize çekmekte yetersiz kalmıştır. 17.06.2003 yılına kadar uygulanan 6224 sayılı Kanun, 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yürürlükten kalkmıştır. Bu Kanun’un ülkemizde uygulanmaya başlanması ile birlikte yabancı yatırımlarda bu döneme kadar olan gerçekleştirmelerin çok daha üzerinde bir sermaye girişi olmuştur. 2003 yılında değiştirilen ve yabancı sermayeli şirketlere çeşitli haklar ile birlikte kolaylık da getiren Kanun’un etkisi ile ülkemize fiili olarak giriş yapan firma sayılarında önemli artışlar gözlenmiştir. 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun getirdiği yenilikleri incelediğimizde bu artışların Türkiye’ye yatırım yapan yabancı sermayeli firmalara önemli imtiyazlar sağladığı görülecektir. Kanun’un getirdiği yenilikler şu şekilde sıralanabilir:

- ❖ 50.000 ABD Doları tutarındaki asgari sermaye koşulu kaldırıldı.
- ❖ “Yabancı yatırım” ve “yabancı yatırımcı”, uluslararası standartlar gözetilerek yeniden tanımlandı.
- ❖ 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında karar ile teşvik sistemi yenilendi.

Yabancı Sermaye Kanunu’nun revize edilmesi ile birlikte vergi teşvik sisteminde de önemli değişiklikler yapılmıştır. Böylece, özellikle yabancı sermayeli firmaların yatırım kararlarının teşvik edilerek küresel rekabette avantajlı konuma geçilmek istenmiştir.

³⁵³ Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, “Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırımlar 2005 Yılı Raporu”, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/F9EF6AED-D8D3-8566-4520F4E2B80E4EB4/2005_Rapor.pdf, s.74,

Ayrıca; Dünya genelinde, 1990'lı yıllarda küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemli ölçüde arttığı gözlenmektedir. 1989-1994 yılları arasında dünyada bu yatırım akımlarının ulaştığı düzey yıllık ortalama olarak 200 milyar dolar civarında iken, 2000 yılında 1,27 trilyon dolara ulaşması artışın büyüklüğünü göstermektedir. Bu yatırımların 1 trilyon dolarlık kısmı gelişmiş ülkelere yönelmiştir. Gelişmekte olan ülkeler içinde ise sadece Çin'in bu yılda 40,7 milyar dolarlık doğrudan yabancı sermayeyi çekebilme başarıya ulaştığı görülmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının özellikle gelişmekte olan ülkeler için taşıdığı değer, bu ülkelerin bu tür yatırımları çekebilmek amacıyla diğer ülkelerle giriştiği rekabetin ne denli önemli olduğunu da göstermektedir. Vergi dışı faktörleri göz ardı ettiğimizde, sermaye vergi sonrası getiri oranının yüksek olduğu ülkelere yatırılacağı için, vergilerin bu tür yatırımların gelişmekte olan ülkelere yöneltilmesini etkilediği tartışılmayacak bir gerçektir.³⁵⁴

Kurumlar düşük vergi oranları isterken aynı zamanda iyi bir kamu hizmet alt yapısı, iyi eğitilmiş işgücü, pazarlara rahat erişimin sağlanması gibi kolaylıklar talep etmektedirler. Sermaye hareketlerinin ve ticaretin serbestleşmesi rekabet baskısını arttırmaya başlamış ve bunun sonucunda, kurumlar ve özellikle çok uluslu işletmeler, yabancı yatırımları çekmek ve aynı zamanda ülke içi sermayenin yurt dışına çıkmasını önlemek için Kurumlar Vergisi oranlarının azaltılması gerektiğini belirtmişlerdir.³⁵⁵

Ancak ülkeler kendi vergilendirme yetkilerini kullanırken ve uluslararası rekabet gücünü arttırabilmek amacıyla bazı vergisel düzenlemeler yaparken ulusal refahı arttırma, uluslararası ilişkileri geliştirme amacına odaklanmıştır. Vergilendirme yetkisi kullanılırken alınan kararlar, ülkenin kendi çıkarları doğrultusunda yararlı etkiler meydana getirirken, diğer ülkeleri de teşvik de edip, canlandırıyorrsa arzulanan tablo oluşmaktadır.³⁵⁶

Geleneksel görüş çerçevesinde ülkeler, küresel şirketleri ve yabancı sermayeyi kendi ülkelerine çekmek, sermaye kaçışını önlemek, ülkelerini küresel bir teknoloji ve

³⁵⁴ AKKAYA, Şahin; "Vergileme ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezleri Konferansları 43.-44.Seri, 2003, s.55.

³⁵⁵ ÖZ, N.Semih, s.66.

³⁵⁶ KOVANCILAR, Birol & MİYNAT Mustafa & BURSALIOĞLU Sibel A.; Kamu Maliyesinde Küresel Değişimler, Gazi Kitabevi, Ankara, 2007, s.63.

üretim sahası haline getirmek ve ülkelerine teknoloji transferi sağlamak amacıyla bu kurumları daha az vergiye tabi tutacaklardır. D. Rodrik'in de belirttiği gibi, böyle bir vergi rekabeti, sermaye üzerindeki vergi yükü azalışının, işgücü üzerindeki vergi yükü artışıyla telafi edilmesi ile sonuçlanacak, dolayısıyla Kurumlar Vergisi önemini yitirecektir. Ancak ulus devletler, bir taraftan nominal vergi oranları indirimi ile küresel şirketleri ve yabancı sermayeyi cezp etmekte, diğer taraftan oran indirimi dolayısıyla sekteye uğrayan vergi gelirlerini teşvik ve muafiyetleri ortadan kaldırıp, Kurumlar Vergisi tabanını genişleterek telafi etmektedir. OECD ülkelerinde görülen bu trendin, Kurumlar Vergisinin mali rolünü görünenin aksine daha da arttırdığı ileri sürülmektedir.³⁵⁷

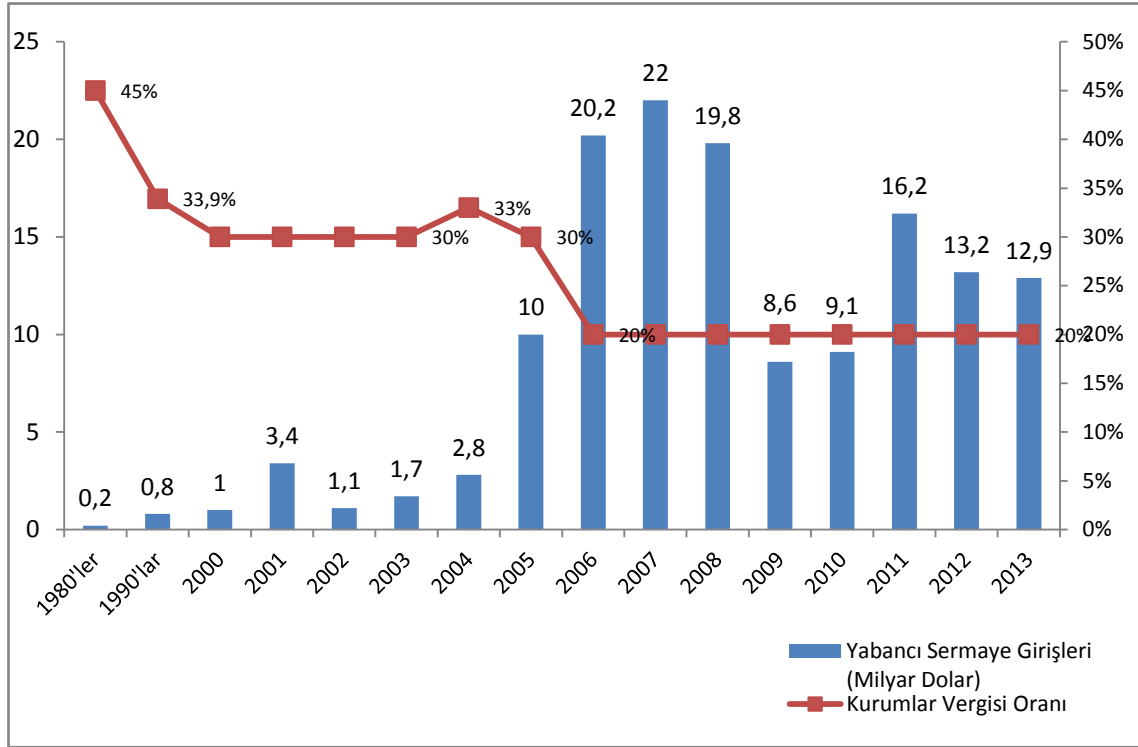
Yukarıda da belirttiğimiz gibi DYY ülkeye çekmek için kullanılan vergi rekabeti araçları oldukça fazladır. Ancak, bu araçlardan en sık kullanılan ve ölçülmesi görece daha kolay olan enstrümanın Kurumlar Vergisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle bu bölümdeki çalışmamızı, somut rakamlar üzerinde ve belirlenmiş sayıda ölçek ile sınırlandırarak, vergi rekabetini temsilen yalnızca Kurumlar Vergisi ve buna ilaveten Gelir Vergisi değerlerini kendimize değişken olarak alarak ekonomik analiz yapmak uygun görülmüştür.

A. Türkiye’de Vergi Rekabetine Yönelik Uygulamaların Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Girişlerine Etkisinin İncelenmesi

Türkiye’de 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile ithal ikameci politikası terk edilip, ihracata yönelik bir sanayileşme politikası benimsenmiştir. 1980 öncesi muhafazakar uygulamalar nedeniyle yabancı şirketlerin önemli bir etkisi bulunmamaktadır. Grafik-13’te 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de gerçekleşen Yabancı Sermaye Yatırım Girişleri görülmektedir. Ancak 1980 yılı itibari ile değiştirilen politikanın o dönem içerisinde çok fazla aktif olmadığını görmekteyiz.

³⁵⁷ KOVANCILAR & MİYNAT & BURSALIOĞLU, s.53.

Grafik-12: Türkiye'deki Kurumlar Vergisi Oranları ile Yabancı Sermaye Girişlerinin Karşılaştırılması



Kaynak: www.gib.gov.tr ve www.ekonomi.gov.tr adresinden alınan verilerden derlenmiştir.

1980'li yıllarda ülkede faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların fiili olarak girişlerinin 0,2 milyar dolarlık katkı sağladığı görülmektedir. 1980'li yılların başında %50 oranında belirlenen Kurumlar Vergisi oranı 2 yıl boyunca uygulanmış, 1982-1984 yılları arasında bu oran %40'a düşürülmüştür. 1985-1989 yılları arasında ise tekrar yükseltilerek %46'ya çıkarılmıştır. Yani Kurumlar Vergisi 1980'li yıllarda ortalama olarak %45 oranında seyretmiştir. O dönemde ülkede ekonomik istikrarın sağlanamamış olması, alt yapı yetersizlikleri, yabancı yatırımlara yönelik hukuki anlamda alınmamış önlemler gibi etkenler göz önünde bulundurulduğunda, yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye'ye girişlerinde çekimser yaklaşması ve fiili girişlerin 0,2 milyar dolar gibi düşük bir düzeyde kalması normal görünmektedir. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise tablo çok da farklı bir yapıda değildir. 1980'li yıllara göre kıyaslandığında bu dönemde uygulanan Kurumlar Vergisi oranları nispeten daha düşük gerçekleşmiş olsa da, bu düşüşün DYY'lerin ülkeye yaptıkları fiili girişlere önemli bir katkı sağlamadığı ortadadır. 1990'lı yılların yarısından itibaren %46'dan %25 oranına çekilen Kurumlar Vergisi, bu dönemde ülkeye 0,8 milyar dolarlık bir DYY girişi sağlamıştır.

2000'li yılların başlaması ile Türkiye'ye yapılan DYY girişlerde önemli artışlar kaydedilmiştir. Kurumlar Vergisi 2000 yılından 2004 yılına kadar %30 oranında uygulanmıştır. 2000 yılından 2001 yılına geçildiğinde 2,4 milyar dolarlık artış gösteren DYY girişleri 2001 yılında ekonomik krizin de etkisi ile 1,1 milyar dolara gerilemiştir. Dönem içerisindeki gerçekleştirmeler ile değerlendirildiğinde önemli bir oran olan 2,3 milyar dolarlık gerilemeyi, DYY kararlarının vergi politikaları tarafından yönlendirilebileceğini ancak yabancı sermayeli firmaların diğer ülkelere yaptıkları yatırım kararlarının başında ekonomik istikrar gibi önemli ve daha başka değişkenlerinde olduğu şeklinde yorumlayabiliriz.

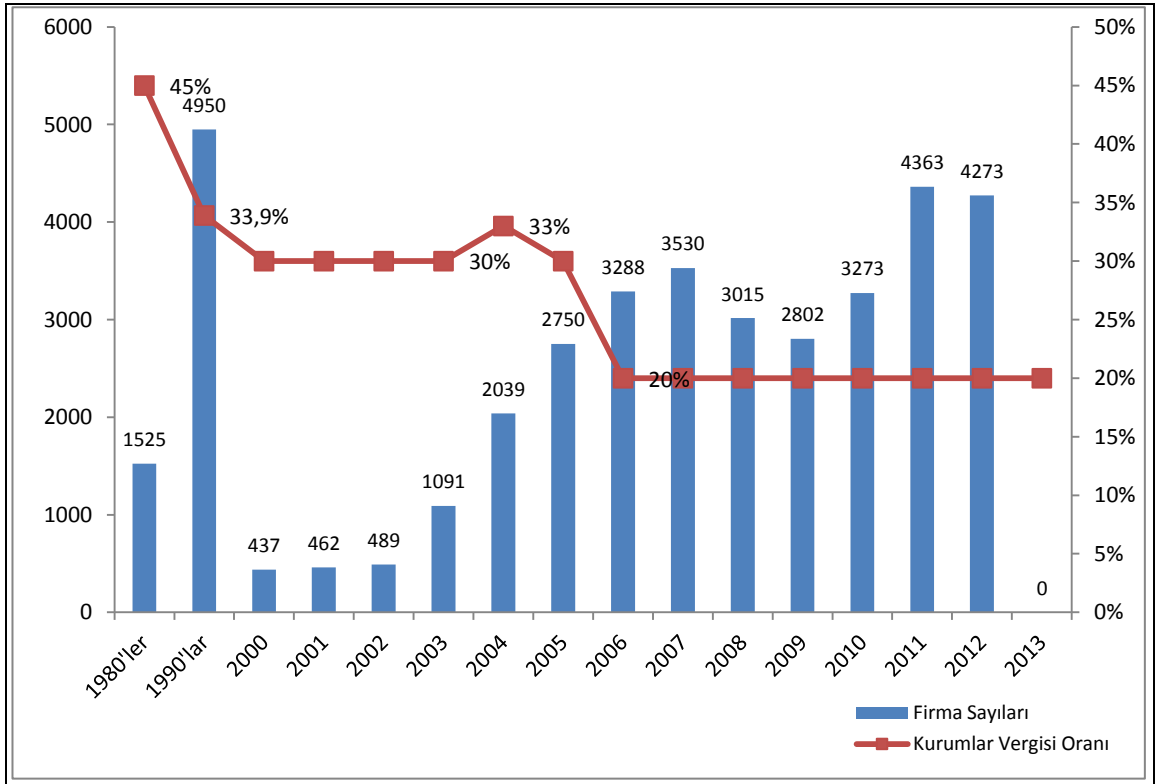
Kriz sonrası dönemde görülen düşüş 2003 yılında yerini tekrar artışa bırakmıştır. Özellikle 2005 sonrası dönemde Türkiye'de gerçekleşen DYY girişlerinde radikal bir değişiklik gözlenmektedir. 2005 yılına kadar yaklaşık 1-2 milyar dolar olan girişler, Türkiye'nin AB'ye giriş süreciyle birlikte artış kaydetmiştir. 2005 yılında DYY'lerde görülen bu artışın önemli bir nedeni de 2003 yılında çıkarılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kolaylaştırılmasının sağlanmasıdır. 2004 yılında 3 puanlık artış ile %33 oranına yükseltilen KV'nin 2005 yılında %30'a düşürülmesi ile birlikte ülkemize, bu yıla kadar görülmemiş oranda DYY girişi gerçekleşmiştir. 2006 yılında ise KV oranı %20'ye kadar çekilmiştir. Bu önemli vergi indirimleri ülkemize giriş yapan DYY'lerin yıldan yıla artış göstermesini sağlamıştır.

2007 yılında 22 milyar dolar ile en yüksek seviyeye ulaşan DYY, 2008 yılında gerçekleşen ekonomik krizin yarattığı güvensizlik ve risk ortamı ile küçük bir gerileme yaşamıştır. 2009 ve 2010'da krizin etkileri devam etmiş ve DYY'ler 10 milyar dolar civarında seyretmiştir. 2011 yılı itibariyle önemli bir artış ile 16 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. 2006 yılından itibaren %20 oranında seyreden KV oranı ile DYY girişlerinin ters yönde bir ilişkisi olduğunu söylemek doğru olacaktır. Çünkü kritik ekonomik olayların yaşandığı yılların dışında tabloyu değerlendirdiğimizde, 2000'li yıllar da ülkemize giren DYY'lerin her yıl istikrarlı olarak artan bir seyir izlediğini söylemek mümkündür.

B. Vergi Rekabetine Yönelik Uygulamaların Türkiye'deki Yabancı Sermayeli Firmalara Etkisinin İncelenmesi

Küresel ekonominin iyiden iyiye hissedildiği günümüzde, herhangi bir ülkede yapılan vergi politikası değişikliklerinin diğer ülke kuruluşlarını da etkilediği bir gerçektir. Bir ülkede gözlemlenen vergi oranlarındaki artış, o ülkede varlık gösteren doğrudan yabancı sermaye yatırımcılar için de vergi yükü oluşturacağından, söz konusu yatırımcıların ülkeden çıkış yapmasına neden olabilecektir. Bu sebeple ülkelerin vergi politikalarını belirlemede izledikleri stratejilerin diğer ülkelere bağımsız olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bu anlamda vergi politikalarının genel nitelikte sorun oluşturduğunu, ülkesel gelir kaybına bağlı olarak küresel vergi kazanç ve kayıplarını dolaylı olarak etkilediği bir gerçektir.

Grafik-13: Kurumlar Vergisinde Yapılan Değişikliklerin Türkiye'de Bulunan Yabancı Sermayeli Firma Sayılarına Etkisi



Kaynak: www.gib.gov.tr ve www.ekonomi.gov.tr adresinden alınan verilerden derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere, vergi teşviklerinin uygulandığı dönemlerde ülkemize yapılan DYY'lerde farklılıklar görünmektedir. 1980'li yıllarda 1525 olan yabancı sermayeli firma sayısı 1990'lı yıllara gelindiğinde yaklaşık 3 kat artış

göstererek 4950'ye ulaşmıştır. 10'ar yıllık verilerin birikimli olarak ifade edildiği tabloda 24 Ocak kararları sonrasında ülkemize giriş yapan firma sayılarındaki artışın 5 Nisan 1994 krizi ile 1997-1999 arasında dünyada yaşanan küresel krizlerin dünya genelindeki ülkeleri etkilemesine rağmen önemli bir gelişme kaydettiği görülmektedir. 1990'lı yıllarda ülkemizde uygulanmakta olan KV oranı 10 yıllık dönem içerisinde ortalama olarak %40 oranında seyretmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise bu oran %6,1 gerileyerek yaklaşık %33,9'a düşmüştür. KV oranında yaşanan önemli düşüş bu dönemde ülkemize giriş yapan DYY sayılarına da gözle görülecek bir farkla yansımıştır.

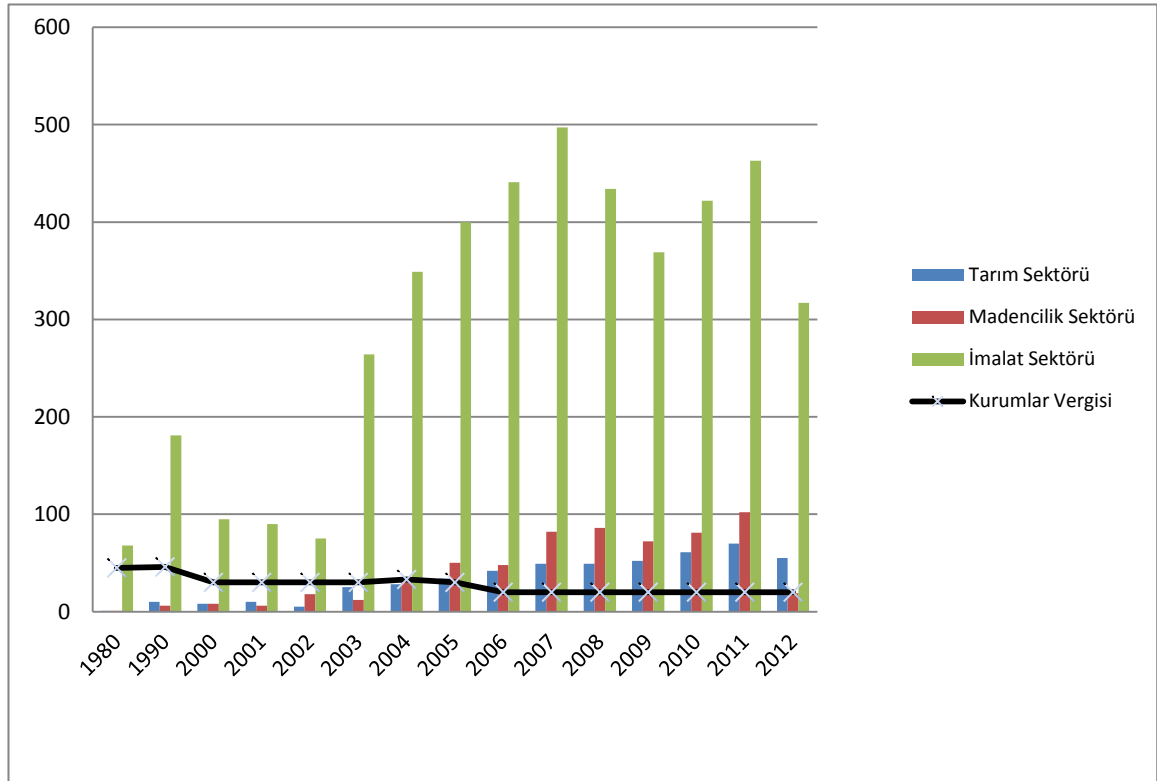
1999 yılı sonu itibariyle birikimli olarak 4950'ye ulaşmış olan firma sayıları 2000'li yıllar için yıllar bazında verilmiştir. 2000-2004 yılları arasında uygulanan KV oranı %30 olarak sabit tutulmuş olsa da, ülke ekonomisinin yeniden büyümeye başlaması ve nispeten daha istikrarlı bir ekonomik ortamın yakalanmasının yanı sıra daha önceki dönemlerde uygulanan vergi oranlarına göre düşük bir oranda uygulanan KV firma sayılarının bu yıllar arasında artış göstermesine sebep olmuştur. Özellikle 2003 yılında 1091 olan DYY sayısının 2004 yılında 2039'a ulaşması dikkat çekmektedir. Bu iki misli artış bu dönemde Yabancı Sermaye Yatırımları Kanunu'nun da yapılan değişiklik ile yabancı sermayeli firmalara sağlanan haklara bağlanmaktadır. 17.06.2003 tarihinde yürürlüğe giren Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Kanunu ile "Yabancı yatırım" ve "yabancı yatırımcı" kavramlarının yeniden tanımlanması ve asgari 50.000 ABD doları sermaye koşulunun kaldırılması ile hükümetin hedeflediği artışların yakalandığı görülmektedir.

C. Türkiye'deki Vergi Rekabeti Uygulamalarının Sektörler Bazında Meydana Getirdiği Oluşumların İncelenmesi

GOÜ'lerin borç krizlerini aşabilmek için kullandıkları en yaygın politika, sermaye yetersizliğini kapatmaya yönelik olarak yabancı sermayeli firmaları ülkelere çekmektir. Dış ülkelere borçlanma yerine tercih edilen bu yöntem tek ve ilk başvurulan yol olmamakla birlikte, yabancı girişlerinin ülkeye sağladığı sermayenin yanı sıra, teknoloji, istihdam, bilgi ve benzeri unsurların da önemli etkisi vardır.

Türkiye de DYY'lerin ekonomik büyüme ve kalkınmaya sağladığı etkiler nedeniyle yabancı sermaye yatırımlarını ekonomik hedeflere ulaşmak üzere bir araç olarak görmektedir. Aynı zamanda vergi oranı ile vergisel teşvikler gibi değişkenler de DYY girişleri açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'deki söz konusu göstergelerin DYY girişleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi açısından DYY'nın sektörel ve bölgesel dağılımları ile fiili girişleri ayrıca önem taşımaktadır.

Grafik-14: Kurumlar Vergisinde Yapılan Değişikliklerin Sektörel Bazda Yabancı Sermayeli Firma Sayılarına Etkisi



Kaynak: www.gib.gov.tr ve www.ekonomi.gov.tr adresinden alınan verilerden derlenmiştir.

1980 ve 1990 yıllarında sektörel bazda verilen firma sayılarına baktığımızda, imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların ilk sırada yer aldığını görmekteyiz. Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektörlerinde faaliyet göstermekte olan firma sayıları ise, o dönemde faaliyette bulunan sektörler içerisinde dikkat çekecek oranda düşüktür. Uzun yıllar boyunca tarım ülkesi olma özelliğiyle ön plana çıkan bir ülke olarak, grafikte yer alan verilerin diğer sektörlerle göre oldukça düşük olduğu gözlenmektedir.

2000 yılında imalat sanayinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli firma sayıları 95 iken 2001-2002 yıllarında düşüş göstermiş, bu düşüş 2003 yılında firma sayısının 264 gibi yüksek bir rakama ulaşması ile sonlanmıştır. Çok dikkat çekici bir oranda artış gösteren firma sayıları, aynı şekilde tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektörlerinde önemli bir gelişme kaydetmiştir. 2000’li yılların başından bu döneme kadar %30 oranında seyreden KV’nin bu değişiklikte önemli bir payı olmadığı görülmektedir. Ancak, 2006 yılında KV oranının %20’ye çekilmesi ile birlikte imalat, madencilik ve taşocakçılığı sektörlerinde göze çarpan artışların, vergi politikasında izlenen teşviklerin etkisi altında olduğu söylenebilir. 2007 yılında sanayi sektörüne sermaye akışının önemli gelişmeler kaydettiği, bu sektörü diğer sektörlerde gözlenen belirgin artışın takip ettiği görülmektedir.

28.02.2009 tarihinde yayımlanan 5838 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile 5479 sayılı Kanunla kaldırılan yatırım indiriminin yerine Yeni Teşvik Kanunu uygulanmaya başlanmış, bölgelere göre belirlenen yatırıma katkı oranları ve indirimli Kurumlar Vergisi oranları, bölgesel ve sektörel yatırımlar ile büyük yatırımlar, sistemin temelini oluşturmuştur.

Bu yeniliğin yürürlüğe girmesi ile birlikte yine imalat sektörü girişlerinde artarak artan bir seyir görülmektedir. Çünkü yeni teşvik sistemi özellikle stratejik yatırımları ve büyük sermayeli yatırımları destekleyerek, Türkiye’de faaliyet göstermesi olası firmaların ülkeye giriş yapmasına imkan sağlamaktadır.

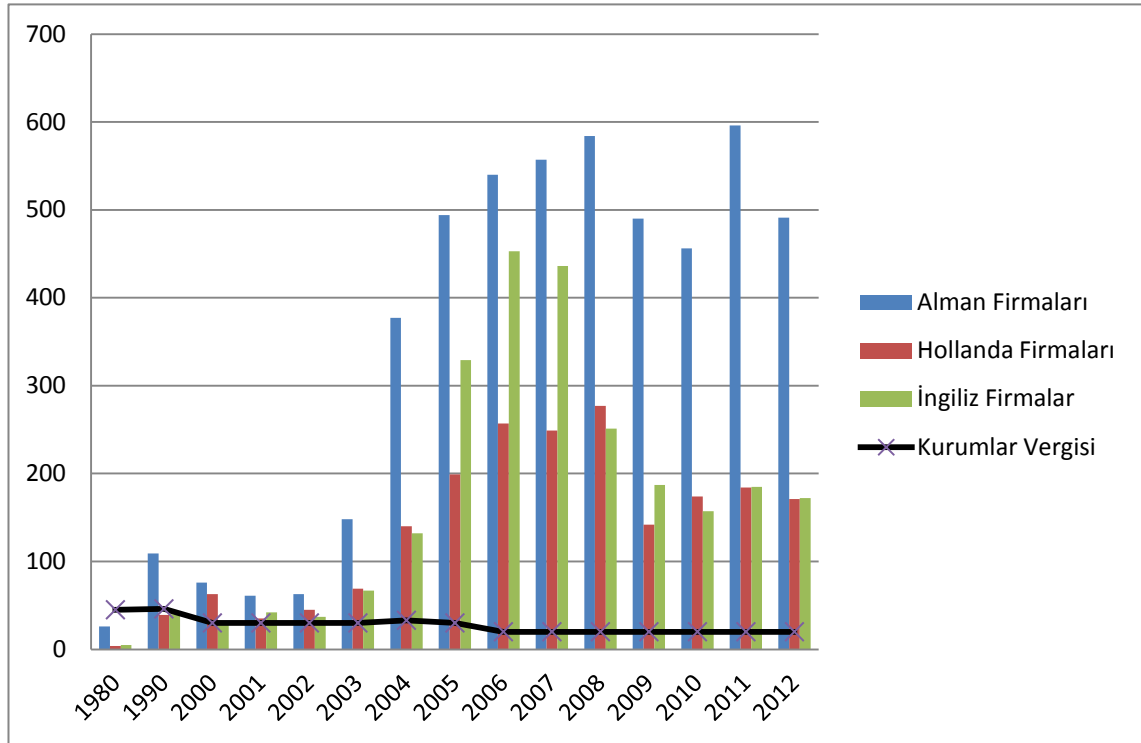
D. Türkiye’nin Vergi Rekabetine Yönelik Uygulamalar Gerçekleştirilmesi Sonucu Ortaya Çıkan Coğrafik Etkileşimlerin İncelenmesi

GOÜ’ler kalkınma süreçlerini tamamlayabilmek için yabancı yatırımları ülkelerine çekerek sermaye ve teknoloji transferi sağlamaya çalışmaktadırlar. Bunun için de ekonomik ve siyasi istikrara ilişkin güven ortamının tesisi DYY girişleri için büyük önem taşımaktadır. Hatta ülkelerin ekonomik ilişkiler içerisinde olduğu komşu ülkelerle olan ilişkiler de önemli rol oynamaktadır. Örneğin Türkiye’nin 1980 sonrası dış politikada izlediği yolda yaptığı çeşitli rota değişikliklerinin, coğrafi bazda DYY değerlerine yansması bu durumun ispatıdır. Çalışmamızın bu kısmında ülkemize giriş yapan DYY’lerin vergi rekabeti uygulamalarından ne ölçüde etkilendiğini ortaya

koyacağımız gibi, bu ölçümlerlerde ekonomik ve siyasi istikrarın ve dış politikanın ne kadar etkili olduğuna bakılacaktır.

Yabancı sermaye girişlerinde sanayinin coğrafi dağılımı ile yabancı sermayeli firma sayıları arasında da paralellik gözlenmektedir. GOÜ'ler kalkınma süreçlerini tamamlayabilmek için yabancı yatırımları ülkelere çekerek sermaye ve teknoloji transferi sağlamaktadırlar. Bunun için de ekonomik ve siyasi istikrara ilişkin güven ortamının tesisi DYY girişleri için büyük önem taşımaktadır.

Grafik 15: Türkiye’de Fiili Olarak En Çok Faaliyet Gösteren 3 Ülkenin Yabancı Sermayeli Firma Sayıları



Kaynak: www.gib.gov.tr ve www.ekonomi.gov.tr adresinden alınan verilerden derlenmiştir.

Grafik 15’te Türkiye’de fiili olarak girişi bulunan yabancı sermayeli ülkelere, en çok faaliyet gösteren ve yıllar itibari ile ülkemize yapmış oldukları girişlerde önemli değişiklikler gözlenen 3 farklı ülkenin karşılaştırmasına yer verilmiştir. Aynı zamanda, bu 3 ülkenin 1980 yılından itibaren Türkiye’ye yapmış olduğu girişler Kurumlar Vergisi oranı ile de değerlendirilmiştir. Almanya, 1980 ve 1990 yıllarında Hollanda ve İngiltere’ye kıyasla önemli sayıda gerçekleştirmede bulunmuştur. 2000 yılına ulaştığında 76 olan firma sayısı, 2003 yılına kadar düşüş göstermiş, 2003 yılında ise 148’e çıkmıştır. 2004 yılında 377 olan Alman firmaların sayısı bir önceki yıla oranlar

yaklaşık 2.5 kat artış göstermiştir. Bu dönemde Hollandalı firmaların sayısı, 140 iken ülkemizde bulunan İngiliz firmalar 132'dir. 2001 yılında Kurumlar Vergisi oranı %30'a çekilmiş olmasına rağmen Almanya ve Hollanda'nın yabancı sermayeli firma sayılarında düşüş gözlenmektedir. Bu düşüşün nedenini 2001 yılında yaşanan ekonomik krize bağlamak mümkündür. Çünkü bilindiği üzere yabancı sermayeli firmalar politik ve ekonomik istikrarın olmadığı ortamlarda yatırımlarını sürdürmeyi tercih etmemektedirler. Ancak, İngiltere'nin bu yılda ülkeyi terk etmediği hatta yatırım yapan firma sayısının arttığı görülmektedir. Yaşanan ekonomik krizle birlikte devalüe edilen TL'nin alım gücünden faydalanan İngiltere, krizi fırsata çevirerek, ülkede bulunan şirket sayısını 31'den 42'ye çıkarmıştır. 2004 yılında %30 oranından %33'e yükseltilen KV, baz alınan 3 ülkenin firma sayılarında herhangi bir azalışa neden olmamıştır. 2006 yılında KV oranının %20'ye çekilmesi ile birlikte firma sayılarında meydana gelen artış ise göze çarpmaktadır. 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz tüm ülkeleri etkilemiş, oluşan risk ortamı yabancı sermayeli firmaların daha güvenli ekonomik ortamlara kaymasına neden olmuştur. Bu etki, 2009 yılında firma sayılarına yansımış, 3 ülkenin yabancı sermayeli firmaları da önemli oranda ülkeyi terk etmişlerdir. 2011 yılında hemen hemen aynı sayılara ulaşan firmalar, 2012 yılında tekrar çıkış yapmışlardır.

SONUÇ

Globalleşen ekonomik sistemle birlikte, sermaye yetersizliğini ve kamu borç stoklarını finanse etmeyi başaramayan ülkeler bu açıkları yabancı sermaye yatırımları ile gidermeye çalışmaktadırlar. Ülkelerin kalkınma koşullarından en önemlisi yeterli düzeyde sermaye birikimine sahip olmasıdır. Yeterli sermayeye sahip olmayan ülkeler, ülkesel birikimler, dış ticaret yoluyla döviz girişi ya da yabancı sermaye girişleri yoluyla kaynak sağlarlar. Yatırımı çeken ülkeler belirtilen nedenlerden dolayı yabancı sermaye girişlerine sıcak baksalar da, yatırım yapan ülkeler açısından yatırım kararını etkileyen faktörlerin önemi büyüktür. Piyasaya giriş kolaylığı, düşük maliyetli iş gücünün varlığı, alt yapı hizmetleri, yabancı sermayeli firmalara uygulanmakta olan hukuk sistemi ve en önemlisi de politik ve ekonomik istikrarın varlığı gibi etkenler yatırım yapılacak ülkenin belirlenmesinde sıralanabilecek değişkenlerdendir. Birçok belirleyici değişken olması ile birlikte bu çalışma da ekonomik değişkenlerden biri olan vergi teşviklerinin ülkeye çekilmek istenen yatırımlara olan etkisi ele alınmıştır. Gelir üzerinde tahsil edilen Kurumlar Vergisinin ülkemizde teşvik aracı olarak kullanıldığı dönemlere dair değerlendirmeler yapılmış, özellikle 1980 yılından günümüze kadar uygulanan Kurumlar Vergisi oranında yapılan düzenlemelerin yabancı sermayeli şirketleri ülkemize çekmekteki başarısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece vergi politikalarının yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye yapılan girişlerdeki işlerliği belirlenmeye çalışılmıştır.

Özellikle 1980'den itibaren ekonomiler bir yandan dışa açılırken diğer yandan da birbirleriyle daha çok bütünleşmişlerdir. Herhangi bir ülkede yapılan vergi politika değişikliklerinden diğer ülkeler de etkilendiği için artık ülkeler kendi iç dinamiklerine göre politikalar belirleyememektedirler. Bu durumun, en önemli göstergelerinden biri yabancı sermaye yatırımcılarının ülkeler arasında gerçekleştirdikleri hareketliliklerdir. Çünkü DYY'ler yüksek vergili ülkelere daha düşük vergi uygulayan ülkelere kaçış eğilimindedirler. Ülkenin vergi oranlarında gerçekleşen artış, DYY için vergi yükü oluşturacağından, bazı yatırımcıların ülkeden çıkış yapmasına neden olacaktır. Bu nedenle de ülkelerin vergi politikalarını belirlemede izledikleri stratejilerin diğer ülkelere bağımsız olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bu anlamda vergi rekabetine ilişkin politikalarının genel nitelikte sorun oluşturduğunu, ülkesel gelir

kaybına bağılı olarak küresel vergi kazanç ve kayıplarını dolaylı olarak etkilediğı bir gerçektir.

Ülkemizde, 24 Ocak kararları ile başlayan süreç yabancı sermaye açısından etkisini göstermiş, 1994 yılına kadar ülkemize giriş yapan yabancı sermaye miktarında istenilen düzeyde olmamakla birlikte artış olmuştur. 5 Nisan 1994 kararları ile Türk parasına yapılan devalüasyon TL'yi diğer ülke paraları karşısında aşındırmış, faiz oranlarında önemli artışlar olmuş, enflasyon oranı 3 haneli rakamlara kadar ulaşmıştır. Ekonomik istikrarsızlığın hüküm sürdüğü bu durum yabancı sermayeli firma girişlerinin azalmasına neden olmuştur. Ayrıca, 1997 Asya krizi tüm dünya ülkelerini etkilemiş, Türkiye'den de yabancı sermaye çıkışlarına neden olmuştur.

2000'li yıllara gelindiğinde çok daha iyi bir tablo ile karşılaşmaktayız. Ancak 2001 yılında ülkemizde yaşanan kriz ile birlikte ekonomi de beklenmedik ölçüde bir daralma yaşanmıştır. Ekonominin bozulduğu ve istikrardan uzaklaşdığı bu dönemde Kurumlar Vergisi %30 olarak gerçekleştirilmiştir. Ancak diğer etkenlerinde büyük önem taşıdığı yabancı sermaye girişlerinde, ekonomik krizin etkisi ile azalış yaşanmıştır. 2003 yılı sonrası verileri incelendiğinde DYY'lerin ülkemize yapmış olduğu girişlerde yükselen bir trendin tekrar yakalandığı görülmektedir. Bu durumu 2003 yılında yabancı sermayeyi çekmek için yapılan mevzuat düzenlemesinin başarısı ile açıklayabiliriz. Yabancı sermaye mevzuatı ile birlikte yürütülen vergi rekabeti politikası da etkili olmuş, 2006 yılında KV oranının %30'dan %20'ye çekilmesi ile DYY girişlerinde artış gözlenmiştir. Ancak 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz tüm ülkeleri etkisi altına almış, çokuluslu şirketlerin bir kısmı ülkemizden çıkış yaparak kendi ülke ekonomilerinin sermaye açıklarını gidermişlerdir.

Çalışmamızda, Ülkemizde faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların sektörel ve coğrafi dağılımına da yer verilmiştir. Sektörel bazda yapılan ekonomik analizde önemli ekonomik olayların yaşandığı yıllar dışında, vergi rekabetinin uygulandığı yıllar itibariyle yabancı sermaye girişlerinin, her yıl artarak artan bir seyir izlediğı ve özellikle imalat sanayi sektöründe dikkat çekici rakamlara ulaşıldığı görülmüştür. Doğal ve yer altı kaynakları ile öne çıkan ve tarım ülkesi olma özelliğı sürekli vurgulanan Türkiye için, tarım ile madencilik sektöründe görülen DYY oranlarının imalat sanayinin oldukça gerisinde kaldığı da görülmektedir. Yani

DYY'lerin özellikle üretime yönelik sektörlerde yatırım yaptığı görülmektedir. Bu durumun çeşitli nedenleri olabileceği gibi, yatırım yaptığı ülkeden çıkışı durumunda daha ekonomik ve vergisel anlamda daha avantajlı bölgelere doğru yönelme kolaylığı da başlıca nedenler arasında değerlendirilebilir.

Özetle, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, kalkınma süreçlerini hızlandırabilmek amacıyla gelişmiş ülkelerin sermaye ve teknoloji birikimini kullanarak, kendilerine yatırım olarak çekmek zorundadırlar. Bunun da en önemli koşulunun ekonomik ve siyasal istikrarı sağlayarak, hukuk sistemini etkin bir biçimde işlemlerini sağlamak olduğu açıktır. Böylece ülkeye çekilmeye çalışılan yabancı sermayeli firmalara gerekli güven ortamı yaratılmış olacaktır. Çünkü çokuluslu şirketler yatırım kararı alırken yatırımın karlılığını değerlendirmenin dışında, o ülkede karşılaşılabilecekleri riskleri de çok iyi analiz etmektedirler. Bu ortamın sağlandığı ülkelerin yatırım çekebilmek için kullanacakları en iyi politika aracı ise vergi rekabetidir. Vergi rekabeti ile vergi oranlarında yapılan indirimler, yatırım yapan ülke açısından vergisel yükü düşürmekte, firma kar paylarını arttırmaktadır. Bu nedenle uygulanacak vergi rekabeti politikaları da küresel anlamda Türkiye'nin yabancı sermaye yatırımlardan alacağı payı büyük oranda belirlemektedir.

Yapılan ekonomik analizde Türkiye'de 1980 yılı sonrasında gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yabancı ülkelerle karşılaştırıldığında yetersiz görülse de Türkiye'nin daha fazla vergi rekabeti uygulayarak daha çok yabancı sermaye çekme potansiyeli taşıdığını göstermektedir. Ancak bu potansiyelin vergi tabanını koruyacak ve ülke vatandaşlarına düşen vergi yükünde değişiklik yaratmayacak şekilde düzenlenerek en etkin biçimde uygulanması önem arz etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

I – KİTAPLAR & RAPORLAR

ADIGÜZEL, Muhittin; **Türkiye Ekonomisi ve Stratejik Dönüşümü**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011.

ADIGÜZEL, Muhittin; **Uluslararası Rekabet Gücü- Belirleyici Faktörler ve Ölçülmesi, Türkiye Bağlamında Bir Değerlendirme**, Nobel akademik Yayıncılık, Ankara, 2011.

ADIGÜZEL, Muhittin; **Küresel Rekabet Gücü- Türkiye İçin Sistemik ve Elektik Bir Yaklaşım**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011.

AKKAYA, Şahin; **Küreselleşme Sürecinde Vergi Yapıları ve Uluslararası Vergi Rekabeti**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2005.

AKKAYA, Şahin; **Küreselleşen Ekonomik Sorunlar ve Vergilemenin Küreselleşmesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2011.

ASLANOĞLU, Erhan; **Küreselleşme ve Düşen Enflasyon Sürecinde Türkiye ve Dünya Ekonomisi**, Başlık Yayın Grubu Raporu, İstanbul, 2011.

BORATAV, Korkut; **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)**, İmge Kitabevi Yayınları, 9.Bası, Ankara, 2005.

ÇAK, Murat; **Uluslararası Vergi Rekabeti Transfer Fiyatlaması ve Vergilendirme**, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Yayın No: 2008/235, Ankara, 2008.

DALĞAR, Hüseyin; **Kurumsal Yatırımcılar Olarak Emeklilik Yatırım Fonları ve Performanslarının Değerlendirilmesi**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 249, İstanbul, 2007.

Devlet Planlama Teşkilatı “**Dokuzuncu Kalkınma Planı; 2007-2013 Raporu**”, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2013.

Devlet Planlama Teşkilatı “**Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu- Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**”, www.dpt.gov.tr, Ankara, 2000.

DİNLER, Zeynel; **Tarım Ekonomisi**, Ekin Kitabevi, 5.Baskı, Yıl:2000

DURAN, Mustafa; **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Raporu, Ankara, 2003.

EFE, Birol; **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi ‘İzmir Örneği’**, İzmir Ticaret Odası Raporu, İzmir, 2002.

EKMEKÇİ, Esra; **Küreselleşme ve Vergilendirmede Yeni Eğilimler**, Kazancı Hukuk Yayınları No:167, İstanbul, 2003.

EMSEN, Selçuk & DEĞER Kemal; **Geçiş Ekonomileri ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermayenin Dinamikleri**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2005.

ERTÜRK, Emin; **Uluslararası İktisat Teori- Politika İktisadi Birleşmeler- Parasal İlişkiler**, Alfa Yayınları, Bursa, Eylül 2001.

EYÜPGİLLER, S.Saygın; **Uluslararası Zarar Verici Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri**, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2002.

KARLUK, Rıdvan; **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, 2002.

KARLUK, Rıdvan; **Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika**, Beta Basım Yayım, 7.Bası, İstanbul, Eylül/2003.

KAZGAN, Gülten; **Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Bası, İstanbul, Nisan/2002.

KIRANKABEŞ, M. Cem; **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular- Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı, Teorileri, Türleri ve Ülke Ekonomilerine Etkileri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

KİLİ, Suna; **Cumhuriyet ve Küreselleşme**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Cumhuriyet Kitaplığı Dizisi, 29. Bası, Ankara, 2002.

KOVANCILAR, Birol & MİYNAT Mustafa & BURSALIOĞLU Sibel A.; **Kamu Maliyesinde Küresel Değişimler**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2007.

KOVANCILAR, Birol; **Dünya Bir Pazar Yeri- Hayata ve Piyasaya Dair**”, Liberte Yayınları, Ankara, 2008.

Sosyal Boyutu Dünya Komisyon Raporu; **“Adil Bir Küreselleşme: Herkes İçin Fırsatlar Yaratılması”** Küreselleşmenin Uluslararası Çalışma Ofisi Yayınları, Ankara, 2006.

OECD Report, **“Harmful Tax Competition: An Emerging Global-Issue”** <http://www.oecd.org/tax/harmfultaxpractices/1904184.pdf> 1998.

OECD Report, **“Towards Global Tax Co-operation/ Report To The 2000 Ministerial Council Meeting And Recommendations By The Committee On Fiscal Affairs”**, Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices, <http://www.oecd.org/tax/harmfultaxpractices/2090192.pdf> , 2000.

ÖÇAL, Tezer & OSMANLI Azad; **Uluslararası İktisat Para Banka**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2004.

ÖÇAL, Tezer; **Türkiye Ekonomisi**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2005.

ÖZ, N. Semih; **Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2005.

ÖZ, Ersan; **Dış Ticarete Ulusal ve Uluslararası Vergilendirme**, Noel Kitabevi, İstanbul, 2008.

ÖZER, Levent; **Vergilemede Global Eğilimler**, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2009.

PEHLİVAN, Osman; **Uluslararası Vergilendirme**, Derya Kitabevi, Trabzon, 2006.

SARAÇ, Özgür; **Küresel Vergi Rekabeti ve Ulusal Vergi Politikaları- Türkiye Değerlendirmesi**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2006.

SEYİDOĞLU, Halil; **Uluslararası Finans**, Güzem Yayınları, İstanbul, 1994.

SUSAM, Nazan & OKTAYER Nagihan; “**Küresel Dönemde Vergileme Dönüşüm ve Türkiye’ye Yansımaları- Vergi Rekabetinin Türkiye Üzerindeki Yansımaları**”, Derleyen: Ayşegül Yakar Önal ve Sezai Temelli, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2012.

STIGLITZ, E. Joseph; **Kamu Kesimi Ekonomisi**, Çeviren: Ömer Faruk Batırel, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Sayı:396, İstanbul, 1994.

ŞAHİN, Hüseyin; **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2009.

ŞİRİN, Z. Ertunç; **Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirilme Rejimi**, Vedat Kitapçılık Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2006.

TEMİZ, H. Ejder; **Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri**, Genel-İş Yayınevi, İzmir, 2004

TEKİR, Sabri; **Vergi Teorisi**, Akıselim Ofset, İzmir, 1990.

ULUATAM, Özhan; **Vergilerin Yatırım Üzerindeki Etkisi ve Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası-Teori ve Türkiye Uygulaması**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971.

ULUDAĞ, İlhan & ERİŞAH, Arıcan; **Türkiye Ekonomisi- Teori, Ekonomi, Uygulama**, Der Yayınları, İstanbul, 2003.

YELDAN, Erinç; **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

YILDIZ, Habib; **Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

YILMAZ, Ejder; **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003.

YILMAZ, Kamil; **Türkiye İçin Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi’ne Doğru**, Uluslararası Yatırımcılar Derneği, Yayın No: Yased-T/ 2006-12/54, İstanbul, Aralık 2006.

II – MAKALELER & TEBLİĞLER

ACİNÖROĞLU, Serkan; “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, s. 147-169, 2009.

AÇIKALIN, Sezgin & GÜL, Ekrem & YAŞAR, Ercan; “Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:16, 2006.

AKDOĞAN GEDİK, Melek; “Vergi Rekabeti Etkinlik Değerlendirmesi: OECD Üyesi Ülkeler İçin Veri Zarflama Analizi Uygulaması”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 160, s. 328-350, Ocak-Haziran, 2011.

AKKAYA, Şahin; “Vergileme ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, **Maliye Araştırma Merkezleri Konferansları**, 43.-44.Seri, 2003.

AKTAN, Coşkun Can & İSTİKLAL, Yaşar Vural; “Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri”, **Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu**, Rekabet Dizisi:2, Ajans-Türk Basın ve Basım, Ankara, Yayın No:254. s. 1-18, 2004.

AKTAN, Coşkun Can & İSTİKLAL, Yaşar Vural; “Vergi Rekabeti”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:22, Haziran/2004.

AKTAŞ, Ahmet; “Vergi ve Teşviklerin Yabancı Yatırımların Ülkeye Kazandırılması Üzerindeki Etkisi”, **Uluslararası Yatırımcılar Derneği**, İstanbul, Sayı: Yased-T/2007-9, Sayı:56, 2007.

ARMAĞAN, Ramazan; “Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerinde Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Sayı:3, s. 227-252, 2007.

AYDOĞUŞ, İsmail & KUTLU, Erol & YILDIRIM, Selim; “Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2005.

ATEŞ, Davut; “Küreselleşme: Ne kadar Tek Boyutlu?”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, s. 25-38, 2006.

ATILGAN, Hasan; “Vergilemenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye’deki Durumun Analizi”, **Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Dergisi**, Yayın No: 2004/365, Ankara, 2004.

BAKKALCI, Can & ARGİN, Nilüfer; “Yabancı Yatırımların İşgücü Piyasalarını Uyarma Süreci Kapsamında Dış Ticaretin İçselleştirilmesi”, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, Ocak/2013.

BULUT, Mustafa; “Yatırım İkliminin Geliştirilmesinde Vergi Politikalarının Rolü: Türkiye Örneği”, **Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Dergisi**, Yayın No: 2009/388, Ankara, 2009.

CANDEMİR, Aykan; “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2, 2009.

ÇELİK, Celal; “Vergi Kaçakçılığı ile Mücadelede Alınması Gereken Önemli Tedbirler”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Yıl:24, Sayı:284, s. 28-36, Nisan/2005.

ÇEŞTEPE, Hamza & MİSTAÇOĞLU, Tuğba; “Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Entegrasyon: ASEAN ve MERCOSUR Örneği”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:17, Sayı:2, 2010.

ÇİNKO, Levent; “Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:26, Sayı: 1, 2009.

ÇİVİ, Emin, EROL DEMİRAY, Ece; “Ulusal Rekabet Gücünü Artırma Yolları: Literatür Araştırması”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, 2008.

DOYLE, Chris & WIJNBERGEN, Van Sweder; “Taxation of Foreign Multinationals: A Sequential Bargaining Approach To Tax Holidays- International Tax and Public Finance”, <http://link.springer.com/article/10.1007%2FBF00873838#page-2> , Vol: 1, 1994.

GEDİKLİ, Ayfer; “Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, s. 96-146, 2011.

GİRAY, Filiz; “Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı: 9, s. 93-122, 2005.

GOODSPEED, J. Timothy; “Tax Competition, Benefit Taxes, and Fiscal Federalism”, *National Tax Journal*, Vol: 51, September/1998.

GÜNGÖR, Gonca, & AYDIN, Aykut; “Küreselleşmenin Türk Vergi Politikaları Üzerine Etkisinin 1980 Sonrası Analizi”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt:3, No: 2, s. 69-78, 2011.

HİNES, James; “Lessons From Behavioral Responess to International Taxation”, *National Tax Journal*, Vol: 52, No:2 June/1999.

KAHRİMAN, Hamza; “Vergi ve Teşviklerin Yabancı Yatırımların Ülkeye Kazandırılması Üzerindeki Etkisi”, **Uluslararası Yatırımcılar Derneği**, Sayı: Yased-T/2007-10, Sayı:59, İstanbul, 2007.

KARACA, Yüksel; “Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri: OECD Bünyesindeki Çalışmalar Ne Aşamada?”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 238, s. 90-99, Haziran/2001.

KAYMAKÇI, Oğuz; “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler ve Türkiye'deki Yansımaları”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, s. 224-248, 2013.

KILINÇ SAVRUL, Burcu & ÖZEL, Hasan Alp & KILIÇ, Hüseyin; “Osmanlının Son Döneminden Günümüze Türkiye’de Dış Ticaretin Gelişimi”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:1, s. 55-78, 2013.

KURTARAN, Ahmet; “Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, 2007.

NAS, Çiğdem; “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve AB Üyelik Süreci”, **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi**, Sayı:169, s. 51-54, Şubat/2012.

ÖNCEL, Türkan & ÖNCEL, S. Yenal; “Uluslararası Vergi Rekabeti”,**İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi**, Maliye Araştırma Merkezleri Konferansı, Seri: 44, İstanbul, 2003.

ÖZSOY, Şerafettin, & MALKOÇ, Yaşar Mustafa; “Türkiye’de Uluslararası Doğrudan Yatırımların Yerel Sanayi ve KOBİ’ler Üzerindeki Etkileri”, **Uluslararası Yatırımcılar Derneği**, Yayın No: Yased-T/2009-12, Sayı: 61, İstanbul, Aralık/2009.

ÖZTÜRK, Lütfü; “Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:4, Sayı:7, 2004.

SOMEL, Cem & Diğerleri; “Türkiye Ekonomisi”, **Anadolu Üniversitesi Dergisi**, Yayını No: 1853, Eskişehir, 2009.

ŞİMŞEK, Mevlüdiye & BEHDİOĞLU, Sema; “Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:20, Sayı:2, Eylül/2006.

TURAN, Taner; “Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Bir Literatür İncelemesi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:69, s. 17-35, Nisan- Haziran 2008.

YAPRAKLI, Sevda; “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Sayı 2, s. 22-48,

YELDAN, Erinç & Diğerleri; “Türkiye Ekonomisi”, **Anadolu Üniversitesi Dergisi**, Yayını No: 1853, Eskişehir, 2009.

YENTÜRK, Nurhan & Diğerleri; “Türkiye Ekonomisi”, **Anadolu Üniversitesi Dergisi**, Yayını No: 1853, Eskişehir, 2009.

YETKİNER, Erkan; “Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı:235, Mayıs/2001.

III – DİĞER YAYINLAR

AFŞAR, Muharrem; “**Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bankacılık Sektörü**” <http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-%20M9.pdf>

AYDEMİR, Cahit, ARSLAN, İbrahim, UNCU, Funda, “**Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya’daki ve Türkiye’deki Gelişimi**”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:23, s. 69-104, http://kosbed.kocaeli.edu.tr/sayi23/cahit_aydemir.pdf, (Erişim Tarihi: 07.05.2014), 2012.

AYKAÇ, Mustafa & PARLAK, Zeki & ÖZDEMİR Süleyman; “**Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Arttırılması ve Türkiye’de Kobi’ler**”, s.49. <http://makale.suleymanozdemir.com/Kitap2-RekabetveKOBİ'ler.pdf> (Erişim Tarihi: 03.04.2014), İstanbul, 2009.

Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, “**2001 Yılı Raporu**”, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/fa885e2f-d8d3-8566-45207f1d21404bac/2001_rapor.pdf, (Erişim Tarihi: 14.08.2012), İstanbul, 2009.

Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, “**Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırımlar 2005 Yılı Raporu**”, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/F9EF6AED-D8D3-8566-4520F4E2B80E4EB4/2005_Rapor.pdf, (Erişim Tarihi: 21.09.2013), 2005.

ÇILBANT, Coşkun; “**Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Sektör Analizi (Otomotiv)**”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, SBE, Manisa, 2006.

DİKMEN, Hüseyin; “**Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Sorunu**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul.

EKİCİ, Mehmet Sena; “Vergi Gelirlerini Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faktörler”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:30, s. 200-223, <http://www.e-sosder.com/?sayfa=dergelist&sayi=30.0>, (Erişim Tarihi :13.04.2014) 2009.

ENGİN, İsmail; “**Vergi Rekabetinin Avrupa Birliği ve Türkiye Açısından Etkilerinin Analizi**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, SBE, Ankara.

ERALP EVÇİ, Özge; “**Vergi Cennetleri**”, Blog Yazısı, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_1450.htm, (Erişim Tarihi: 24.09.2013) Mayıs/2012.

EVGİN, Tülay; “**Dünden Bugüne Dış Borçlarımız**”, Blog Yazısı, (www.econturk.org), Haziran/2000.

LEBE Fuat & ERSUNGUR Ş. Mustafa; “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Ampirik Analizi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 2011, s.321-339, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/viewFile/1025007783/1025007174>

HARTMAN, G. David; “**Tax Policy And Foreign Direct Investment In The United States**”, National Bureau of Economic Research (NBER), Working Paper Series, Working Paper No: 967, August 1982, <http://www.nber.org/papers/w0967.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.05.2014), Ağustos/1982.

GULG, Elisabeth & ZODROW, R. George, “**International Tax Competition and Tax Incentives in Developing Countries**”, International Studies Program Public Finance Conference, 2004, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0CDkQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.issue lab.org%2Fclick%2Fkc_download1%2Finternational_tax_competition_and_tax_incentives_in_developing_countries%2Fays&ei=oEmfU5fzHsTA7AbzIC4Bg&usg=AFQjCNGvbX7hI2a1aCK2GMxysSNoiRPDdog (Erişim Tarihi: 15.05.2014)

KARGI, Veli & ÖZUĞURLU, Yasemin; “**Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri:1980-2005 Dönemi**”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, s. 275-289, 2007.

KESKİN, Huzur; “**Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye’de Ekonomik Büyümeye Etkisi-Çin ve Tayland ile Karşılaştırmalı Analizi**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2006.

KILIÇ GÖRMEZÖZ, Kızbes; **“Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkileri”**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007.

KILIÇARSLAN, Harun; **“Avrupa Birliği’nde Vergi Rekabeti ve Türkiye”**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışması, İstanbul, 2005.

OKTAYER, Nagihan & SUSAM, Nazan & ÇAK, Murat; **“Yatırım Kararlarının Belirlenmesinde Vergisel Faktörlerin Önemi”**, İSMMMO Yayınları, İstanbul, 2008.

ÖZKAN, Bülent; **“Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Faktörler: İşletme ve İşveren Profili Açısından Gaziantep İli Örneği”**, Doktora Tezi, Kütahya, 2005.

PAMUK, Şevket; Çeviri: **“Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme”**, Seçme Eserleri II, 2., 3., 5., 6., 8., 9., 13. Bölümleri Çeviren: Gökhan Aksay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Resmi Gazete, 11.06.2011 tarih ve 27961 sayılı 1.Mükerrer Resmi Gazetede yayınlanan **“3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanunun Uygulama Usul ve Esaslarına İlişkin Karar Madde 4”**, Ankara, 2011.

Resmi Gazete, **“Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”**, 17.06.2003 tarih ve 25142 sayılı Resmi Gazete, www.resmigazete.gov.tr , Ankara, 2003.

SARISOY, İdris & KOÇ, Selçuk; **“Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kurumlar Vergisi Gelirleri Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi”**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 36, (133-153), http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi36/009_sarisoy-koc.pdf , (Erişim Tarihi: 18.11.2013), Ağustos-Aralık 2010.

SOYDAL, Haldun; **“Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama”**, Yayımlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya, 2007.

ŞİRİN, Zafer Ertunç; “**Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Vergi Rejimi Karşısındaki Durumu**”, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2005.

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Serbest Bölge Uygulamaları”, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=790C7AE3-19DB-2C7D-3D034B137591651F> (14.05.2013).

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Serbest Bölgelerin Avantajları”, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DA8B234A-D8D3-8566-45200A489EA13E64/Avantajlar.pdf> (14.05.2013).

T.C. Merkez Bankası, “Ödemeler Dengesi İstatistikleri Tanım ve Türkiye uygulaması”, (www.tcmb.gov.tr).

T.C. Merkez Bankası, “Uluslararası Yatırım Pozisyonu “Metodolojisi ve Türkiye Uygulaması”, (www.tcmb.gov.tr).

TOSUNER, Mehmet & ARIKAN, Zeynep & ÖZ, Ersan; “**Uluslararası Vergilendirme Problemleri ve Türkiye Örneği**”, DEU Proje Grubu, İzmir, Aralık/2006.

TÜRKMEN YILMAZ, Sibel; “**Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**”, Doktora Tezi, İstanbul, 2006.

YAŞAR, Süleyman; “**Türkiye’de Kullanılan Özelleştirme Yöntemlerinin Analizi**”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2006.

EK – 1: Vergi Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Oranlarına İlişkin Veriler

Gelir Vergisi-GSYH Oranı-Gerçekleşme-Yıl-Yüzde											
Yıl/Yüzde	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türkiye	24,16	26,11	24,62	25,93	24,07	24,26	24,52	24,08	24,22	24,64	25,95
Almanya	37,46	36,31	35,63	35,78	34,99	35,02	35,58	36,05	36,43	37,33	36,31
İngiltere	36,33	36,11	34,59	34,35	34,81	35,66	36,44	36,00	35,74	34,34	35,04
Hollanda	39,58	38,11	37,45	36,85	37,23	38,42	39,09	38,72	39,15	38,24	-----

EK-2: Sermaye Gelirleri ile Vergi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleriyle Karşılaştırılmasına İlişkin Veriler

Vergi Gelirleri GSYH Oranı-Gerçekleşme-Yıl-Yüzde													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Yüzde	17,744	18,238	17,221	18,139	17,955	18,435	18,128	18,126	17,686	18,103	19,163	19,553	19,429

Genel Bütçe Gelirleri-Gerçekleşme-Yıl-Milyon Türk Lirası													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Milyon Türk Lirası	17,744	57149	77385	98265	119788	149047	168547	184803	203027	208610	246051	286554	320277

Sermaye Gelirleri-Gerçekleşme-Yıl-Milyon Türk Lirası													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Milyon Türk Lirası		134,95	271,59	174,16	193,43	166,07	2027,5	1841,1	6080	9113,8	2044,4	3375,6	-----

EK-3: Çeşitli Vergi ve Gelir Kalemlerinin Kurumlar Vergisi ile Karşılaştırılmasına İlişkin Veriler

Vergi Gelirleri-GSYH Oranı-Yıl-Yüzde													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Yüzde	17,7437	18,2382	17,2211	18,1386	17,9548	18,4345	18,1278	18,126	17,6857	18,1028	19,1627	19,5529	19,429

Genel Bütçe Gelirleri-Gerçekleşme-Yıl-Milyon Türk Lirası													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Milyon Türk Lirası		57148,91	77.385,28	98264,54	119788,2	149046,9	168546,7	184802,7	203026,9	208610,4	246051,5	286554	320277,4

Sermaye Gelirleri-Gerçekleşme-Yıl-Milyon Türk Lirası													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Milyon Türk Lirası		134.946	271.589	174.162	193.428	166.072	2,027.477	1,841.121	6,079.99	9,113.751	2,044.436	3,375.554	-----

Kurumlar Vergisi-GSYH Oranı-Yıl-Yüzde													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Yüzde	16,1670	17,6770	17,2990	2,0011	1,8819	1,8565	1,4712	1,6308	1,7784	1,8920	1,9043	2,0794	2,0225

EK-4: Çeşitli Vergi ve Gelir Kalemlerinin Gelir Vergisi ile Karşılaştırılmasına İlişkin Veriler

Vergi Gelirleri-GSYH Oranı-Yıl-Yüzde													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Yüzde	17,7437	18,2382	17,2211	18,1386	17,9548	18,4345	18,1278	18,126	17,6857	18,1028	19,1627	19,5529	19,429

Genel Bütçe Gelirleri-Gerçekleşme-Yıl-Milyon Türk Lirası													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Milyon Türk Lirası		57148,911	77.385,28	98264,544	119788,216	149046,9	168546,745	184802,653	203026,914	208610,436	246051,496	286554,013	320277,444

Sermaye Gelirleri-Gerçekleşme-Yıl-Milyon Türk Lirası													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Milyon Türk Lirası		134.946	271.589	174.162	193.428	166.072	2027,477	1841,121	6079,99	9113,751	2044,436	3375,554	-----

Gelir Vergisi-GSYH Oranı-Gerçekleşme-Yıl-Yüzde													
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Yüzde	4,1550	5,4410	4,0865	3,8283	3,8001	3,7738	3,8216	4,0854	4,0009	4,0360	3,6760	3,7599	3,9376

EK-5: Türkiye’de Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Payına İlişkin Veriler

Yıllar	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Paylar (%)	10,6	9,3	11,9	13,3	11,5	14,9	16,8	24,2	24,3	24,5	24,1	24,2	24,6	26,2	27,8

EK-6: Kurumlar Vergisinde Yapılan Değişikliklerin Sektörel Bazda Yabancı Sermayeli Firma Sayılarına Etkisine İlişkin Veriler

Sektörler	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	1	10	8	10	5	25	28	34	42	49	49	52	61	70	55
Madencilik ve Taşocakçılığı	1	6	8	6	18	12	31	50	48	82	86	72	81	102	19
İmalat Sanayii	68	181	95	90	75	264	349	400	441	497	434	369	422	463	317
Diğer Sektörler	8	134	191	240	267	518	983	1.182	1.350	1.492	1.249	1.325	1.554	2.070	2.331

Yıllar	1980%	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kurumlar Vergisi Oranı	50%	46%	30%	30%	30%	30%	33%	30%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%

EK-7: Türkiye’de Fiili Olarak En Çok Faaliyet Gösteren 3 Ülkenin Yabancı Sermayeli Firma Sayılarına İlişkin Veriler

Ülkeler	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Almanya	26	109	76	61	63	148	377	494	540	557	584	490	456	596	491
Hollanda	4	39	63	35	45	69	140	199	257	249	277	142	174	184	171
İngiltere	5	40	31	42	37	67	132	329	453	436	251	187	157	185	172

Yıllar	1980%	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kurumlar Vergisi Oranı	50%	46%	30%	30%	30%	30%	33%	30%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%